

การศึกษามหาบัณฑิตที่พินบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

โดย

นางสาวสาทิธลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาบทบาทพิธีกรรมที่พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

โดย
นางสาวสาทิสลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**A STUDY OF ROLES OF WAT MUANG FOLK MUSEUM
AS A COMMUNITY'S LEARNING CENTERS**

**By
Miss Satissalak Chartsermsak**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Education Program in Development Education

Department of Education Foundations

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2015

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา
บทบาทพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” เสนอโดย นางสาวสาทิสลักษณ์
ชาติเสริมศักดิ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พัฒนศึกษา

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารท์สนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย
2. รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่ออารมย์เลิศ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.สมชาย ลักษณะานุรักษ์)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่ออารมย์เลิศ)

...../...../.....

54260216: สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน / แหล่งเรียนรู้ชุมชน / บทบาท

สาขาสถิติศาสตร์ ชาติเสริมศักดิ์: การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รศ.ดร.คณิต เขียววิชัย, รศ.ดร.นรินทร์ สังข์รักษา และรศ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่ณอรรถเลิศ. 136 หน้า.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 300 หลังคาเรือน โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ผู้ให้สัมภาษณ์ คือ เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับจัดการพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งผู้นำชุมชนตำบลบ้านม่วง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ในระยะแรกของการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง มีการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเป็นอย่างดีระหว่างคนในชุมชนและองค์กรภายนอก ต่อมาในระยะดำเนินการ พิพิธภัณฑสถานเริ่มอยู่ตัวขึ้นองค์กรภายนอกได้ถอนตัวจากการดูแลออกไป จึงได้มีการย้ายโอนพิพิธภัณฑสถานให้อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงแทน โดยได้ให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณการดูแลพิพิธภัณฑสถาน ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงดูแลบริหารจัดการโดยทางองค์การบริหารส่วนตำบล วัด และอาสาสมัครในชุมชน
2. ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 คือ ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน ลำดับที่ 2 คือ ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ลำดับที่ 3 คือ ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ ลำดับที่ 4 คือ ด้านการพัฒนาชุมชน ส่วนความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย คือ คิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1.2.3.

54260216: MAJOR: DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: FOLK MUSEUM / LOCAL STUDY CENTER / ROLE

SATISSALAK CHARTSERMSAK: A STUDY OF ROLES OF WAT MUANG FOLK MUSEUM AS A COMMUNITY'S LEARNING CENTERS. THESIS ADVISORS: ASSOC. PROF. KANIT KIAOWICHAI, Ph.D., ASSOC. PROF. NARIN SUNGRUGSA, Ed.D., AND ASSOC. PROF. THIRASAK UNAROMLERT, Ph.D. 136 pp.

This mixed method research aims to 1) study the processes of establishing and managing Wat Muang Folk Museum at Ban Muang Sub-district, Ban Pong District, Ratchaburi Province since the beginning until now 2) investigate attitudes and opinions on roles of Wat Muang Folk Museum towards the local people of Ban Muang Sub-district, Ban Pong District, Ratchaburi Province. The data were collected from a sample of 300 households in of Ban Muang Sub-district using a simple random sampling. Four interviewers consisted of the officials and those who were responsible for running the Museum, as well as the community leader. The data were collected through questionnaires and interviews; and were analyzed by using various statistical tests: frequency, percentage, mean (\bar{X}), and standard deviation (S.D.), Furthermore, In Depth Interview was used for qualitative data which were analyzed through the content analysis method.

The Research Findings:

1. In the beginning of the establishment of Wat Muang Folk Museum, there was a strong cooperation between local people and other organizations. Later, during the implementation when the Museum was stable, those organizations were withdrawing from the project. As such, the Museum was transferred to be under supervision of Sub-district Administrative Organization of Ban Muang which financially supported the Museum. In present, the Museum is running by Sub-district Administrative Organization of Ban Muang, Wat Muang as well as the volunteers from the community.

2. In terms of the attitudes and opinions on roles of Wat Muang Folk Museum towards the local people of Ban Muang, the participants rated their opinions in the high level. When focusing on each item, the highest average scores derived from the item indicated that the Museum provided knowledge to local people. While the second rank was the item indicated that the Museum built identity of the community and the third rank was the items indicated that the Museum promoted tourism and generated income. The fourth rank derived from the items regarding the Museum's role for community development and the item rated the least was the one regarding the Museum's management.

Department of Education Foundations

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature 1.....2.....3.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดราชบุรีเล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะความเมตตาและความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา และรองศาสตราจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่คอยให้ความช่วยเหลือ แก้ไขข้อบกพร่อง ให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัยในตลอดระยะเวลาการทำวิจัย ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพบทยศิริธรรม ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร.สมชาย ลักขณานุรักษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ส่งผลให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.บุรี ผลพันธิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพพร จันทรนาชู ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือในการวิจัย สำหรับการทำให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาพัฒนศึกษาทุกท่านที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำและประสบการณ์อันมีค่าแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณเจ้าของหนังสือ วารสาร เอกสาร และวิทยานิพนธ์ทุกเล่ม ที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงและชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงทุกท่าน ที่ให้ความเมตตาและความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บข้อมูลการวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัย จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าหรือประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนุชาแต่พระคุณบิดามารดา ครู อาจารย์ที่อบรมสั่งสอน แนะนำ ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจอย่างดียิ่งเสมอมา

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญตาราง	ญ
บทที่		
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	คำถามการวิจัย.....	6
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
	ขอบเขตของการวิจัย	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
	ประโยชน์ที่จะได้รับ	9
2	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	10
	แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น	10
	ความหมายของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น.....	10
	แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑท์	21
	แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น	26
	แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้.....	31
	ความหมายของแหล่งเรียนรู้	31
	ความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้	32
	ประเภทของแหล่งเรียนรู้	33
	ศูนย์เรียนรู้ชุมชน	34
	แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน	36
	แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	36
	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน.....	39
	แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	42

บทที่	หน้า
	แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน 43
	ความหมายของวัฒนธรรม..... 43
	ประเภทของวัฒนธรรม..... 43
	แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน 45
	ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง..... 46
	ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วง 46
	ความเป็นมาของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง 48
	สภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง..... 50
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 51
	กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 64
3	วิธีดำเนินการวิจัย..... 65
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง..... 65
	การวิจัยเชิงปริมาณ 65
	การวิจัยเชิงคุณภาพ..... 66
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 66
	เครื่องมือเชิงปริมาณ..... 66
	เครื่องมือเชิงคุณภาพ..... 67
	การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ..... 67
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 69
	การวิเคราะห์ข้อมูล..... 69
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล..... 70
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล 71
	การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ 71
	การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ..... 81
	ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 81
	ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน วัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง..... 84
	ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง 90

บทที่	หน้า
5	สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ 93
	สรุปผลการวิจัย 93
	สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ 93
	สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ 95
	อภิปรายผล 97
	ข้อเสนอแนะของการวิจัย 100
	ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ 100
	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 101
	รายการอ้างอิง 102
	ภาคผนวก 111
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย 112
	ภาคผนวก ข การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ 114
	ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 119
	ภาคผนวก ง หนังสือขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและหนังสือขอ ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย 126
	ภาคผนวก จ รายชื่อผู้ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก 134
	ประวัติผู้วิจัย 136

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในแต่ละช่วงเวลา	78
2	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	81
3	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงในภาพรวม	84
4	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน	85
5	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	86
6	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้	87
7	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการพัฒนาชุมชน	88
8	แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์	89
9	แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา/อุปสรรคใดในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง	90
10	แสดงผลการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา	91
11	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง	92

บทที่

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของสังคมมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข คนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้เป็นอย่างดีและสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ในปัจจุบันจึงปรากฏหลักฐานและร่องรอยทางโบราณคดี โบราณสถาน วัตถุทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาเหลืออยู่มากมายในแต่ละภูมิภาค ซึ่งมีอายุเก่าแก่แตกต่างกันไป (สายันต์ ไพเราะฉายจิตร, 2547) ทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทยจำนวนมากไม่น้อย ได้ถูกทำลายไปจนไม่สามารถฟื้นฟูบูรณะหรือนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก แม้ว่าจะยังมีเหลืออยู่อีกจำนวนมาก แต่ก็อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม เพราะขาดการดูแลทำนุบำรุงรักษาและมิได้ใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม หรือส่วนที่ได้รับการอนุรักษ์ดูแลรักษา ก็มักจะจัดการอย่างไม่ถูกวิธี ไม่เหมาะสมทำให้ด้อยค่าและเสียหายเร็วขึ้นไปอีก ประกอบกับการพัฒนาประเทศไทยในแนวทางทุนนิยมอุตสาหกรรมที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย เน้นวิถีแห่งความร่ำรวยทางเศรษฐกิจและวัตถุนิยมจนเกินพอดีในระยะกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ผู้คนในสังคมส่วนใหญ่ละเลยคุณค่าไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดี ขาดความสำนึกเรื่องอดีต และถูกเปลี่ยนค่านิยมให้เห็นว่าของเก่าของโบราณทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ และภูมิปัญญาความรู้ที่เคยเป็นประโยชน์ต่อระบบการดำรงชีวิตมาแต่เดิมนั้นเปลี่ยนเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่น่านิยมและเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้สังคมไทยขาดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นผลได้ชัดเจนในชุมชนระดับหมู่บ้านและตำบลที่คนในท้องถิ่นไม่ได้เอาใจใส่พากันละเลยคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดี ที่มีอยู่ใกล้บ้านและใกล้ตัว ทำให้สายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนเสื่อมคลายและลดความสำคัญไป

ในปัจจุบันมีกฎหมายที่ใช้เป็นกรอบบังคับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี โดยเฉพาะ ได้แก่ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐรับผิดชอบในการทำนุบำรุงฟื้นฟูบูรณะสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติ และทำหน้าที่ในการดูแล บริหาร

และจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เช่น กรมศิลปากร และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม แต่การปฏิบัติงานก็มีขอบเขตที่จำกัดยังไม่สามารถบริหารและจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่มีอยู่มากมายให้เกิดประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากในกระบวนการบริหารและการจัดการที่ผ่านมาขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในขั้นตอนของการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย รวมทั้งขั้นตอนการดำเนินงานอื่นๆเกือบทั้งหมด

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (Community museum) คือแหล่งรวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรมรวมทั้งองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บ้านเรือน สิ่งก่อสร้างสมัยโบราณที่มีรูปแบบทางศิลปะ สถาปัตยกรรม หรือประวัตินั้นๆ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของชุมชนนั้นๆที่รวมเรียกว่าโบราณสถาน แหล่ง โบราณคดีหรืออาคารสถานที่ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้จัดแสดงข้อมูล หลักฐานทาง โบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆของชุมชนอีกด้วย ประโยชน์ (Functions) ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการในกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ ตั้งแต่การศึกษาวิจัย การสำรวจค้นหา ทำแผนที่และทะเบียนทรัพยากรวัฒนธรรม การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม การวางแผนการจัดการ การอนุรักษ์ การสงวนและการบูรณะปฏิสังขรณ์ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ การเผยแพร่ การฟื้นฟู และการจัดการเชิงธุรกิจ ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก และระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างกัน ความเอื้อเฟื้อเพื่อเกื้อกูลแก่กันในกลุ่มสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราว ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นหนึ่งๆ เป็นกระบวนการในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายของการมีตัวตนอยู่ของคนกลุ่มนั้นๆ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทมากกว่าการเป็นสถานที่เก็บของเก่าหรือของสะสมดังในอดีต แต่พิพิธภัณฑ์สามารถทำหน้าที่ในการสืบทอด ฟื้นฟู และสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ เป็นเสมือนพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการวัฒนธรรมรวมทั้งอัตลักษณ์ของตนได้ เป็นการสะท้อนภาพความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นๆออกมา (จันทร์ธิดา สังข์จันทร์, 2552 :1-2)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2539) ได้ให้ความเห็นว่า บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เริ่มมีความโดดเด่นอย่างชัดเจนในฐานะที่เป็นกลไกเพื่อการศึกษาอนุกระบวน ซึ่งทำให้คนคิดเป็นไม่ใช่ศึกษาแค่เฉพาะในโรงเรียนอย่างเดียว ก่อนนี้สังคมไทยตกอยู่ในกระบวนการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อชาติ เพื่อไอ้

อดว่าเรามีอารยธรรม แต่ในปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงและซับซ้อนมากขึ้น เราจะเห็น
 วัฒนธรรมส่วนกลางให้เห็นเป็นชาติอย่างเดียวนั้นคงไม่เพียงพอ เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลง
 ของโลกขณะนี้ได้ลงไปถึงท้องถิ่น ถ้าชาติไม่มีความเข้มแข็งท้องถิ่นก็ไม่สามารถอยู่ได้ เพราะฉะนั้น
 จำเป็นต้องลงไปถึงท้องถิ่นเพื่อปลูกจิตสำนึกท้องถิ่นให้เข้มแข็งให้รู้จักคิดเป็นทำเป็นซึ่งพิพิธภัณฑ
 ท้องถิ่นจะเป็นกลไกสำคัญ นอกจากนั้นพิพิธภัณฑท้องถิ่นยังมีบทบาทและความสำคัญในเรื่องของ
 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การเริ่มต้นจากความสำนึกของคนในท้องถิ่นนั้นๆ คนในท้องถิ่นจะต้องมี
 การสร้างความสำนึกร่วมกัน โดยการรวบรวมวัฒนธรรมที่เป็นของท้องถิ่นขึ้นมาจัดแสดง ต้องริเริ่ม
 จากผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือนายกองค้การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในปัจจุบัน
 มักจะมีผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ หรือครูอาจารย์ ซึ่งคนกลุ่มนี้ไม่มีอำนาจทางกฎหมาย สำหรับใช้เป็น
 เครื่องมือในการบริหารจัดการ แต่เป็นเพียงผู้นำทางวัฒนธรรมพิพิธภัณฑท้องถิ่นในแต่ละแห่งที่
 เกิดขึ้นจะไม่เหมือนกัน เพราะแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม
 พิพิธภัณฑที่เกิดขึ้นเน้นในเรื่องการแสดงวัฒนธรรมภายในชุมชน พิพิธภัณฑท้องถิ่นจะต้องเป็น
 เรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยตรง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเกิดจากการบริหารจัดการของ
 ท้องถิ่น โดยท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการให้พิพิธภัณฑหรือวัฒนธรรมในชุมชนเป็นตัวดึงดูดความ
 สนใจของคนภายนอกให้ออกมาชมศึกษาเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ทุกชนิดที่มีอยู่ใน
 ท้องถิ่นและกลายเป็นทรัพยากรที่สามารถก่อให้เกิดการท่องเที่ยวได้ เพราะผลงานทางพิพิธภัณฑ
 สามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ หากพิพิธภัณฑท้องถิ่นสามารถให้ความรู้แก่ชุมชนและผู้
 ที่มาเยือนได้ ผลที่ตามมาคือรายได้ทางเศรษฐกิจ ความภูมิใจในตัวของตัวเอง การรักษาสิ่งแวดล้อม
 และวัฒนธรรมของตัวเอง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ที่ถูกต้อง อีกทั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นควรทำหน้าที่
 ในการอธิบายความเป็นถิ่นที่ หมายถึง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนการปรับตัวของคนในชุมชน
 ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดรูปแบบการดำรงชีวิตที่เหมือนกันเรียกว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น”
 ซึ่งเมื่อมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (คน) กับที่มาของวัตถุในพิพิธภัณฑแล้วก็จะ
 สามารถพบคุณค่าและความหมายของพิพิธภัณฑว่า เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวบ้าน
 ในการมองอดีตนั่นเอง

การพัฒนาองค์ความรู้ และรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑท้องถิ่นนั้นเป็นแนวทางหนึ่งที่มี
 ส่วนสำคัญ ในการพัฒนาความร่วมมือเพื่อพัฒนาท้องถิ่น (พินิตรา ดาวเรือง, 2552) เนื่องจาก
 ปัจจุบันความหมายและรูปแบบของพิพิธภัณฑได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้มีความหลากหลาย
 ของเนื้อหา รวมถึงรูปแบบและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน โดยพิพิธภัณฑหลายแห่งของประเทศ
 ไทยทั้งภาครัฐและเอกชน ได้พยายามจัดทำให้สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพของบริบทสังคม ซึ่งการ
 สร้างชุมชนเข้มแข็งได้นั้น คนในชุมชนต้องเข้าใจตนเองและชุมชนให้ถ่องแท้เสียก่อน การสนใจ

เรื่องราวท้องถิ่นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพัฒนาไปสู่ความเข้าใจตัวตนหรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่น อันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาของท้องถิ่น บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงทำหน้าที่ทั้งเป็นกระบวนการปลูกจิตสำนึกแห่งคุณค่าของท้องถิ่นและเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าของท้องถิ่นสู่สาธารณชน

สำหรับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนั้นตั้งอยู่ในบริเวณของวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งวัดม่วงเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก ประวัติของวัดม่วงนั้นมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งเขียนด้วยอักษรมอญ ระบุว่าวัดแห่งนี้ เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีอายุนับจากปัจจุบันได้มีน้อยกว่า 370 ปีมาแล้ว ในยุคของการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ พระอาจารย์ถมหรือท่านพระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง (ในขณะนั้น) ได้เล็งเห็นความสำคัญของโบราณวัตถุและประวัติความเป็นมาของชุมชน เนื่องจากเกรงว่าจะสูญหายไป จึงได้ร่วมกับชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงช่วยกันเก็บรวบรวมข้าวของจำพวกวัตถุโบราณ คัมภีร์ไบเบิล พระพุทธรูป ผ้าห่อคัมภีร์ เครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนมอญบ้านม่วง พระอาจารย์ถมมีความตั้งใจที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมาแล้วแต่ยังไม่สามารถจัดการให้บรรลุผลได้ จนกระทั่งทางวัดได้รับการติดต่อจากทางมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้มีการพูดคุยถึงการจัดทำพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจัดตั้งขึ้น เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535 โดยได้รับพระราชทานคำแนะนำจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงเปิดพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 ด้วยความร่วมมือระหว่างวัดม่วง ชาวบ้านม่วง และมหาวิทยาลัยศิลปากรในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์โครงการในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เพื่อรวบรวมสิ่งของที่มีคุณค่าทางโบราณคดี มานุษยวิทยา และภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการส่งเสริมให้เผยแพร่ความรู้และเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าให้กับนักเรียน นักศึกษารวมถึงประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจในเรื่องดังกล่าว นอกจากนั้นยังทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง และมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งของชุมชนชาวบ้านม่วงเองด้วย (ศิริพร ศรีสินธุ์โรและอุษณีย์ พรหมสุวรรณ, 2543)

หลังจากสร้างและเปิดพิพิธภัณฑ์แล้ว มีชาวบ้านเห็นคุณค่าและความสำคัญจึงนำเอาโบราณวัตถุทั้งทางโบราณคดีและชาติพันธุ์มาอุทิศให้กับทางวัด เพื่อให้เก็บไว้จัดแสดงอีกมากมาย จึงเกิดปัญหาที่จะต้องก่อสร้างและต่อเติมอาคาร รวมทั้งเพิ่มเติมเนื้อหาการจัดแสดงสอดคล้องกับสิ่งของที่ได้รับมา จึงมีการปรับปรุงการจัดแสดงเนื้อหาในพิพิธภัณฑ์ ควบคู่ไปกับขยายความสำคัญ

ของพิพิธภัณฑ์ขึ้นเป็น "ศูนย์มอญศึกษา" ด้วยความช่วยเหลือของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์ และบริษัทมติชน (ศรีศักร วัลลิโภคม, 2546) โดยทางวัดได้สร้างอาคารสองชั้นหลังใหม่ขึ้น เชื่อมกับอาคารพิพิธภัณฑ์เดิม การจัดแสดงที่ปรับปรุงใหม่จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมและมอญศึกษา มีทั้งข้าวของต่าง ๆ แผนที่ ภาพเขียน งานกราฟฟิก โดยเนื้อหาหลักที่ปรับปรุง คือ อาคารชั้นบนเป็นเรื่องราวความเป็นมาของชนชาติมอญและอารยธรรมมอญที่มีมิติลึกและความกว้างทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมมากไปกว่าเรื่องของการศึกษาท้องถิ่น ขณะที่ชั้นล่างจัดเป็นห้องประชุมสัมมนาและห้องสมุด เพื่อรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมอญ ซึ่งการจัดแสดงในชั้นบนอาจแบ่งออกเป็น 6 เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกันได้แก่ มอญในตำนาน (The Mon in the Myths) โดยเล่าถึงความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างบ้านแปลงเมืองกับพระเกศธาตุ (ผม) จากตำนานหรือนิทานอันเป็นที่ยอมรับมาแต่โบราณกาล รวมไปถึงพุทธทำนายเรื่องหงส์คู่เล่นน้ำ เป็นที่มาของนครหงสาวดี เป็นต้น นอกจากนี้ทางพิพิธภัณฑ์ยังจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทั้งจากภายในและภายนอกขึ้น เป็นการกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่จะเป็ประโยชน์แก่คนทั่วไป อาทิงาน "สืบสานประเพณีกินอยู่อย่างมอญ ในลุ่มน้ำแม่กลอง" ที่จัดขึ้น ณ วัดม่วง ในช่วงวันลอยกระทงเมื่อปี 2547 ด้วยการนำเสนอกิจกรรมการเล่น และประเพณีในรอบปีของกลุ่มคนมอญในลุ่มน้ำแม่กลอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตคนมอญมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ได้ชมและศึกษาผ่านจากงานนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ (ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย, 2556)

การจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในช่วงแรกนั้นถึงแม้จะมีการดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีการตื่นตัวจากสังคมต่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น แต่เมื่อได้ดำเนินการพิพิธภัณฑ์ไปได้ระยะหนึ่งก็ต้องประสบกับปัญหาต่อสถานการณ์ “พิพิธภัณฑ์หยุดนิ่ง” คือ การที่พิพิธภัณฑ์ปราศจากการเคลื่อนไหวและการบริหารจัดการที่ดีที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำรงอยู่ได้ (จันทร์ธิดา สังขจันทร์, 2552) ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงก็กำลังประสบปัญหาในการดำเนินการพิพิธภัณฑ์เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์แห่งอื่นๆ ในประเทศไทย ที่เมื่อถึงจุดอิ่มตัว ผู้คนเริ่มให้ความสนใจน้อยลง รวมทั้งทางพิพิธภัณฑ์เองไม่ได้จัดกิจกรรมที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้เข้าชมได้อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการที่หน่วยงานที่ดูแลตั้งแต่เริ่มต้นก็ได้ถอนตัวในการดูแลพิพิธภัณฑ์ออกไป และให้หน่วยงานท้องถิ่นจัดการดูแลกันเอง ซึ่งการดูแลการจัดการนั้นอาจยังไม่สามารถมีประสิทธิภาพเพียงพอเพื่อให้พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีของชุมชนได้

จากความสำคัญของปัญหาการวิจัยที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” โดยมีความมุ่งหวังที่จะศึกษาถึง กระบวนการในการก่อตั้ง การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์ในช่วงเริ่มของการก่อตั้ง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อประชาชนในชุมชนบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอันจะนำไปสู่การกระตุ้นจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

คำถามการวิจัย

1. กระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่อง “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” โดยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 1,152 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง, 2559)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 300 ครัวเรือน ผู้วิจัยใช้วิธีการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Taro Yamane, 1967) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มได้ไม่เกินร้อยละ 5 มีค่าความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structural Interview) ในการเก็บข้อมูลและใช้การนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดม่วง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ประธานวัฒนธรรมชุมชนผู้เป็นอาสาสมัครดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ โดยใช้เกณฑ์การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selective)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาถึงกระบวนการจัดตั้ง การบริหารจัดการ และบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดม่วงและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

นิยามศัพท์เฉพาะ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง หมายถึง แหล่งรวบรวมความรู้ของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ภายในวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง แนวคิด ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ หมายถึง การดูแลจัดการงานพิพิธภัณฑ์ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การดูแลรักษาและการจัดแสดงวัตถุสิ่งของของพิพิธภัณฑ์ การดูแลและการจัดเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑ์ การดูแลค่าใช้จ่ายของพิพิธภัณฑ์เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถที่จะดำเนินการต่อไปได้ รวมถึงการเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

บทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หมายถึง หน้าที่ที่มีต่อคนในชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสร้างรายได้ และด้านการพัฒนาชุมชน ได้แก่

1. การให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน คือ เป็นแหล่งสะสมรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาและวิธีการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิต โบราณวัตถุ ศิลปะ ทัศนกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รวมถึงการเป็นแหล่งส่งเสริม ความต้องการการเรียนรู้ด้วยตนเองของคนในชุมชน

2. การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน คือ การฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นอัต ลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจและเชิดชู ชุมชนของตนเอง ในเรื่องของจารีตประเพณี การเรียนรู้แลกเปลี่ยนเรื่องค่านิยมความเชื่อต่างๆทาง ศาสนาของชุมชน เช่น การนับถือผี การใช้ภาษาเฉพาะของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาในการดำเนินวิถี ชีวิตของชาวบ้าน การแต่งกายของชาวมอญ รวมถึงการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่เยาวชนใน ชุมชน

3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ คือ เป็นสถานที่ในการส่งเสริมและ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ทำให้ ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนมีรายได้จากนักท่องเที่ยว อีกทั้งการขายสินค้าที่ระลึกที่ เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ผ้ามอญทอมือของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนใน ชุมชนอีกทางหนึ่ง

4. การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและการสร้างความเป็น ชุมชนให้เข้มแข็ง โดยให้คนในชุมชนมีความสามัคคีและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการร่วมมือกัน ในชุมชน ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และมุ่งเน้นพัฒนาให้คนใน ชุมชนมีการพึ่งตนเองและก้าวไปสู่การพัฒนากลุ่มหรือชุมชนให้เข้มแข็ง

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สถานที่หรือแหล่งที่รวบรวมข้อมูล ความรู้ สาระ ทรัพยากรต่างๆ ทั้งที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมี คุณค่าและความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามอัชฌาศัย รวมถึงเป็น สถานที่สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชน นักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การประชุม การวางแผนดำเนินงาน การแสดง ความคิดเห็น การตัดสินใจและการร่วมมือทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน
2. ทำให้ทราบถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บทความ ผลงานวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
5. ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

1.1 ความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553) ได้ให้ความหมายของคำว่า พิพิธภัณฑ์ และพิพิธภัณฑ์สถาน ว่าหมายถึง สถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่างๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ

สมลักษณ์ เจริญพจน์ (2547: 5) ให้ความหมายว่า พิพิธภัณฑ์ มีรากศัพท์มาจากคำว่า “พิพิธ” แปลว่า ต่างๆ กัน ผสมกับคำว่า “ภัณฑ์” ซึ่งแปลว่า สิ่งของ เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่า สิ่งของต่างๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เมื่อเดิมคำว่า “สถาน” เข้าไปเป็น “พิพิธภัณฑ์สถาน” แปลว่า สถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งของต่างๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม หรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ ทั้งคำว่า “พิพิธภัณฑ์” และ “พิพิธภัณฑ์สถาน” ในภาษาอังกฤษ ตรงกับคำว่า “MUSEUM”

นพวัฒน์ สมพิน (2542: 55) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์สถาน คือ สถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อรวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงวัตถุอันมีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ความเพลิดเพลิน และให้รวมถึงหอศิลป์ สวนพฤกษศาสตร์ วนอุทยาน สถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำ ตลอดจนสถานที่อื่นๆ ที่จัดแสดงสิ่งมีชีวิตด้วย

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museum) (อ้างถึงในปริตดา เกลิมเผ่า กอนันตกุลและคณะ, 2548) ให้คำจำกัดความว่า พิพิธภัณฑ์ เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่เปิดเป็นสถานที่สาธารณะ และเป็นสถาบันถาวรที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงวัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้าการศึกษาและความเพลิดเพลินใจ

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สถานที่ในการรวบรวม ศึกษา วิจัย เผยแพร่และจัดแสดง ความรู้และหลักฐานวัตถุที่มีคุณค่าต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งในยุคดีด หรือในยุคปัจจุบัน โดยมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ไม่แสวงหากำไร

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีนักวิชาการศึกษาหลายท่านให้ขยายความคำว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ไว้ ดังนี้

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2539: 6) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นจัดตั้งขึ้น ใช้งบในท้องถิ่น และกำลังทรัพย์ของท้องถิ่น เป็นคลังสะสมภูมิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยมีเป้าหมายให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตัวเองเป็นสำคัญ

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (2540: 123) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน คือ พิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นและดำเนินการโดยสถาบันหรือองค์กรท้องถิ่น และสาระในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จะแตกต่างกับพิพิธภัณฑ์สถานในเรื่องของมุมมองทางประวัติศาสตร์ โดยพิพิธภัณฑ์สถานจะมองประวัติศาสตร์จากส่วนกลาง แต่หากเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแล้วจะเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มาจากมุมมองของท้องถิ่นจริงๆ โดยให้ได้จำกัดความตามลักษณะพิเศษที่แตกต่าง ดังนี้

1. ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม จัดทำ และดำเนินการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาช่วยเหลือบ้าง แต่ชาวบ้านจะมีหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการเอง

2. เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่างๆ อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือ

ท้องถิ่นเป็นสำคัญ อาจมีการกล่าวถึงสังคมอื่นที่เฉพาะส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

3. มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเองและการดูถูกเหยียดหยาม อันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคม

4. เน้นความเรียบง่ายที่มีความหมายต่อชุมชนสิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่า อาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรม ประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2549: 48 - 55) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของพิพิธภัณฑที่ไทย โดยก่อตั้งขึ้นในหลายลักษณะ เช่น พิพิธภัณฑสถานวัด ที่เกิดขึ้นจากพระภิกษุผู้สนใจเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่ตกทอดมาในวัดแล้วจัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑสถาน มีการสะสมเพิ่มเติมโดยการแสวงหาหรือรับบริจาคจากญาติโยมที่ศรัทธา การสนับสนุนส่วนมาก มาในรูปของการบริจาคเงินและสิ่งอำนวยความสะดวกให้พิพิธภัณฑสถานจากผู้มีจิตศรัทธา พิพิธภัณฑที่ชาวบ้าน เกิดจากนักสะสมที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่ตนเองสนใจเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของตนเอง แล้วขยายเป็นพิพิธภัณฑสถานตามกำลังกายและกำลังทรัพย์ของตนเอง นอกจากนั้นแล้วพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นยังเกิดจากกลุ่มชาวบ้านที่รวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายมาจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เข้าใจและภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้ โดยสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านอาจเป็นของเฉพาะประเภทหรือหลากหลายประเภทที่สะท้อนคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นหลายแห่งได้เก็บรักษาของที่มีคุณค่ามากทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไว้ด้วยเช่นกัน

ปรีตดา เกลิมเผ่า กอนันตกุลและคณะ (2548) กล่าวว่า พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นมีชื่อเรียกแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น พิพิธภัณฑที่ชุมชน พิพิธภัณฑที่ชาวบ้าน พิพิธภัณฑที่พื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑที่มานุษยวิทยา โดยเงื่อนไขสำคัญของการเกิดพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นเกิดจากเงื่อนไขสำคัญหลายประการ ได้แก่ 1. นโยบายของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อกระจายอำนาจจากส่วนกลางออกสู่ท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของรากเหง้าและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดความภูมิใจในอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อส่งเสริม

นโยบายการสร้างงานและอาชีพให้กับชุมชนผ่านการท่องเที่ยว 2. ความต้องการของคนในท้องถิ่น ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนที่กำลังจะสูญหายไป

ปณิตา สระวาสิ (2549) กล่าวว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นมิใช่เรื่องของอาคารสถานที่และบรรดาโบราณวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว หากต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาทั้งในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่างๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นตัวตั้งหรือเป็นสิ่งที่กำหนดว่า จะนำโบราณวัตถุชนิดใดมาแสดง ทิศทางและหัวข้อในการแสดง และเป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะที่มักเรียกว่า “เอกลักษณ์ท้องถิ่น” ซึ่งสิ่งนี้จะนำไปสู่การแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

ประสิทธิ์ รัตนมณีและคณะ (2550: 50) กล่าวว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นเป็นสิ่งสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ศิลปวัตถุที่นำมาแสดงเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยผู้คนในชุมชนเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑท์ ร่วมกันดูแลรักษา พร้อมกับการเป็นมัคคุเทศก์นำชม สำหรับคนต่างถิ่นที่มีโอกาสเข้ามาเยี่ยมชม และสิ่งทีนำมาแสดงภายในพิพิธภัณฑท์ มีความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

จากที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นจัดเป็นประเภทหนึ่งของพิพิธภัณฑท์ที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น พิพิธภัณฑท์ชุมชน พิพิธภัณฑท์ชาวบ้าน พิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑท์มานุษยวิทยา ซึ่งเป็นที่รวบรวมเรื่องราวและจัดแสดงทรัพยากร โบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม ความเป็นมาด้านต่างๆ ของท้องถิ่น ที่แสดงถึงในอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เข้าใจและภูมิใจในวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และมีการเผยแพร่ให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้

1.1.1 ประเภทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ในการจำแนกกลุ่มพิพิธภัณฑท์สถานในประเทศไทย ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2548) (อ้างถึงใน จันทรธิดา สังขจันทร์, 2552: 29 - 30) ได้จัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นพิพิธภัณฑท์สถานแห่งชาติ ดำเนินงาน โดยกรมศิลปากร กลุ่มที่สองเป็นพิพิธภัณฑท์สถานทีดำเนินงานโดยหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐนอกเหนือจากกรมศิลปากร และกลุ่มที่สาม คือ พิพิธภัณฑท์สถานในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยวัด ชุมชน และนักสะสมเอกชนในท้องถิ่น

ซึ่งในส่วนของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น สามารถจำแนกประเภทออกตามลักษณะการก่อตั้งได้ ดังนี้

1. พิพิธภัณฑวัด เกิดจากพระภิกษุผู้สนใจเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่ตกทอดมาในวัด แล้วจัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ มีการสะสมเพิ่มเติม โดยการเสาะแสวงหาหรือรับบริจาคจากญาติโยมที่ศรัทธา การสนับสนุนส่วนมากมาในรูปแบบของการบริจาคเงินและสิ่งอำนวยความสะดวกทำให้พิพิธภัณฑจากผู้มีจิตศรัทธา

2. พิพิธภัณฑพื้นบ้าน เกิดจากนักสะสมที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่ตนสนใจเพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตนเอง แล้วขยายมาเป็นพิพิธภัณฑตามกำลังกายและกำลังทรัพย์ของตน โดยไม่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ พิพิธภัณฑท้องถิ่นยังเกิดจากกลุ่มชาวบ้านที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายมาจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้เข้าใจและภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้คนต่างถิ่นได้เรียนรู้ โดยสิ่งของในพิพิธภัณฑพื้นบ้านอาจเป็นของเฉพาะประเภทหรือหลากหลายประเภท ที่สะท้อนคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีพิพิธภัณฑท้องถิ่นหลายแห่งได้เก็บรักษาสิ่งของที่มีคุณค่าทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไว้ด้วยเช่นกัน

รูปแบบการดำเนินงานของพิพิธภัณฑท้องถิ่นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น พิพิธภัณฑวัด ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยพระสงฆ์และผู้ที่ทำงานให้วัด พิพิธภัณฑของนักสะสมเอกชนส่วนมากดำเนินงานด้วยระบบครอบครัว และพิพิธภัณฑชุมชนมักมีกรรมการดำเนินการ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆจากภาครัฐ และขาดปัจจัยสนับสนุนที่จะพัฒนาตามกระบวนการทางพิพิธภัณฑ

1.1.2 วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2551: 72) กล่าวว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑท้องถิ่นทั้งของรัฐ องค์กรท้องถิ่น และเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่รวบรวมบรรดาส่งของที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อให้คนภายในได้เรียนรู้และถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังๆ และในขณะเดียวกันก็เพื่อให้คนภายนอกได้เรียนรู้ว่า แต่ละท้องถิ่นต่างก็มีความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของสังคมที่แตกต่างกันไป อันจะมีผลให้เกิดความเข้าใจในการที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันในชาติบ้านเมืองและในโลกได้อย่างสันติสุข

นवलลอ ทินานนท์ (2547: 17) กล่าวว่าวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑท้องถิ่นที่สำคัญมี 17 ประการ ดังนี้

1. เพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองและชุมชนอื่นละแวกใกล้เคียง และในเขตจังหวัดนั้นๆ

2. เพื่อกระตุ้นจินตนาการ ความอยากรู้อยากเห็น เปิดกว้างทางความคิด และให้โอกาสเด็กๆ ได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ตื่นเต้นและน่าค้นหา การเห็นคุณค่าและวิธีคิดแบบใหม่

3. เพื่อจุดประกายความใฝ่รู้ของคนในชุมชน

4. เพื่อช่วยให้เยาวชนรู้สึกว่ามีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเหมือนกับบ้านและเห็นคุณค่าของมัน

5. เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและนำศิลปวัฒนธรรมมาใช้ในการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกของมนุษย์

6. เพื่อพัฒนาผู้ชมจนสามารถเปรียบเทียบสังคัมศิลปวัฒนธรรมของตนเองกับท้องถิ่นอื่นๆ

7. เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นที่รองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในอนาคต

8. เพื่อต้องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอาไว้ โดยไม่ผ่านการจัดการของรัฐจากส่วนกลาง

9. เพื่อเสริมความรู้นอกชั้นเรียน เกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ

10. เพื่อสงวนรักษาและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

11. เพื่อเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม

12. เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมที่เชื่อมโยงกันระหว่างประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตมนุษย์และความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

13. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ และความเข้าใจของประวัติศาสตร์ชุมชน

14. เพื่อสร้างประสบการณ์ทางสุนทรีย์และวัฒนธรรมให้เยาวชน

15. เพื่อแนะนำให้นักเรียนใช้ประสบการณ์มองพินิจพิจารณา เพื่อช่วยในการเข้าใจดียิ่งขึ้น

16. เพื่อให้โอกาสนักเรียนได้เข้าใจและเห็นผลงานทัศนศิลป์เอง รวมทั้งศิลปะอื่นๆ

17. เพื่อการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่ความรู้ และความเข้าใจให้กับชุมชนตนเองและชุมชนอื่นในละแวกใกล้เคียง และในเขตจังหวัดนั้นๆ รวมทั้งบริการการศึกษาแก่นักเรียนในด้านต่างๆ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (อ้างถึงในชูศรี สุจารักษ์, 2547: 32) กล่าวถึงจุดประสงค์ของการจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เพื่อเป็นการรวบรวม จัดเก็บและแสดงศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านต่างๆที่สอดคล้องกับท้องถิ่น

2. เพื่อให้รู้จัก เข้าใจ เกิดความรัก ห่วงเห่นเห็นคุณค่าในมรดกศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของชาติ

3. เพื่อส่งเสริมปลูกฝังให้เกิดความรับผิดชอบต่อศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นของส่วนรวมที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ เพื่อธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติสืบไป

4. เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย พัฒนา นำสิ่งที่มีคุณค่ามาปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและเหมาะสมกับยุคสมัย

1.1.3 องค์ประกอบในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

องค์ประกอบในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545) ประกอบด้วย

1. คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย คือ

1.1 ชาวบ้าน คือกลุ่มเจ้าของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ถ้าคนในท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เกิดขึ้นได้ยาก ชาวบ้านจึงมีความสำคัญมากที่สุด ทั้งในแง่แหล่งข้อมูล และที่มาของวัตถุจัดแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่จะต้องดูแลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

1.2 ฝ่ายวิชาการทำหน้าที่ศึกษาวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้ได้เนื้อหาที่จะจัดแสดง คำบรรยายประกอบเรื่องราว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ กลุ่มนี้อาจประกอบด้วยชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นหรือชุมชนของตนเป็นอย่างดี พระสงฆ์ ครู อาจารย์ ตลอดจนนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น

1.3 ภัณฑารักษ์ ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนวัตถุ ทำความสะอาดวัตถุ ซ่อมแซมวัตถุที่เสียหาย ตลอดจนคัดเลือกวัตถุที่จะจัดแสดง โดยประสานงานกับฝ่ายวิชาการ ในส่วนของภัณฑารักษ์นี้อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายในท้องถิ่นที่มีความรู้ เช่น สถาบันการศึกษา ด้านศิลปะต่างๆ

2. งบประมาณ การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควร พิจารณาดำเนินการตามอัตรภาพ โดยถือคติทำเท่าที่ทำได้ ดีกว่าไม่ทำเลย เพราะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นมีกระบวนการที่ค่อยๆพัฒนา โดยอาจเริ่มจากห้องเล็กๆแล้วค่อยขยายไปไม่ต้องให้สมบูรณ์แบบเลยทีเดียว สิ่งสำคัญคือ สร้างความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นให้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน

3. เนื้อหาที่นำมาเสนอ เป็นเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม นิทาน ตำนานความเชื่อ ศาสนาประเพณี การละเล่น ประเพณีบุคคลสำคัญในท้องถิ่น การทำมาหากินของผู้คน

4. สิ่งของที่จัดแสดง เป็นสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ธรรมาสัน สิ่งของเครื่องใช้ในการจารใบลาน ต้นฉบับคัมภีร์ต่างๆ

5. สถานที่จัดแสดง อาจเป็นบ้าน ตึก โกดังเก่า ห้องเรียน ศาลาการเปรียญ โดยมากแล้วมักเป็นสถานที่ของวัด เพราะนอกจากวัดจะเป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมในอดีตและเป็นศูนย์กลางของชุมชนแล้ว วัดยังเป็นศูนย์รวมของศิลปวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ของชุมชนที่ชาวบ้านนำมาถวายไว้ กรณีที่มีงบประมาณการออกแบบตัวอาคารควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เช่น จะมีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครบ้างที่จะมาใช้พิพิธภัณฑ์

1.1.4 ขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สำหรับขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2545) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมของชุมชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงต้องเกิดจากความกระตือรือร้นของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจริงจัง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิจัยข้อมูลในท้องถิ่น ในท้องถิ่นมีเรื่องราวที่น่าสนใจมากมาย ดังนั้นจึงควรมีการกำหนดหัวเรื่องและขอบเขตในการศึกษา ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องที่สามารถให้ความรู้ สร้างภาพเคลื่อนไหวของชุมชนนับแต่อดีตถึงปัจจุบันให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี โดยทั่วไปควรศึกษาในเรื่องหลักๆ อย่างน้อย 4 เรื่องคือ

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน กลุ่มชน ที่อยู่อาศัย

2. การดำเนินชีวิตของชุมชน การประกอบอาชีพ การศึกษา การแต่งกาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัยเครื่องมือเครื่องใช้ประจำวัน ฯลฯ

3. ศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต งานเทศกาลต่างๆ

4. ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน อาทิเช่น ลักษณะครอบครัว ระบบเครือญาติ การอบรมเลี้ยงดู การแบ่งงานกันทำ ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำทะเบียนและจัดหมวดหมู่วัตถุ สามารถดำเนินการได้ทันทีหลังจากการตกลงใจสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ก่อนที่จะทำทะเบียนวัตถุควรตรวจสอบสภาพวัตถุ หากมีการแตกหักควรมีการซ่อมแซมเสียก่อน และควรทำความสะอาดวัตถุเท่าที่จำเป็น ซึ่งไม่จำเป็นต้องยึด

แบบใดตายตัว ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและสะดวก การทำทะเบียนควรประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

1. เลขทะเบียนประจำวัตถุ คือ หมายเลขประจำวัตถุที่จะบอกให้ทราบว่าวัตถุนั้นเข้ามายังพิพิธภัณฑ์เมื่อไหร่ อย่างไร ซึ่งมีวิธีเขียนหลายวิธี เช่น ลำดับปี พ.ศ. ที่ได้วัตถุมา/เลขลำดับวัตถุในปีนั้น เช่น 16/2546 หมายความว่า ได้วัตถุมาในปี 2546 เป็นลำดับที่ 16 ของปีนั้น ลำดับปีพ.ศ. ที่ได้วัตถุมา/หมวดหมู่ของวัตถุ/ เลขลำดับวัตถุในปีนั้น เช่น 20/ 1 / 2540 หาก 1 หมายถึง หมวดหมู่ของผ้า ลำดับดังกล่าว หมายความว่า ได้ผ้ามาในปี 2540 เป็นลำดับที่ 20

2. ชื่อวัตถุ ได้แก่ ชื่อเรียกวัตถุแต่ละชิ้น เช่น ธรรมาสัน โบราณ เป็นต้น

3. คำบรรยายลักษณะ ได้แก่ รูปพรรณสัณฐานของวัตถุแต่ละชิ้น ควรเขียนให้ครอบคลุม เช่น เครื่องมือหินขัด มีผิวขัดมันเรียบ เนื้อหินสีขาวนวล มีคราบสีน้ำตาลจับทั่วไป สภาพชำรุดแตกหัก เป็นต้น

4. ขนาด วัดเป็นเซนติเมตร (และน้ำหนัก) ซึ่งเป็นกรัม

5. ประวัติตำนานเรื่องราวของวัตถุว่าพบที่ไหนอย่างไร รายละเอียดส่วนนี้มีความสำคัญมาก เพราะจะเป็นตัวบ่งบอกความหมายและคุณค่าของวัตถุ

6. หมายเหตุ ได้แก่คำอธิบายเพิ่มเติม นอกจากนั้นยังควรมีการถ่ายภาพวัตถุไว้ หรือสามารถวาดรูปแทนได้ เพื่อนำไปติดกับคำบรรยาย ข้อมูลทั้งหมดนี้ควรจัดเก็บใน “สมุดทะเบียนวัตถุ” ซึ่งควรทำสำรองไว้ 1 ชุด

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดเนื้อหาและการทำงานคำบรรยายเรื่องราว ให้พิจารณาจากข้อมูลที่ได้ศึกษาวิจัยทั้งหมดประกอบกับวัตถุที่มีอยู่ว่าสะท้อนเอกลักษณ์ใดของท้องถิ่น เพื่อนำเสนอเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่อไป

1.1.5 การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาได้เรื่อยๆ สิ่งของที่นำมาจัดแสดง ควรจะบอกว่าเป็นมาจากชุมชนอะไรและแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ ทำความเข้าใจชุมชนในระดับหมู่บ้านเป็นระดับ ๆ ขึ้นมาก็จะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น ข้อมูลที่ควรเก็บในระดับชุมชนมีดังต่อไปนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543)

1. ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้ง ขนาดชุมชน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคม การสื่อสาร โครงสร้างชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน โรงงาน ตลาด โรงเรียน ร้านค้า พืช และสัตว์ เป็นต้น

2. ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร ควรให้ข้อมูลจำนวนประชากร เพศ โครงสร้างอายุ อาชีพ โครงสร้างประชากรและพยายามให้สถิติเกี่ยวกับการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา ชนชั้น

รายได้ กลุ่มชาติพันธุ์ ข้อมูลเหล่านี้ นักมานุษยวิทยาอาจเก็บรวบรวมเอาเองหรืออาจได้จากหน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชนก็ได้

3. ข้อมูลเกี่ยวกับเครือญาติ ในบางชุมชนเครือญาติเป็นระบบที่สำคัญมาก จึงควรเก็บรวบรวมข้อมูลด้านนี้เพื่อเรียนรู้ว่าใครเป็นญาติใครบ้าง

4. ประวัติความเป็นมา ข้อมูลประเภทนี้สำคัญมาก จึงต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของชุมชน ทุกชุมชนมักมีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมา เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้บุกเบิกว่าเป็นใคร มาจากไหนและเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรก ๆ ของชุมชน

5. ข้อมูลเกี่ยวกับวงจรชีวิต 1 ปีของชุมชน ควรให้ความสนใจกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านหรือประชากรในชุมชน โดยจัดแสดงว่าชาวบ้านมีชีวิตประจำวันอย่างไร ต่อมาใช้ชีวิตในรอบเดือนต่าง ๆ จนครบ 1 ปี ของคนรวย คนจน ผู้ชาย ผู้หญิง คนชรา และกลุ่มย่อยกลุ่มอื่นๆ ของชุมชน

6. ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคม ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมาคม ชมรมต่าง ๆ ซึ่งคือกลุ่มที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่งมารวมตัวกัน เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในสังคมไทย กรมพัฒนาชุมชนได้ส่งพัฒนากรเข้าไปช่วยจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มออกทรัพย์ กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มทำสวน เลี้ยงสัตว์ และอื่น ๆ

7. ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุและเทคโนโลยี ควรสังเกตและให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ลักษณะบ้านเรือนของคนรวย คนจน เสื้อผ้า ของผู้ชาย ผู้หญิง คนชรา และเด็ก เครื่องใช้ในบ้านเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ที่จะใช้เป็นตัวชี้ฐานะทางสังคมได้นอกจากนี้ต้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยี เช่น เครื่องมือทำไร่ ทำนา พาหนะขนส่ง การสื่อสารและอื่น ๆ

8. ประวัติชีวิต นักวิจัยต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว และเก็บรวบรวมประวัติคนในวัยต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นชีวิตคนในชุมชนว่าคนแต่ละเพศ แต่ละวัยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรในชุมชน จึงต้องเก็บประวัติชีวิตของผู้หญิง เด็ก วัยรุ่น คนวัยหนุ่มสาว วัยกลางคน และวัยชรา โดยแสดงให้เห็นชีวิตแต่ละช่วงของแต่ละคน ตั้งแต่เกิด และการผ่านวัยต่างๆ มารวมกัน จะทำให้เห็นภาพรวมที่สมบูรณ์ของชุมชนได้ และทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชุมชนในหลายมิติเวลา

9. ภาษาท้องถิ่นและศิลปะ ควรบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตของวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของภาษา เช่น นิทานชาวล้าน เกมต่าง ๆ เพลงต่าง ๆ การละเล่นต่าง ๆ การเดินรำนินยาขปรัมปรา ในบางสังคมเสียงสำคัญมาก เสียงคืออำนาจ เมื่อมีเสียงแสดงว่ามีอะไรเกิดขึ้นในหมู่บ้านของสังคมไทย ภาษาท้องถิ่นในรูปต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วกำลังจะหมดไป ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย นักจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงต้องให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านั้น และต้องเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีค่าเหล่านั้นก่อนที่มันจะสูญหายไป

10. วัฒนธรรมด้านต่างๆ ควรเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ทุกด้าน คือ ด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและความเชื่อ การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข การคมนาคม สื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ

สรุปได้ว่า ข้อมูลระดับชุมชนที่ควรจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ควรแสดงลักษณะทางกายภาพ (Ecological Mapping) อันได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน และควรเก็บประวัติชุมชนชีวิตประจำวันของชุมชนต่าง ๆ คว้าใน 24 ชั่วโมงชาวบ้านทำอะไบบ้าง มีกิจกรรมอะไรที่ชาวบ้านให้ความสำคัญในรอบ 12 เดือน เขามีพิธีกรรมหรือประเพณีอะไบบ้างในชีวิตประจำวัน ประจำเดือนจนถึงประจำปี ให้เห็นภาพรวมว่าในหนึ่งปีชุมชนหนึ่งมีประเพณีอะไบบ้าง และควรแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชนนั้น

ในระดับชุมชน ควรจะมีการวิจัยโดยวิธีการทางมานุษยวิทยาที่จะทำความเข้าใจในวัตถุที่เรารวบรวมไว้แล้ว ได้โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยต่าง ๆ เช่น อย่างแรกคือ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ควรจัดแสดงสิ่งของให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญ ประวัตินามความเป็นมาต่าง ๆ โดยการทำการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมในชุมชน ด้วยการเข้าไปอยู่กับชาวบ้านเพื่อให้เรามองวัฒนธรรมชาวบ้านผ่านสายตาของชาวบ้าน และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของเขาเหมือนกับวัฒนธรรมของเราเอง ถ้าทำได้เราก็จะให้ภาพวัฒนธรรมนั้นอย่างชัดเจน มีอคติน้อยลง ในการเก็บข้อมูลต้องมองหาผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) เช่น จะคว้าเมื่อ 10 ปี มาแล้วเขามีการรักษาคุณแลคนเจ็บคนป่วยอย่างไรบ้างจากคนเฒ่าคนแก่ ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) เรื่องราวในอดีตบางที่ไม่มีมีการจดบันทึกไว้ เพราะอาจจะยังไม่มีตัวอักษรใช้ แต่จะมีการบอกเล่ากันมาเป็นทอด ๆ การเก็บรวบรวมประวัติชีวิตของคน (Life History) ซึ่งไม่เฉพาะบุคคลสำคัญเท่านั้นที่จะแสดงให้เห็นถึงชีวิตที่สมบูรณ์ของชุมชน จะต้องคว้าผู้หญิง เด็ก ผู้ชาย ในวัยต่างๆ ผู้นำ คนที่ยากจนมีชีวิตร่วมกันอย่างไร ควรจะให้ความสำคัญกับประวัติชีวิตของคนทุกคน การวิจัยทางมานุษยวิทยาจะมีประโยชน์มากในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และการจัดแสดงวัฒนธรรมชุมชน สุดท้ายคือควรทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นศูนย์ทางด้านวัฒนธรรมด้วยไม่ใช่เป็นที่เฉพาะรวบรวมสิ่งของอย่างเดียว กล่าวคือการพยายามชักจูงให้คนที่อยู่ในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการมาพบปะกันเป็นประจำเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเหมือนกัน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์มีความสมบูรณ์และทำหน้าที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงแนวทางหนึ่งเท่านั้น ในปัจจุบันรูปแบบและแบบแผนของพิพิธภัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นักจัดการจำเป็นต้องเข้าใจในวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์ว่าต้องการในลักษณะใด ไม่จำเป็นต้องให้เทคโนโลยีนำหน้าสิ่งที่ต้องการนำเสนอ อีกทั้ง

ยังต้องมีการประเมินศักยภาพและปรับปรุงพิพจน์ทำให้มีความน่าสนใจจึงจะสามารถดึงดูดผู้ที่สนใจให้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้ตลอด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยากในการที่จะดำรงให้พิพจน์ที่อยู่รอดในสังคมปัจจุบัน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543)

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพจน์

1.2.1 ความหมายของการบริหารและการจัดการ

วิทยา ด้านธำรงกุล (2546: 29) กล่าวว่า การจัดการหรือการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำและบังคับบัญชา (Leading) และการควบคุม (Controlling) ทรัพยากรต่างๆ ขององค์การเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

สมยศ นาวิการ (2540: 14) ได้กล่าวว่า การบริหารคือ กระบวนการทำงานให้สำเร็จ โดยใช้บุคคลอื่น บุคคลจะไม่ใช้ผู้บริหารถ้าหากว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการของการทำงานให้สำเร็จ โดยใช้บุคคลอื่น และเพื่อการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะผู้บริหาร ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจและสามารถใช้แนวคิดพฤติกรรมองค์การที่ส่งเสริมการบริหารบุคคลได้ด้วย

สมพงษ์ เกษมสิน (2514: 12-31) กล่าวว่า การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administration Resource) มาประกอบกับตามขบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

Mills (อ้างถึงใน พรศิริ แสงสุวรรณ, 2547: 1-2) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารองค์การไว้ว่า การจัดสำนักงานเป็นศิลปะ ในการชักจูงบุคลากรในสำนักงานในการใช้วิธีการที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

Denyer (อ้างถึงใน พรศิริ แสงสุวรรณ, 2547: 2) กล่าวว่า การจัดสำนักงานเป็นการจัดองค์การสำนักงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายโดยการใช้บุคลากรที่ดีที่สุด เครื่องจักรและอุปกรณ์ที่เหมาะสม วิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดการสิ่งแวดล้อม

กาญจนา แก้วเทพ (2549) กล่าวว่า การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการ เป็นการนำเอาศาสตร์ด้านการสื่อสารมาผสมรวมกับเนื้อหาด้านการบริหารจัดการ ต้องสามารถบอกได้ว่าเป็นการบริหารจัดการเพื่ออะไร เช่น บริหารงาน เงิน สิ่งของ ฯลฯ เป็นไปเพื่อเป้าหมายอะไร การหวังกำไร การสร้างสำนึกร่วม มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง มีกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างไร เป็นต้น

โดยสรุปการบริหารจัดการ คือ การนำเอาศาสตร์และศิลป์มาใช้ในกระบวนการดำเนินงานด้านต่างๆ เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.2 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

นิคม มูติกะคามะ (2536: 156-160) กล่าวว่า แนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถานฯ เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำเมืองหรือมีการปรับปรุงกิจการพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม ภัณฑารักษ์จะต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ไว้เสมอว่า พิพิธภัณฑ์สถานนั้นเป็นของประชาชนมีหน้าที่บริการหลัก 2 ประการคือทำให้ความรู้สาขาวิชาการต่างๆ แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน และข้าราชการที่ย้ายมาปฏิบัติงานในท้องถิ่นนั้นๆ และการบริการนั้นจะต้องไม่เคร่งขรึมแบบห้องเรียน แต่ต้องมุ่งเน้นความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ และจะต้องมีการจัดทำแผนทางการบริการและจัดการ และกำหนดเป้าหมายไว้เด่นชัด เน้นความต้องการของผู้ใช้บริการเป็นหลัก มีการดูแลความปลอดภัย บำรุงรักษา ซ่อมแซม อย่าปล่อยให้ทรุดโทรม รวมถึงการต้อนรับผู้เข้าชม การนำชม และการตีความการบริการและการจัดการกับผู้เข้าชม การส่งเสริมสนับสนุนพัฒนากิจกรรมภายในของพิพิธภัณฑ์ มีแนวทางในการปฏิบัติ และภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ตนสังกัด

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม และสาวิตรี สุวรรณสถิต (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536) กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ว่า ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองที่พัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจถึงชีวิต วัฒนธรรม โลกทัศน์ และค่านิยมของคนในท้องถิ่น ก่อนที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นยังต้องมีเรื่องของการอนุรักษ์ด้วย ในกระบวนการของการอนุรักษ์นั้น การจัดให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน นับเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความหมายในเรื่องของการศึกษา เป็นการศึกษาที่จะทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักความเป็นมา รู้จักสังคม คิดว่าวัฒนธรรมของตนเองว่าเป็นอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างกับท้องถิ่นใกล้เคียงหรือสังคมที่ห่างออกไปอย่างไรบ้าง การรู้จักตนเองก็จะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งการรู้จักรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน (ศูนย์มานุษยวิทยา, 2545)

ศิรินทิตรา ปัทมาคม (2544: 48-50) ได้ให้ความเห็นว่า การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขนาดเล็ก ควรมีการจัดแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นทางวัฒนธรรมชุมชน 3 ส่วนด้วยกัน คือ 1. ด้านเทคโนโลยี หมายถึง บ้าน ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งกาย เครื่องมือทำมาหากิน สิ่งที่แสดงถึงปัจจัยสี่ของชุมชน 2. ด้านการจัดระเบียบทางสังคม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การอบรมเยาวชน การทำงาน การอยู่ร่วมกันภายในชุมชน 3. ด้านระบบความเชื่อ หมายถึง การจัดการกับความกลัว โรคร้าย ไข้เจ็บ ความตาย เรื่องลึกลับต่างๆ นอกจากนั้น รูปแบบการบริการการศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบการบริการภายในพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ 1. การต้อนรับ การแนะนำ อุปกรณ์อำนวยความสะดวก และการเตรียมห้องหรือพื้นที่สำหรับการบรรยาย 2. การนำชมด้วยตนเอง 3. การนำชมโดยนักการศึกษา หรือภัณฑารักษ์ 4. การจัดนิทรรศการ หรือเทศกาลงานพิเศษ ที่นอกเหนือจากการจัดการแสดงปกติ โดยพิพิธภัณฑสถานหรือโดยนักเรียนเอง 5. การสอน การสาธิต และการบริการสื่อการเรียนการสอน ประกอบเนื้อหาที่พิพิธภัณฑสถานนำเสนอ 6. การอยู่ค่าย

2. รูปแบบการบริการภายนอกพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ 1. การยืมวัสดุอุปกรณ์ หรือสื่อการเรียนการสอนจากพิพิธภัณฑสถาน 2. การบรรยายโดยวิทยากรจากพิพิธภัณฑสถานหรือภัณฑารักษ์ 3. การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ 4. การจัดชมรม หรือกิจกรรมในวันหยุด 5. การติดตามผล การเพิ่มเติมข้อมูล ภายหลังจากทัศนศึกษา

1.2.3 ลักษณะการบริหารงานต่างๆของพิพิธภัณฑสถาน

1. การบริหารจัดการงานภายในพิพิธภัณฑสถาน

นิคม มุสิกคามะ (2521) กล่าวว่า จัดการทั่วไปในการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานจะต้องมีหลักการดังนี้ คือ

1.1 การวางแผนและการเตรียมงานคือ การวางแผนในเรื่องของบทบาทในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆของพิพิธภัณฑสถาน และเป้าหมายในการดำเนินงาน ซึ่งหมายถึงการกำหนดเป้าหมายขอบเขตความรับผิดชอบต่องาน ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และลักษณะการปฏิบัติงาน เป็นต้น

1.2 การวินิจฉัยสั่งการ คือการพิจารณาแผนงานต่างๆ ที่จะดำเนินงานในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งในการพิจารณานั้นสามารถแบ่งประเด็นสำคัญออกเป็น 3 ปัจจัยด้วยกัน คือ

1.2.1 มีวัตถุประสงค์แน่นอนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร โดยวิธีการใด เมื่อไหร่

1.2.2 ผู้รับผิดชอบทั้งหมดจะต้องเข้าใจวิธีการทำงานทั้งหมด

1.2.3 กำหนดความเหมาะสมเกี่ยวกับวาระและโอกาสในการดำเนินงาน

1.3 การจัดระบบงานและการประสานงาน คือ การแบ่งงานออกเป็นกลุ่มตามหน้าที่ และตามความรับผิดชอบไปตามสายงานต่างๆ รวมถึงการประสานงานของแต่ละสายงาน

1.4 การสั่งงานและการติดต่อสื่อสาร คือ วิธีที่ทำให้เกิดการประสานความคิดระหว่างเจ้าหน้าที่สายต่างๆ และผู้ควบคุมงาน โดยแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ

1.4.1 การสั่งงานโดยตรง เช่น การออกคำสั่งมอบหมายงาน การเขียนรายงาน การเรียกประชุมเพื่อพบปะปรึกษา เป็นต้น

1.4.2 การสั่งงานทางอ้อม เช่นการใช้หนังสือ เอกสาร วิทยุ สื่อมวลชน เป็นต้น

1.5 การควบคุมงาน คือ การติดตามผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จากแผนงานที่วางไว้ ว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่

2. การบริหารจัดการด้านคนหรือบุคลากรในพิพิธภัณฑ์

จิรา จงกล (2532) ได้อธิบายว่า ระบบงานในพิพิธภัณฑ์ เมื่อเก็บรวบรวมวัตถุแล้ว ยังต้องมีการจำแนกประเภทของวัตถุ ศึกษาวิจัย จัดทำทะเบียน ซ่อมสงวนรักษาวัตถุที่จัดแสดงให้ ความรู้ ให้การศึกษานอกเหนือจากระบบการศึกษาแบบปกติ และการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ ชุมชน ลักษณะของงานในหน้าที่ดังกล่าว คือ องค์ประกอบในการจัดส่วนของพิพิธภัณฑ์ บุคลากร ของพิพิธภัณฑ์ต้องปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้การดำเนินการพิพิธภัณฑ์มีความก้าวหน้า พิพิธภัณฑ์แต่ละประเภทแต่ละแห่งต้องมีแบบแผนของตนเองที่อาจจะเหมือนหรือแตกต่างกัน ตาม บทบาทหน้าที่และสภาพแวดล้อมนั้นๆ ซึ่งการแบ่งส่วนงานในพิพิธภัณฑ์นั้น ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว แต่ต้องเป็นการแบ่งส่วนงานที่ทำให้พิพิธภัณฑ์นั้นๆ สามารถปฏิบัติงานได้ตามหน้าที่และ วัตถุประสงค์ที่วางไว้

ซึ่งได้มีการจำแนกหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ไว้ดังนี้ คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ หรือภัณฑารักษ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายซ่อมสงวนรักษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคงานช่าง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา แต่สำหรับ การจัดการบริหารด้านคนหรือบุคลากรในพิพิธภัณฑ์ที่มีขนาดเล็ก หรือเป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ใน ท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ ซึ่งมีจำนวนคนที่จำกัด (จันทร์ธิดา สังขจันทร์, 2552: 35) ดังนั้นอาจไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดการตามโครงสร้างในลักษณะนั้นก็ได้อีก แต่เนื่องจากการที่เป็น พิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กงบประมาณที่มีจึงมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้อาจมีปัญหาในเรื่องของการเงินในการ ว่าจ้างคนหรือค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมถึงความพร้อมและความเข้าใจในการทำงานด้านพิพิธภัณฑ์ของคน ในชุมชน

นิษฐา หรุ่นเกษม (2549) กล่าวว่า การที่จะทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการ ดำเนินการพิพิธภัณฑ์มากขึ้นนั้น ต้องมีการสร้าง อาสาสมัครพิพิธภัณฑ์หรือเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ จะ ทำให้ได้คนเข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑ์มากขึ้น โดยเงื่อนไขสำคัญในการมาเป็นอาสาสมัคร พิพิธภัณฑ์ คือ

1. การติดตั้งความรู้ความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้น คือ การมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการและปรัชญาในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้ เกิดความยั่งยืนในการทำงาน รวมถึงการให้ความรู้ความเข้าใจในส่วนของเนื้อหาที่นำมาจัดแสดง การดูแลรักษา และการจัดเก็บรักษาวัตถุจัดแสดงด้วย

2. การติดตั้งกลไกในการสื่อสารร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑกับชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน โดยมีการเลือกใช้สื่อที่หลากหลายในทุกช่องทางที่มี โดยจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้รับสารหรือคนในชุมชนสามารถส่งข้อมูลของตนกลับไปยังพิพิธภัณฑหรือผู้ส่งสารได้

3. การสร้างเงื่อนไขหรือแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วม การทำงานเป็นอาสาสมัคร พิพิธภัณฑอาจไม่ได้ค่าตอบแทนหรืออาจได้ค่าตอบแทนน้อยมาก โดยเฉพาะในส่วนพิพิธภัณฑท้องถิ่น ทำให้ไม่ค่อยมีผู้ที่สนใจเข้ามาดูแลมากนัก ดังนั้นจึงต้องมีการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑขึ้น เช่น การมีสิทธิพิเศษในโอกาสต่างๆ

3. การบริหารจัดการด้านเงิน

นิคม มุสิกคามะ (2521) ได้กล่าวไว้ว่า เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินการกิจการทุกกิจการ เพราะในการดำเนินการทำกิจกรรมใดๆก็ตาม ย่อมต้องใช้เงินเป็นตัวขับเคลื่อน โดยลักษณะของเงินที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑนั้น เริ่มตั้งแต่การรวบรวมวัสดุจัดแสดง งบประมาณในการจัดสร้างอาคารสถานที่ในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการรักษาและดำเนินงานในพิพิธภัณฑ ในส่วนของพิพิธภัณฑท้องถิ่นที่มีงบประมาณในการจัดการพิพิธภัณฑจำกัดนั้น หนทางในการที่จะสามารถทำให้พิพิธภัณฑดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือแม้แต่ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันและรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ ทำให้คนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหน อยากดูแลรักษาพิพิธภัณฑของตน เช่น ในการดูแลอุบลมุกด์ ชุมชนเองก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี สำหรับในส่วนของพิพิธภัณฑท้องถิ่นแหล่งรายได้ที่เกิดขึ้นนั้นอาจได้มาจาก

1. เงินบริจาคของเอกชน กองทุน สมาคมหรือมูลนิธิต่างๆ
2. รายได้จากการเก็บค่าธรรมเนียมในการเข้าชม การจำหน่ายของที่ระลึก ร้านค้าหรือการตั้งตู้รับบริจาคเพื่อทำนุบำรุงส่วนของค่าน้ำค่าไฟ

3. รายได้จากค่าบำรุงในส่วนของสมาชิกพิพิธภัณฑ

4. รายได้จากกองทุนช่วยเหลือพิเศษ

อย่างไรกรณีของพิพิธภัณฑบ้านม่วงนั้น ได้รับทุนจากการจัดตั้งพิพิธภัณฑจากงบประมาณแผ่นดิน เนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนพรรษาครบ 5 รอบ (จันทร์ธิดา สัจจจันทร์, 2552: 37) การบริหารจัดการเงินหรืองบประมาณของพิพิธภัณฑนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อเลี้ยงให้พิพิธภัณฑสามารถดำเนินกิจการและยังจัดแสดงนิทรรศการหรือทำกิจกรรมต่างๆได้ การที่บุคคลหรือชุมชน องค์กรต่างๆยังให้ความช่วยเหลืออยู่ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ชุมชนต้องการมีพิพิธภัณฑอยู่

การดำเนินการกิจการด้านพิพิธภัณฑสถานมีความคล้ายกับการดำเนินงานกิจการด้านอื่นๆ ที่ต้องมีระบบงานบริหารและการจัดการเพื่อดูแลและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จากการศึกษาแนวคิดการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน หมายถึง กระบวนการที่เริ่มตั้งแต่การวางแผน การเตรียมงานและการพิจารณาแผนงานต่างๆที่จะดำเนินงานในพิพิธภัณฑสถาน การจัดระบบงานและการประสานงาน การสั่งงานและการติดต่อสื่อสาร การติดตามผลการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การดูแลรักษาและการจัดแสดงวัตถุสิ่งของของพิพิธภัณฑสถาน การดูแลและการจัดเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑสถาน เช่น อาสาสมัครและการว่าจ้าง การดูแลค่าใช้จ่ายของพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และทำให้พิพิธภัณฑสถานที่จะดำเนินการต่อไปได้ รวมถึงการเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

สุวรรณ ทศกร (2545) กล่าวว่า ในการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้น สิ่งที่พิพิธภัณฑสถานทุกแห่งจะต้องตระหนักถึง คือ คุณประโยชน์ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้น จะต้องตกอยู่กับ คนในท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ เป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ที่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นควรปรับเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอาจแบ่งออกได้เป็น 3 บทบาท ดังนี้คือ

1.3.1 บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม ในสภาวะการณ์ปัจจุบันขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ ในสังคมอย่างมาก เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเติบโตทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเจริญทางการสื่อสาร ทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวคราวความเจริญด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ “ดีกว่า-ด้อยกว่า” ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อให้ชาวบ้านลดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา และปรับวิถีการดำเนินชีวิตตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวะการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด

Ambrose and Paine (1993: 36-44) ได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษา อนุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความมั่นใจและสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่น สามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้ คือ

1. มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

2. เป็นองค์กรที่สงวนรักษาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
3. มีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
4. มีบทบาทในการให้บริการการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น
5. มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

1.3.2 บทบาททางเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑสถานสามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติได้ทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นต่าง ๆ แม้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น พิพิธภัณฑสถานน่าจะเป็นองค์กรกลางที่สามารถอธิบายถึงความคงอยู่ และความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทที่พิพิธภัณฑสถานจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น มีหลายอย่าง อาทิเช่น

1. บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม คือการอนุรักษ์ โดยการสร้างห้องสมุดดี ๆ สร้างโรงหนังโรงละคร และเวทีการแสดงต่าง ๆ เพื่อสอดคล้องความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชนได้
2. บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับภารกิจของพิพิธภัณฑสถาน
3. บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดงเสริมกิจกรรมหลัก
4. บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑสถานแล้วร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย
5. บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานสำหรับเยาวชนและคนในท้องถิ่น

1.3.3 บทบาททางการเมือง พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาพัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง “รากเหง้า” และ “เห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน” ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึก รักถิ่นและสามารถจรรโลงวัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไป และยึดคนในที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนี้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะเป็นตัวประสาน และเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยูเนสโกได้ตีพิมพ์บทความ The Museum and its functions ของ Dr. Douglas A Allan ในหนังสือ The Organization of Museum: Practical Advice ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2503 (อ้างถึงใน จิราจกมล, 2532: 21) ซึ่งมีการจำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้ 8 ประการ ประกอบด้วย

1. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) พิพิธภัณฑ์มีพัฒนาการมาจากการเก็บรวบรวมวัตถุ ซึ่งมีที่มาของวัตถุจากหลายทาง ได้แก่ 1. การรับบริจาค บางแห่งจะเลือกสิ่งของที่รับบริจาคตามประเภทของพิพิธภัณฑ์ของตน ในขณะที่พิพิธภัณฑ์ประเภททั่วไป (General Museum) มักจะรับบริจาคสิ่งของทุกประเภท 2. ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี การปฏิบัติงานสนามของนักมานุษยวิทยา หรือผลงานประดิษฐ์ของนักวิทยาศาสตร์ 3. การรวบรวมวัตถุโดยการจัดซื้อพิพิธภัณฑ์ใหญ่ๆ มักจะตั้งงบประมาณไว้ค่อนข้างสูงสำหรับจัดซื้อสิ่งของที่มีคุณค่าสำคัญ

2. ตรวจสอบ จำแนก แยกประเภท และศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research) เมื่อพิพิธภัณฑ์ได้รับวัตถุไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด จะต้องมีการตรวจสอบ แยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัย ที่มา ฯลฯ หน้าที่นี้นอกจากจะตรวจสอบสิ่งของที่ให้นำเข้าแล้ว ยังจะต้องทำหน้าที่บริการแก่ประชาชนที่นำวัตถุมาขอรับการตรวจสอบ การให้บริการตรวจสอบนี้สำคัญมากมีผลให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นสถาบันทางวิชาการ

3. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การจัดทำทะเบียนวัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมในพิพิธภัณฑ์เป็นงานสำคัญยิ่ง เนื่องจากจะต้องใช้เป็นหลักฐานไม่ให้เกิดการสูญหายหรือทุจริตของเจ้าหน้าที่แล้วยังเป็นทะเบียนประวัติเพื่อความสะดวกในการค้นคว้ารายละเอียดและการอ้างอิง

4. ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) วัตถุทุกชิ้นที่ให้นำเข้าเก็บรักษาในคลังหรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จะต้องมีการตรวจสอบสภาพ การทำความสะอาด ปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพโดยนักวิทยาศาสตร์เฉพาะทาง

5. รักษาความปลอดภัย (Museum security) พิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ปกป้องสงวนรักษาวัตถุให้ปลอดภัย ทั้งจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม โจรภัย อัคคีภัยและภัยอื่นๆ

6. การจัดแสดง (Exhibition) ประชาชนไปพิพิธภัณฑ์ก็เพื่อชมการจัดแสดง พิพิธภัณฑ์แห่งใดจัดแสดงได้ดีตรงกับความต้องการของประชาชน สามารถให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินก็จะสามารถดึงดูดให้มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยการจัดแสดงนิทรรศการประจำ (Permanent Exhibition) และนิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) ซึ่งนิทรรศการประจำนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าจัดแสดงอย่างถาวร หากแต่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำ เพื่อเรียกความสนใจของผู้ชมนั่นเอง นอกจากนี้ นิทรรศการทั้งสองประเภทที่จัดภายในอาคารพิพิธภัณฑ์แล้วยังสามารถจัดนิทรรศการแบบเคลื่อนที่

(Travelling Exhibition) โดยการจัดนิทรรศการในยานพาหนะเคลื่อนย้ายไปจัดแสดงและบริการในชุมชนต่างๆ

7. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum Education) หน้าที่ให้การศึกษาเป็นหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์พึงจะตื่นตัวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑ์ในสมัยก่อนหน้านั้นจะมีลักษณะเป็นสถาบันค้นคว้าวิจัย (Research Institution) ที่มีวัตถุเป็นหลักฐาน พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันจะต้องจัดให้มีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษาก่อนทุกเพศทุกวัยทุกระดับความรู้ ซึ่งรวมถึงบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และนอกจากการบริการในพิพิธภัณฑ์แล้ว ยังจัดกิจกรรมนำวัตถุออกไปจัดแสดงให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบททางไกลอีกด้วย พิพิธภัณฑ์สามารถจัดบริการการศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น

1. การจัดนิทรรศการ ซึ่งเป็นวิธีหลักของพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป
2. การบริการนำชมพิพิธภัณฑ์
3. การบริการนำเที่ยวโบราณสถาน หรือสถานที่ที่น่าสนใจ
4. การจัดบรรยาย อภิปราย สัมมนา
5. จัดตั้งศูนย์โสตทัศนศึกษา ควบคุมดูแล ดำเนินการและรับผิดชอบห้องบรรยาย การควบคุมบริการอุปกรณ์การศึกษาต่างๆ การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้
6. ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร บริการความรู้สู่ประชาชน เก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อเป็นสมบัติของชาติและใช้จัดแสดงกิจกรรมเพื่อการศึกษาแก่ประชาชน
7. จัดพิมพ์เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ
8. จัดรายการเผยแพร่ความรู้สู่สื่อมวลชนแขนงต่างๆ
9. จัดสอนพิเศษ อบรมวิชาเฉพาะ
10. ให้ยืมศิลปวัตถุ
11. บริการการสอนในระบบโรงเรียน โดยการจัดเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ
12. ร่วมร่างหลักสูตรการเรียน จัดทำบทเรียนเฉพาะเรื่อง เป็นการเน้นเนื้อหา รายละเอียดตามหลักสูตรการเรียนการสอน

8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) หน้าที่นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานด้านการศึกษา เมื่อกล่าวว่าพิพิธภัณฑ์มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมนั้นหมายความว่าพิพิธภัณฑ์ต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชน และสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้ในการดำเนินการวิจัย ซึ่งได้มาจากการประยุกต์แนวคิดบทบาทของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นของสุวรรณ ทศกร (2545) และ แอมโบรสและเพนย์ (Ambrose and Paine, 1993) ได้ ดังนี้

1. บทบาทด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน หมายถึง หน้าที่ในการเป็นแหล่งสะสมรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวิธีการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิต โบราณวัตถุ ศิลปะหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รวมถึงการเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน

2. บทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน หมายถึง หน้าที่ในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ในเรื่องของจารีตประเพณี การเรียนรู้แลกเปลี่ยนเรื่องค่านิยมความเชื่อต่างๆทางศาสนาของชุมชน เช่น การนับถือผี การใช้ภาษาเฉพาะของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้าน การแต่งกายของชาวมอญ

3. บทบาทด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ หมายถึง หน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ทำให้ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยว อีกทั้งการขายสินค้าที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ผ้าทอมือของชาวบ้าน เครื่องมือจักรสาน ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน

4. บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน หมายถึง หน้าที่ในส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและการสร้างความเป็นชุมชนให้เข้มแข็ง โดยให้คนในชุมชนมีความสามัคคีและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการร่วมมือกันในชุมชน ชุมชนรู้จักเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และมุ่งเน้นพัฒนาให้คนในชุมชนมีการพึ่งตนเองและก้าวไปสู่การพัฒนากลุ่มหรือชุมชนให้เข้มแข็ง

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่าพิพิธภัณฑท์มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในด้านการศึกษา สังคม ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ รวมถึงด้านเศรษฐกิจของประเทศ ในการเป็นสถานบันการศึกษานอกระบบที่สามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง สื่อที่อยู่รอบตัวเราที่ผู้เรียนและผู้สอนสามารถใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชน และแหล่งอื่นๆ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการว่า หมายถึง บุคคล สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงานองค์กร สถานประกอบการ ชุมชน และอื่นๆ ที่มีทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน ที่มีเป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ผู้สอน ผู้สนใจ สามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบตัวเราทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต เป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ และเกิดประสพการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

กรมสามัญศึกษา (2544: 6) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิทยาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ประไพ เกษแก้ว (2548: 13) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ วิทยาการ กิจกรรม กระบวนการ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สมาคม สถาบัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและมนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ มีความสำคัญต่อบุคคลอื่นที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การเรียนรู้ดังกล่าวครอบคลุมถึงด้านความรู้ ด้านทักษะและเจตคติ ซึ่งสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้ เพื่อการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ดังนั้นแหล่งเรียนรู้เป็นได้ทั้ง คน สิ่งของ สถานที่ และสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถให้ความรู้เฉพาะตัวและเชื้อ โยงความรู้และประสบการณ์ใหม่ให้แก่บุคคลทุกระดับ ทุกเพศ และทุกวัยที่สนใจจะเรียนรู้ จากความหมายต่างๆ สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง สถานที่หรือแหล่งที่รวบรวมข้อมูล ความรู้ สาระ ทรัพยากรต่างๆทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย รวมถึงเป็นสถานที่สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้

2.2 ความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

ความก้าวหน้าทางวิทยาการของโลกปัจจุบัน เป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาในรั้วโรงเรียนเท่านั้นคงไม่ได้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม โดยส่งเสริมการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องต่อไปตลอดชีวิต การจัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มุ่งให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

กรมสามัญศึกษา (2544: 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญ คือ

1. เป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย
2. เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง
4. เป็นแหล่งเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ
5. เป็นแหล่งเสริมความรู้ ความคิด วิทยาการ และประสบการณ์

ประไพ เกษแก้ว (2548: 17) กล่าวว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้

ดิเรก พรสีมา (2543) กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ว่า เป็นแหล่งที่นักเรียนสามารถไปค้นคว้าหาความรู้ได้ทั้งเวลาก่อนและหลังเลิกเรียน และในวันหยุดราชการและยังเน้นแหล่งเรียนรู้ที่นักเรียนจากหลายชุมชนมาใช้ร่วมกันได้

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ว่า การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งต่างๆ จากผู้คนที่หลากหลาย จะทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเชื่อมโยงการเรียนการสอนเข้ากับวิถีชีวิตมีความผูกพันกับท้องถิ่น เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และยังสามารถบูรณาการภูมิปัญญาไทยและสากลเพื่อนำมาปรับใช้กับวิถีไทยได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ว่า เป็นแหล่งวิทยาการสำหรับผู้เรียน ได้ฝึกสืบค้นข้อมูล ฝึกทักษะการสังเกต ฝึกคิด ฝึกพัฒนาการ ช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความงาม ความสุนทรีย์ และก่อให้เกิดความสามารถทางการเรียนรู้แบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะนิสัย ชี้นำสิ่งที่ดีงาม ภูมิปัญญา หล่อหลอมจิตใจ เกิดความรัก ความศรัทธา และหวงแหนทรัพยากรของประเทศชาติ

โดยสรุปคือ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต้นกำเนิดเฉพาะด้านและสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความรู้อื่นๆ เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ที่แตกต่างกัน หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนแห่ง

2.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทธรรมชาติ ประเภทสิ่งพิมพ์ ประเภทเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทุกประเภท

กรมวิชาการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) จำแนกแหล่งเรียนรู้ไว้เป็น 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องหมวดวิชา ห้องคอมพิวเตอร์ ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน (Resource Center) สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนหนังสือ ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ อุทยานวิทยาศาสตร์ องค์การของรัฐและเอกชน เป็นต้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) มาตรา 25 กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ข) แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล คือ ผู้ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะภูมิปัญญา มีประสบการณ์ในสาขาอาชีพต่างๆ ในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติ ให้แก่ผู้ที่สนใจต้องการเรียนรู้ได้

2. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่หรือวัตถุสิ่งก่อสร้างต่างๆ คือ สถานที่ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่า ภูเขา สัตว์ พืชต่างๆ และสถานที่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น ตลาด โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

3. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อที่เป็นตัวกลาง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะประสบการณ์ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสาร ตำรา และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ให้ภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง มีทั้งภาพและเสียง เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สื่อวีดิทัศน์ ฯลฯ

4. แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม เทคนิค วิธีการ เช่น แบบต่างๆ เทคนิคกระบวนการทำงานหรือการแก้ปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น

2.4 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ความหมายของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งมั่นการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ ไม่ใช่ศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้านที่รองรับการนัดหมายจากวิทยากรภายนอก แต่เป็นสถานที่ที่สร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับเรื่องราวของตัวเองเป็นสำคัญ (กรมการพัฒนาชุมชน: 2551)

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2548) ได้อธิบายว่า ชุมชนก็เหมือนชีวิตที่มีการเกิดขึ้น เรียนรู้ เผชิญปัญหา การจัดการตนเองและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชนจะไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนได้ ถ้าไม่เข้าใจในบริบทที่ตนเองเป็นอยู่และไม่กำหนดรู้ว่าตนเองเป็นอยู่อย่างไรร ดังนั้นการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและงานที่จะต้องมีการจัดการตนเอง เพื่อให้กลุ่มหรือกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมของตนเองตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อสถาบันภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน หรือองค์กรชุมชนมีการเรียนรู้สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและสามารถกำหนดกิจการตนเองได้ชุมชนก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สามารถสร้างชุดความรู้ของตนเองขึ้นมา แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานหรือวิถีชีวิต ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ คือชีวิตและงานที่มีความงอกงาม การเรียนรู้ชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเป็นการเรียนเฉพาะตัว แต่การเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายพื้นที่ทั่วภูมิภาคในสังคมไทย หรือแม้แต่ในสังคมเมือง ความเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม มีความคุ้นเคย มักจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความคิด และการจัดการร่วมกัน กรณีตัวอย่างของกลุ่มสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และกลุ่มผู้ฟัง

สถานีวิทย์ร่วมด้วยช่วยกัน ในกรุงเทพมหานคร การแลกเปลี่ยนพูดคุยและการเผชิญปัญหาพร้อมกัน ทำให้พวกเขามองเห็นและรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับปัญหา โดยเฉพาะชุมชนจะใช้วิธีการต่างๆ ทั้งในด้านการต่อรอง กระประท้วง การประสานงานและการร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดพลังในการจัดการซึ่งทำให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” เนื่องจากชุมชนเป็นแหล่งความรู้และห้องปฏิบัติการที่ยิ่งใหญ่ โดยเหตุที่ทุกชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคน กลุ่มคน วิธีคิด ระบบการจัดการที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อน การศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนโดยการตั้งคำถาม เช่น ชุมชนนั้นมีสภาพโดยรวมเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจอย่างไร รูปแบบการผลิตหรือการทำมาหากินเป็นอย่างไร มีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างไร โครงสร้างอำนาจในชุมชนเป็นอย่างไร องค์กรชาวบ้านมีเท่าไรและดำเนินการอย่างไร มีปัจจัยหรืออิทธิพลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับอย่างไร ชุมชนมีองค์ความรู้ที่ได้สะสมมาอย่างไร มีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร และมีปัจจัยอะไรที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของความสัมพันธ์ ฯลฯ การคำค้นหาคำตอบเหล่านี้ถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ แต่การเรียนรู้เพียงการตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชน การเรียนรู้จากการลงมือทำ มีการทดลอง ผลิตซ้ำ จนได้ความรู้และความเข้าใจจะสามารถช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิถีของชุมชน ซึ่งถ้าไม่มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ชุมชนก็จะไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้ รวมทั้งขาดการสร้างชุดความรู้และภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมาใหม่ เมื่อมีการปฏิบัติจนชำนาญแล้ว ชุมชนสามารถสร้างความรู้และภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมาซึ่งผลผลิตของความรู้นั้น กลายเป็นนวัตกรรมของชุมชนทั้งในรูปแบบของเครื่องมือ เครื่องใช้ วัฒนธรรม ประเพณี และระบบการจัดการ ซึ่งอาจแพร่ขยายไปยังชุมชนอื่น เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาและเครื่องมือต่างๆ เช่น เครื่องจักสาน ศิลปะการสร้างบ้าน ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตก็เป็นผลผลิตจากการปฏิบัติและใช้จริงในชุมชนนั้น

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น บางช่วงอาจมีความเข้มแข็ง ซึ่งก่อให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาและระบบการจัดการที่ดีของชุมชน แต่ในบางครั้งการเรียนรู้ตกอยู่ในสภาวะถดถอย ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายใน เช่น การขาดผู้นำที่เข้มแข็ง ความขัดแย้งของชุมชน ฯลฯ และจากอิทธิพลของความรู้ ค่านิยมทางสังคม และวัฒนธรรมจากภายนอกที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน ซึ่งชุมชนจะต้องร่วมกันสำรวจ ค้นหา และสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่

การจัดการเรียนรู้ของชุมชน กลไกการจัดการเรียนรู้ คือ หน่วยจัดการที่เอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้อง เชื่อม

ประสานและยกระดับฐานความรู้ของแต่ละชุมชนที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในลักษณะ “ทุนทางปัญญา” และ “คลังข้อมูลความรู้” ของชุมชน กลไกการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการออกแบบที่เหมาะสมก่อให้เกิดการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้และการตัดสินใจในเส้นทางใหม่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งกลไกการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอาจเป็นไปในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่ม องค์กร เครื่องมือ การเรียนรู้ หรือศูนย์ประสานความร่วมมือ ฯลฯ โดยกลไกการจัดการเหล่านั้นจะทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการขยายแนวคิดให้กว้างออกไปซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ

1. คน กลุ่มคน ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ
2. องค์กรหรือสถาบันทางสังคม
3. ฐานข้อมูล ความรู้ที่นำมาแลกเปลี่ยน (ประเด็น ความรู้ และกิจกรรมร่วม)
4. เทคนิค/ เครื่องมือ และระบบการจัดการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

องค์กรหรือชุมชนที่มีกลไกการจัดการเรียนรู้ ย่อมสามารถยกระดับฐานข้อมูลและความรู้ไปสู่การปฏิบัติและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมได้ ซึ่งหากไม่มีกลไกการจัดการและการขาดเทคนิค เครื่องมือการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ชุดความรู้และกระบวนการเรียนรู้ภายในเมื่อสร้างและเชื่อมประสานกลไกการจัดการเรียนรู้แล้ว จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถสร้างฐานข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนได้ พร้อมทั้งสามารถขยายฐานคิดเหล่านั้นไปสู่ชุมชนอื่น สังคมอื่น ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้

3. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2538: 14) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและทำอาชีพคล้ายคลึงกัน มีลักษณะการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงเครือญาติ ระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน อีกทั้งการดำรงรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมและศาสนาของตนและมีการถ่ายทอดสืบไปยังลูกหลานอีกด้วย

ชยันต์ วรรธนะภูติ (2536: 44) ได้กล่าวว่า ชุมชนมีความหมายในระดับเดียวกับคำว่า สังคมหมู่บ้าน คือ เป็นหน่วยของสังคม หรือหน่วยทางการปกครองขนาดเล็กในระดับพื้นฐาน ที่มีการรวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้น ในการดำรงชีวิต โดยคนกลุ่มดังกล่าวได้มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรในการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ

ทั้งนี้ชุมชนหมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนไว้

ประเวศ วะสี (2541: 35 - 36) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง การที่มีคนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีความพยายามในการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันมีการกระทำและมีการติดต่อสื่อสาร (Communicate) ร่วมกัน ซึ่งอาจมีคุณลักษณะของชุมชน ดังนี้ 1) มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน 2) มีความเชื่ออาทรต่อกัน 3) มีการกระทำร่วมกัน และ 4) มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543: 26) กล่าวถึงชุมชน หมายถึง การที่มีคนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งได้แบ่งความเป็นชุมชนออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานแห่งการพึ่งตนเองชุมชน ไม่ได้อยู่อย่างเอกเทศโดยไม่มีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของผู้อื่นที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ร่วมกัน มีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัวหรือเครือญาติ มีการแลกเปลี่ยน พึ่งพา รวมทั้งมีความขัดแย้งกัน ชุมชนหมู่บ้านในฐานะทางการปกครอง เป็นการกระจุกตัวของบ้านหลายๆบ้านหรือหลายครัวเรือน อยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง และเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดที่ทางราชการกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ซึ่งมีความหมายเป็นหน่วยทางการปกครองของราชการ ซึ่งในความเป็นจริง ชุมชนอาจจะไม่มีในหมู่บ้านหรือดำรงซ่อนอยู่ทั้งหมดหรืออยู่ในบางส่วนของหมู่บ้านก็ได้

2. ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement) เกิดจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐและภาคธุรกิจของเอกชน มีบทบาทชี้นำหรือครอบงำความคิด และทิศทางการพัฒนาสังคม โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทิศทางและกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย จึงเกิดการเรียกร้องและหรือต้องการอุดช่องว่าง ด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมพลังอำนาจให้กับภาคประชาชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ทิศทางการพัฒนาในฐานะผู้กระทำ การรวมตัวของกลุ่มคน โดยการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สำคัญคืออยู่ที่สำนึกเชิงอุดมการณ์และกระบวนการในการจัดการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม เป็นอุดมการณ์เชิงอำนาจที่เกิดจากความสำนึกของคนในสังคมต่อปัญหาสาธารณะ หรือปัญหาที่ตนเองร่วมเผชิญอยู่โดยตรง จึงได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนหรือองค์กรและเครือข่าย ประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย โดยสมาชิกชุมชนไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีคุณลักษณะที่

คล้ายกันหรือเป็นแบบเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง การติดต่อสื่อสารมีหลายรูปแบบ

3. ชุมชนแนวมุขนิม เป็นแนวคิดของชุมชนในเชิงอุดมคติ คือ ชุมชนต้องก่อเกิด มิตรภาพความเอื้ออาทรความมั่นคงและความผูกพัน มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเชื่อว่าเกิดขึ้นโดยธรรมชาติอยู่แล้ว โดยรัฐไม่ค่อยเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชนมากนัก แนวคิดนี้มาจากตะวันตก ที่มองว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความเป็นชุมชน (Sense of Community) เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เพราะมีขนาดใหญ่และซับซ้อนเป็นทางการเกินไปรัฐจะเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงครามหรือการค้าระหว่างประเทศ ทางเลือกที่นักคิดแนวนี้เสนอคือ เรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก มีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะการมีชุมชนขนาดเล็กจะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น ทำให้สามารถรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุดได้ ชุมชนขนาดเล็กจะเน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนม

4. ชุมชนในรูปแบบใหม่หรือชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น การพิจารณาและแนวทางแก้ไขปัญหา อาจไม่สามารถจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตทางภูมิศาสตร์เล็กๆ ได้เพียงลำพัง ชุมชนแบบใหม่มีลักษณะเป็นชุมชนไร้พรมแดน สมาชิกหรือผู้สนใจสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่จำกัดแหล่งที่อยู่ ทรายที่เครือข่ายทางเทคโนโลยีการสื่อสารครอบคลุมถึง อาจเป็นลักษณะชุมชนทางอากาศ เช่น รายการวิทยุชุมชน ชุมชนเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต สมาชิกไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน ลักษณะความเป็นชุมชนคือสายใยเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม มีพลังความยึดโยงสนับสนุนเกื้อกูลกัน โดยมีเครือข่ายทางเทคโนโลยีเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่างๆ โดยมีสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศวัย ศาสนา และฐานะทางสังคม เป็นต้น

เทพธิดา บัวเลิง (2552: 12-13) กล่าวว่า ชุมชน เท่ากับ ฐาน คือ ชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญของสังคม หากชุมชนมีความเข้มแข็งสังคมก็ย่อมเกิดความเข้มแข็งไปด้วย กระบวนการเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมไทยในอดีตเราพบว่าชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ทุกเรื่อง โดยการใช้ความรู้และความสามัคคีของชุมชนเป็นตัวตั้ง แต่ในปัจจุบันชุมชนหลายชุมชนกำลังถูกกระแสสังคมกลืนกินวัฒนธรรม กลืนความรู้ ความเชื่อของคนไป ทำให้ไม่สามารถจัดการตนเองได้ดังเช่นในอดีตและบางชุมชนอาจถึงขั้นล่มสลายเลยก็มี ทุกชุมชนมีความรู้ มีผู้รู้ มีชุดประสบการณ์ในการจัดการตนเอง เราจึงต้องสำรวจตรวจสอบดูทุนเหล่านั้น เพื่อมองต่อไปว่าจะทำอย่างไรให้เกิดการเรียนรู้

และร่วมมือกัน การนำเอาศักยภาพของตนเองมาใช้ในการจัดการตนเองให้เข้มแข็งได้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงประสานภาคีของชุมชน เป็นหลักการสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างมีความเข้มแข็ง

สรุปความเป็นชุมชนได้ว่า ชุมชนคือการรวมตัวกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ตั้งแต่กลุ่มคนขนาดเล็ก ไปจนถึงกลุ่มคนขนาดใหญ่ ที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์กำหนดขึ้น ทั้งในรูปแบบของครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ไปจนถึงขบวนการทางสังคม มีการปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม การพึ่งพาอาศัยกัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

3.2.1 ความหมายของการพัฒนา

วิทยาการ เชียงกูล (2527: 17 - 18) กล่าวว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรเป็นการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม มีจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังมีความต้องการในการพัฒนาทางด้านการศึกษา การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งอาจเรียกว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่เป็นการเพิ่มความพอใจและความสุขของประชาชนมากกว่า

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 9) กล่าวว่า การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อน และจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า การพัฒนา ลักษณะที่เพิ่มเข้ามาต้องมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเป็นสำคัญ

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา วรรณสุต (2515: 2 - 8) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (Qualitative Changes) ส่วนการแปลงรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมของตัวกระทำการ (Environmental Changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อแรกเริ่มได้มีการใช้รถม้าเทียม แล้วนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยการใช้เครื่องจักร ใช้น้ำมันสร้างเป็นรถไฟ และค่อยๆปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือรถยนต์หรือเครื่องบิน ไปจนถึงจรวดก็ดี นับว่าเป็นการพัฒนา

3.2.2 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์ (2521: 51) ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1. การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้น หรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
2. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆมีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ การเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการพัฒนาทั้งทาง 1) ด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดมีหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เราเห็น โดยชัดเจน เช่น การส่งเสริมการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน เป็นต้น และ 2) ด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญโดยมุ่งให้การศึกษาอบรมประชาชน รวมทั้งการให้การศึกษาตามโรงเรียน มหาวิทยาลัยตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการและการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษาที่ดี

4. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมีประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินการเอง

สุเทพ เชาวลิต (2524: 18) ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความคิดและความสามารถของประชาชน ในการทำงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัยและขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศชาติในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

เจเลียว บุรีภักดีและคณะ (2545: 45) ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน ว่าคือ การทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่ การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และอื่นๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่นมีความสุข รู้รักสามัคคีและร่วมมือกันทำงานได้

อาร์เธอร์ ดันฮัม (Arthur Dunham, 1958) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่นๆ

การพัฒนาชุมชนมีความหมายที่เป็นได้ทั้งขบวนการ โครงการ วิธีการ และกระบวนการ ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน (พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ, 2552: 20) อธิบายได้ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นขบวนการ (Movement) หมายถึง การรณรงค์ (Campaign) หรือรวมตัวกันเรียกร้อง (Rally) ของมวลชนประชาชน เพื่อดำเนินการหรือเรียกร้องให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนหรือชุมชน เช่น ความยากจน การถูกกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ และการด้อยโอกาสให้มีสภาพที่ดีขึ้น โดยผู้เข้าร่วมขบวนการเกิดความไม่พอใจอย่างมากหรือรุนแรง ผู้เข้าร่วมกระบวนการจะได้รับการกระตุ้น เร่งเร้าหรือปลุกฝังด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด ในลักษณะที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม การพัฒนาในลักษณะนี้จึงให้ความสำคัญกับจิตใจ โดยเฉพาะอุดมการณ์ และจิตวิญญาณเพื่อส่วนรวม โดยผู้เข้าร่วมขบวนการจะเชื่อมั่นและศรัทธาว่าการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่ง เช่น การรณรงค์ต่อต้านการทุจริต การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

2. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการ (Program) การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่ารัฐเป็นผู้จัดเตรียมและให้บริการสาธารณะต่างๆแก่ประชาชนหรือชุมชน ในรูปแบบของโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โครงการสร้างงานในชนบท เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความต้องการ ในการที่จะนำบริการเหล่านั้นมาตอบสนองความต้องการของชุมชน

3. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นวิธีการ (Method) มุ่งให้ความสำคัญกับ วิธีการปฏิบัติงานพัฒนา เป็นหลัก เช่น ถ้ากิจกรรมพัฒนาทั้งหลายสิ่งการหรือดำเนินงานโดยกลไกของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหมด โดยที่ประชาชนไม่ได้เข้าไปร่วมด้วย กิจกรรมพัฒนานั้นก็ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมพัฒนาตามวิธีการพัฒนาชุมชน อาทิเช่น การทำกิจกรรมที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพัฒนาทุกขั้นตอน

4. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process) คือ การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงให้ความสำคัญกับการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานผ่านทางกิจกรรมพัฒนาที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอนที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เพราะหลังจากดำเนินงานหรือปฏิบัติงานผ่านการพัฒนาหนึ่งไปแล้ว ก็จะนำไปสู่การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานผ่านทางกิจกรรมอื่นๆต่อไป

โดยสรุป การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน เป็นการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีองค์กรของรัฐเข้าไปร่วมบริหารจัดการ ตลอดจนการกระตุ้นให้คนในชุมชนนั้นๆ เห็นถึงความสำคัญและปัญหาในชุมชน และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความศรัทธาในตัวเอง เกิดความเชื่อมั่นและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งการดำเนินงานต่างๆของชุมชนจะนำไปสู่ความสำเร็จและมีประสิทธิภาพได้ ด้วยการให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาบริหารจัดการงานด้านต่างๆด้วยตนเอง สิ่งที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มพิจารณา ตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ รับผิดชอบและติดตามผลการดำเนินงาน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมีผู้เชี่ยวชาญกล่าวไว้หลากหลายทฤษฎี ดังนี้

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการ หรืองานพัฒนาชบบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนร่วมได้เสียต้องการที่สุดนั้น ได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้น จะต้องตรงกับความต้องการที่แท้จริงและมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543: 1) กล่าวว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เป็นสถานที่ที่รวบรวมความรู้ เพื่อให้มีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ โดยพิพิธภัณฑสถานไม่ใช่ใครจะทำก็ได้ โดยเฉพาะคนนอกชุมชนเข้ามาทำไม่ได้ แต่จะต้องมีการกระตุ้นให้มีการรวบรวมข้อมูลที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม เมื่อพิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นแล้ว คนที่จะเข้ามาดูแลพิพิธภัณฑสถานก็คือคนในท้องถิ่น และจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจและสร้างจิตสำนึกร่วมได้

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยมากขึ้นเป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค ไม่ใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เป็นการเข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การให้โอกาสคนในชุมชนเป็นฝ่ายตัดสินใจ กำหนดปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของตนเอง เป็นการให้อำนาจแก่ประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ การควบคุมกิจกรรมต่างๆในชุมชน สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นและสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในด้านภูมิปัญญาทักษะ ความรู้ความสามารถ และการจัดการ ซึ่งคนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ

เน้นการทำงานขององค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข การมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน โดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงของกิจกรรมนั้นๆ (กรรณิการ์ ชมดี, 2524: 5)

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

4.1 ความหมายของวัฒนธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่าเป็น สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536: 3 - 7) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิต และการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่ และมีแง่มุมต่างๆ ให้พิจารณาอย่างซับซ้อน เรื่องของวัฒนธรรมจึงมองได้หลายแง่มุม ดังจะเห็นว่าได้มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรม คือ ผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้

วัฒนธรรม คือ ผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธิปัญญาทุกแขนง

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีคทอมาจากบรรพบุรุษ

สาโรช บัวศรี กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความจริง ในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้คทอมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536: 37-44)

ดังนั้น วัฒนธรรม คือสิ่งที่สามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดมาจากการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน ประกอบด้วย ภาษา ขรรณนิยม ประเพณีและสถาบันทางสังคม เป็นการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งี่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้าและศีลธรรม เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่ได้มาทางสังคม และถ่ายทอดกันไปทางสังคมในรูปของกระบวนการเรียนรู้

4.2 ประเภทของวัฒนธรรม สามารถแยกได้ 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดีมีความสุขสบาย ในการครองชีพวัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งที่เป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่นๆ เช่น

เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว ก็ สงเคราะห์เข้าอยู่ในประเภทนี้ได้

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ ในที่นี้หมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญ งอกงามได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะ และวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงามหรือสบาย ใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมพัวพันและหล่อมล้ากันอยู่เป็นอย่างที่กล่าวไว้ว่า “สุข ภายสบายใจ” ซึ่งจะขาดเสียอย่างใดก็ไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดหนักไปในประเภทใด ประเภทหนึ่ง ก็เกิดความไม่สมดุลกันเจริญไปในทางวัตถุเกินไป แต่ทางจิตใจไม่เจริญไปตาม ใน ที่สุดก็เป็นหายนะธรรม เจริญไปในทางจิตใจเกินไป แต่ทางวัตถุไม่เจริญตาม ก็เป็นเรื่องของฤทธิชี เปลือยชนิดที่ตัดขาดจากสังคม เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ จึงต้องมีสัมพันธ์ตามส่วน ที่ควรกัน อันอยู่ในดุลยพินิจของสังคม ชาติต่างๆมีวัฒนธรรมแต่ละอย่างทั้งในทางวัตถุ และจิตใจ ปะปนระคนกัน มีทั้งที่อยู่ในระดับต่ำและสูง หนักไปทางวัตถุก็มี หนักไปทางจิตใจก็มี เมื่อ เปรียบเทียบกันแล้วกลางชาติมีตัวอย่างหนึ่งแต่มีเหลืออีกอย่างหนึ่ง ต่อเมื่อรวมกันหมดนั้นเป็นส่วนเฉลี่ย จึงจะบอกได้ว่า วัฒนธรรมส่วนรวมหรือของชาติมีลักษณะเป็นอย่างไร วัฒนธรรมในยุคหนึ่งเมื่อ เปรียบเทียบกับอีกของยุคหนึ่ง ก็อาจทราบได้ในทำนองเดียวกัน

กลุ่มชนที่รวมกันเป็นประเทศชาติ ย่อมประกอบด้วยชนชั้นหลายชั้น หลายเหล่าและ มากด้วยถิ่นฐานมาอยู่รวมกัน ซึ่งต่างถิ่นก็มีความเป็นไปในลักษณะที่ต่างกันไป ตามเงื่อนไขแห่ง ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อกล่าวถึงว่าวัฒนธรรมของชาติ ก็เป็นการกล่าวอย่าง รวมๆได้ว่าแต่ละถิ่นมีเหมือนกันและไม่เหมือนกัน คนไทยทุกคนก็มีรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทาง และนิสัยใจคอเหมือนกันในส่วนรวม คือ เป็นอย่างคนไทย แต่ทุกคนเชื่อว่าในส่วนแยกเป็นรายคน รูปร่างหน้าตาและอะไรอื่นๆที่กล่าวมาแล้วของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน คนไทยแต่ละท้องถิ่นก็ไม่ เหมือนกันเปรียบเทียบเหมือนนิ้วมือ เมื่อกล่าวเป็นส่วนรวมก็เรียกว่าเป็นนิ้วมือด้วยกัน แต่เมื่อแยกกล่าวก็ เป็นนิ้วหัวแม่มือ นิ้วชี้ นิ้วกลาง นิ้วนาง นิ้วก้อย ฉะนั้นเหตุนี้วัฒนธรรมของชาติจึงแบ่งแยกเป็น ประเภทได้อีกอย่างหนึ่ง คือ แบ่งเป็นประเภทได้แก่ วัฒนธรรมส่วนของเอกชน ส่วนครอบครัว ส่วนของท้องถิ่นและส่วนของประเทศชาติ โดยเหตุที่มนุษย์อยู่ในส่วนรวมแล้วจึงถือเอาตนเป็นที่ตั้ง เป็นใจกลางของสิ่งทั้งหลาย เมื่อนึกถึงตนก่อนแล้วจึงนึกขยายวงกว้างออกไปโดยลำดับ เป็นนึกถึง ครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติของตน ไปหยุดอยู่แค่นั้นหาได้นึกก้าวหน้ารวมต่อไปไม่ว่า ประเทศชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์โลกเท่านั้น เพราะฉะนั้นการบำรุงและส่งเสริมวัฒนธรรม จึง ต้องเริ่มด้วยวัฒนธรรมในเอกชนก่อน แต่เอกชนจะมีสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามขึ้นได้ ก็ที่มี

วัฒนธรรมของครอบครัวเป็นพื้นหรือเป็นมูลฐานมาก่อน ถ้ามีพื้นฐานที่ดีวัฒนธรรมของเอกชนก็ดีตาม เหตุนี้วัฒนธรรมในครอบครัวจึงสำคัญยิ่ง เพราะเป็นพื้นหรือมูลฐานแห่งวัฒนธรรมของท้องถิ่น ของประเทศชาติและมนุษย์โดยลำดับ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ 2536: 33 - 35)

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2535: 35 - 61) กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านมีเอกลักษณ์อันเป็นองค์รวม แสดงออกถึงการเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในประเทศคือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมมีจุดประสงค์ เพื่อพัฒนาประเทศและให้การพัฒนาตกถึงชาวบ้านและหมู่บ้าน เป็นกระบวนการที่มีได้มุ่งด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น มิได้หวังเพียงแต่การเพิ่มรายได้หรือกระจายรายได้ มิได้มีไว้เพื่อเก็บรักษาเพื่ออวดชาวบ้าน มิได้ดำเนินไปเพียงเพื่อความบันเทิงทางวิชาการหรือความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำให้ชีวิตมีพลัง โดยการให้วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ดำเนินการนั้นอยู่ในบริบทของสังคมและชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การดำเนินงานจำแนกได้ดังนี้ คือ การอนุรักษ์ให้ชาวบ้านอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีการกระจายอำนาจจากทางภาครัฐไปสู่หมู่บ้าน สิ่งที่อนุรักษ์คือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านและวิถีพื้นบ้าน เป็นการส่งเสริมสนับสนุนอย่างถูกวิธี การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายอย่างควรได้รับการฟื้นฟูใหม่โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางสังคม เช่น การลงแขก การรักษาตามแบบของพื้นบ้าน การประยุกต์วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง โดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่มีมาตลอดประวัติศาสตร์ การประยุกต์ไม่ใช่การเอาของเก่ามาให้กับของใหม่ แต่เป็นการผสมผสานระหว่างของเก่ากับของใหม่กลายเป็นเทคโนโลยี เช่น เครื่องมือในการทำมาหากิน การทอผ้า เป็นต้น เป็นการเพิ่มคุณภาพโดยไม่ทำลายคุณค่าเดิม การสร้างใหม่เป็นส่วนหนึ่งของการประยุกต์ สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การรับรองสถานภาพนิติบุคคลทางกฎหมายขององค์กรชาวบ้าน การสร้างใหม่ที่มีความสำคัญในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน เป็นการได้มาซึ่งอำนาจในการตัดสินใจ การบริหารและการพัฒนาตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2538) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน มี 6 ประการ ดังนี้

1. ต้องเน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อความเป็นชุมชนไว้มิใช่การพัฒนาที่เน้นปัจเจกนิยมที่คำนึงแต่การต่อสู้ และการทำลายล้างกันอย่างการพัฒนากระแสหลัก

2. ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชน ให้เกิดขึ้นด้วยการกลับไปเน้นเรื่องของประสบการณ์ เช่น ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้านเพื่อสร้างความรัก ความภูมิใจ ความรู้สึกหวงแหนในวัฒนธรรมของตน เมื่อมีจิตสำนึกด้านวัฒนธรรม เอกลักษณะความเป็นตนเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น

3. ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชน ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิชาการ นักพัฒนา ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอดจิตสำนึกของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

4. ต้องมีการรวมกลุ่มหรือการรวมตัวกันของชาวบ้าน ในรูปแบบขององค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อรองกับสถาบันภายนอกชุมชน

5. ต้องมีการประสานงานด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้าน และระหว่างหมู่บ้านกลุ่มอื่นๆ ในสังคมหรือต่างสังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

6. ชุมชนต้องมีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีคุณแลร์กษารธรรมชาติในชุมชน เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนไว้ได้

5. ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงและพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

5.1 ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงนี้ จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เชื่อกันว่าบรรพบุรุษรุ่นแรกอพยพมาจากประเทศพม่าในสมัยอยุธยา ราชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) โดยติดตาม พระมหาเถรคันฉ่อง ซึ่งเป็นพระสงฆ์เชื้อสายมอญนิคมหายาน เข้ามาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่กลองและให้ชื่อหมู่บ้านเหมือนบ้านเดิมในพม่าว่า “บ้านม่วง” และได้ตั้งวัดประจำหมู่บ้านว่า “วัดม่วง” ต่อมาในทะเบียนวัดของกรมการศาสนาได้ระบุว่า วัดม่วงได้ประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2223 ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231)

แต่จากการค้นคว้าและอ่านคัมภีร์ใบลาน (ภาษาและอักษรมอญ) จำนวนมากที่วัดม่วงของท่านอาจารย์จวน เครือวิชฌยาจารย์ และคุณสิริพรรณ ธีรศรีโชติ (ขณะนั้นในปี พ.ศ. 2536 ดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดนครราชสีมา) พบว่าคัมภีร์ส่วนใหญ่ระบุบุรุษที่วัดม่วงและระบุศักราชการจารอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง จนถึงปัจจุบัน คัมภีร์ใบลานที่จารเก่าที่สุด คือ คัมภีร์ใบลาน หมายเลข 321 เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระปริตร (12 คำนาน) จึงอาจจะเป็นไปได้ว่าชาวมอญรุ่นแรกของบ้านม่วงอาจจะอพยพมาในราชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจริง และใช้เวลาในการตั้งชุมชน และสร้างวัด และจารคัมภีร์ใบลานที่

เก่าที่สุดในเวลาอีก 30 ปีเศษต่อมา อย่างไรก็ตาม อายุของการจารึกัมภีร์โบราณนี้ที่ระบุปี พ.ศ. 2181 แสดงว่าสมัยอยุธยาในรัชกาลสมัยพระเจ้าปราสาททอง ได้มีวัดม่วงแล้ว และดังนั้นวัดม่วงจึงมีอายุไม่ต่ำกว่า 370 ปีมาแล้วแน่นอน นั่นหมายความว่า ชุมชนมอญบ้านม่วงเป็นชุมชนที่เก่าแก่กว่า 370 ปี

ชาวมอญในบ้านม่วงก็เช่นเดียวกับชุมชนมอญอื่นๆ บริเวณฝั่งแม่น้ำแม่กลองจากบ้านโป่ง-บ้านโพธาราม ที่มีชาวมอญอพยพเข้ามาอีกหลายครั้งนับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งอพยพมาจากพม่าโดยตรง และอพยพมาจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาบ้าง (ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ) และจากหมู่บ้านอื่นๆ ในบริเวณแม่น้ำแม่กลอง เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานที่ทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์กว่า หรือภัยสงคราม มาหากลุ่มเครือญาติเดียวกันและเกิดการแต่งงาน ในสมัยก่อนชาวบ้านจะสร้างเรือนแบบทรงไทยฝากระดานยกพื้นสูงเกือบทั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันมีการย้ายและขายบ้านกัน จึงมีเหลืออยู่ไม่มาก “ชาวบ้านม่วง” ต่างเคร่งครัดในพุทธศาสนา มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ยังสามารถดำรงวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาวมอญอยู่ได้มากกว่าชุมชนมอญอื่นในปัจจุบัน ในขณะที่สำเนียงภาษามอญของชาวบ้านมีลักษณะค่อนข้างแตกต่างจากสำเนียงภาษามอญในย่านลุ่มน้ำแม่กลอง

“วัดม่วง” เป็นศูนย์รวมจิตใจและการศึกษาของชาวบ้านม่วง ตลอดชีวิตของชาวมอญบ้านม่วงนั้นเกี่ยวข้องกับวัดตลอด ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พระ โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาส จึงมีบทบาททางด้านผู้นำทางจิตใจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชน ในสมัยก่อน พ่อแม่จะพาลูกไปทำบุญที่วัดเสมอ และเด็กชายทุกคนจะส่งไปอยู่ประจำที่วัดเป็น “ลูกศิษย์วัด” เพื่อเล่าเรียนหนังสือ มอญ โดยมีพระครูเป็นผู้สอน การเขียน-อ่านภาษามอญ เด็กหญิงมอญบ้านม่วงเริ่มมีโอกาสเรียนหนังสือ แต่เป็นการเรียนหนังสือไทย เมื่อทางจังหวัดราชบุรี ชาวบ้านม่วงและหลวงปู่เข้ม (พระครูชัยศิริ ศรีสวัสดิ์) เจ้าอาวาสวัดม่วงในสมัยนั้นได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียนหลังแรกในวัดเมื่อปี พ.ศ. 2456 ให้ลูกหลานชาวบ้านได้ศึกษา และต่อมาได้เปิดโรงเรียนวัดม่วงเป็นทางการในปีพ.ศ. 2480 ชื่อโรงเรียนวัดม่วง (ศรี ประชา) ปัจจุบัน การเรียน อ่าน-เขียนภาษามอญของเด็กชายชาวบ้านม่วงจะลดน้อยลง และมักเรียนตอนเย็นหลังโรงเรียนเลิก และมักไม่ค่อยอยู่ประจำ ในสมัยของหลวงปู่เข้ม ชาวบ้านได้วัดม่วงลงไปมีมากขึ้น และคนเฒ่าคนชราเดินมาทำบุญวัดม่วงกว่าจะถึงก็สายมาก และไกล หลวงปู่เข้มจึงให้ลูกศิษย์จำนวนหนึ่งแยกไปตั้งวัดใหม่ ชื่อว่า “วัดม่วง 2” ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็น “วัดบัวงาม” จนทุกวันนี้ หลังจากหลวงปู่เข้มมรณภาพแล้ว วัดม่วงมีเจ้าอาวาสต่อมาก็คือ หลวงปู่โวะ หลวงปู่ดวง (พระครูสังวรวิวัฒน์) อาจารย์ฉลิม (พระครูวรธรรมพิทักษ์) และ พระครูภัททสิริธรรม (พระอาจารย์อ่อน) องค์กรปัจจุบัน ชาวบ้านต่างให้ความเคารพท่านเจ้าอาวาสวัดม่วงมากเสมอมา ใน

อดีตเมื่อมีเรื่องราวความกัน ถ้าได้รับการกล่าวจากท่านมักจะขุด ชาวบ้านม่วงจึงอยู่กันอย่างสันติไม่ค่อยมีปัญหาในการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมเริ่มเปลี่ยนแปลง การคมนาคมทางบกสะดวกขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ผู้คนชาวบ้านม่วงรุ่นใหม่เริ่มเดินทางออกไปศึกษาและทำงานที่อื่นมากขึ้น จึงค่อยๆ เหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากอยู่ คนรุ่นใหม่จึงผูกพันเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาน้อยลง แต่เมื่อมีการไหว้ผีบรรพบุรุษหรืองานบุญที่ลูกหลานมักกลับไปร่วมด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม การที่ชาวมอญบ้านม่วงนับถือผี และเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาทำให้ชาวบ้านม่วงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงานให้ชุมชนและวัด ทำให้วัฒนธรรมเดิมยังคงดำรงอยู่ได้และยังมีพลังในการรักษาชุมชน หมู่บ้าน ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภายนอกที่กำลังทำทลายการเปลี่ยนแปลงภายในบ้านม่วง (สุภาพรณ์ จินดาณีนี โรจน์, 2554)

5.2 ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

สืบเนื่องมาจากเนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัย เฉลิมพระชนพรรษา 5 รอบสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งตรงกับวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535 มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้มีแนวความคิด เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในมงคลวโรกาสดังกล่าว

เมื่อรองศาสตราจารย์ไชศรี ศรีอรุณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ อาคารชัยพัฒนา เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2534 จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานคำแนะนำในเรื่องดังกล่าว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้รับสั่ง ถึงพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา ที่เพิ่งได้ทอดพระเนตรที่จังหวัดสงขลา และพระราชทานคำแนะนำ ว่ามหาวิทยาลัยศิลปากรน่าจะทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ราชบุรี หรือในแถบนั้น โดยรวม Folk art และอาจจะเน้นเรื่องผ้าของชนเผ่าต่างๆ อธิการบดีได้รับพระราชดำริโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม และได้หารือรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม อาจารย์ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี ผู้เชี่ยวชาญด้านมานุษยวิทยาและโบราณคดี และเห็นพ้องต้องกันว่าควรที่จะสร้าง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่วัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งทางวัดได้รวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก การจัดทำโครงการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จึงได้เริ่มขึ้น (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536)

วัดม่วงเป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งตะวันตก โดยมีพระอาจารย์ถม หรือท่านพระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง (ในขณะนั้น) เป็นผู้ก่อตั้ง ซึ่งใช้เวลาสิบกว่าปีพัฒนาให้วัดม่วงแห่งนี้มีสภาพเจริญรุ่งเรืองขึ้น

จากสภาพที่ทรุดโทรมเป็นปรัก จนวัดเป็นที่เจริญด้วยวัดอุสถานต่างๆเช่นวัดอื่น ท่านเสริมสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวบ้านจนได้รับขนานนามว่า เป็นพระนักพัฒนา ความที่บ้านม่วงเป็นชุมชนมอญที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังคงมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม ประกอบกับความโอบเอื้ออารีมีน้ำใจของชาวบ้านและผู้นำชุมชน นับแต่เจ้าอาวาส ท่านผู้ใหญ่นบ้าน และผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย ทำให้หมู่บ้านมีสภาพเป็นสถานศึกษาในการทำงานภาคสนาม ทั้งในด้านภาษาศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในหมู่นักวิชาการและนักศึกษาทั้งจากสถาบันการศึกษาท้องถิ่น รวมทั้งมหาวิทยาลัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

ความสนใจของนักวิชาการต่อชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวบ้านม่วง ช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจ และความตระหนักของชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว ต่อประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษและวัฒนธรรมของตน ซึ่งเห็น ได้จากการที่เจ้าอาวาสและชาวบ้านได้พยายามเก็บรวบรวมสิ่งของที่สะท้อนถึงความเจริญทางภูมิปัญญา ประเพณีอันดีงามของชุมชนมาอย่างสม่ำเสมอ เช่น คัมภีร์และผ้าห่อใบลาน จำนวนหลายพันชิ้น เครื่องมือเครื่องใช้ ศิลปวัตถุที่พบในเขตลุ่มน้ำแม่กลอง เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ในการประกอบอาหารการกิน ที่สะท้อนวิถีชีวิตในอดีตที่ผูกพันกับประเพณี ความเชื่อและการทำมาหากินของชาวบ้าน (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536)

ในการดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑสถานจากหน่วยงานต่างๆ เช่นผู้เชี่ยวชาญการจัดพิพิธภัณฑสถานจากกรมศิลปากร คณะอาจารย์จากคณะวิชาต่างๆ ในมหาวิทยาลัย เช่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะมัณฑนศิลป์ คณะ โบราณคดี และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้าพบปะปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาสวัดม่วงและผู้นำชุมชนบ้านม่วง ในเรื่องลักษณะของพิพิธภัณฑสถาน เนื้อหาและสิ่งของที่จัดแสดง การสร้างแหล่งค้นคว้าตลอดจน งบประมาณในการก่อสร้างตัวอาคาร โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน เป็นค่าก่อสร้าง โดยอาจารย์วันิดา พิงสุทร และอาจารย์ปัญญา ชุ่มเกษร อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ออกแบบ สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานอื่นๆ เป็นเงินบริจาคจากชาวบ้านในท้องถิ่น โครงการนี้จึงนับได้ว่าเป็นโครงการร่วมกันระหว่างชาวบ้านม่วง กับมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ด้วยเป็นที่ปรากฏทั่วกันว่าทรงเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน ทรงสนับสนุนให้มีการสืบสานและสืบทอดตลอดมา การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในท้องถิ่นจะเป็นโอกาสอันดีที่มหาวิทยาลัยจะกระจายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง จะเน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน

เนื่องจากชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ดูแลสืบทอด และรักษาพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ด้วยตนเองต่อไป เป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่น โดยให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของตน จะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ตลอดไป (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536)

หลังจากที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงได้เปิดตัวแล้ว ชาวบ้านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญมากขึ้น จึงได้นำเอาโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้มามอบให้พิพิธภัณฑสถานอีกเป็นจำนวนมาก จนทำให้ต้องมีการปรับปรุงและก่อสร้างเพิ่มเติม ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ และสำนักศิลปวัฒนธรรมของบริษัทยักษ์ใหญ่ ในการปรึกษาหารือและปรับปรุงสถานที่ จนได้ข้อกำหนดเบื้องต้นร่วมกันว่า ควรขยายความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานเป็นศูนย์มอญศึกษา เพราะนอกจากจะมีสิ่งของทางวัฒนธรรมแล้ว พื้นที่ในบริเวณโดยรอบยังเป็นแหล่งให้ความรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมของอารยธรรมมอญในกลุ่มแม่น้ำแม่กลองอีกด้วย ดังนั้นจึงมีความเห็นชอบให้จัดตั้งศูนย์มอญศึกษาควบคู่ไปกับการจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

5.3 สภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงกำลังประสบปัญหาภาวะซบเซาในการดำเนินการพิพิธภัณฑสถาน เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานแห่งอื่นๆ ในประเทศไทย เมื่อดำเนินการมาถึงระยะหนึ่งก็เกิดการอึดตัว ผู้คนเริ่มให้ความสนใจน้อยลง ซึ่งปัญหาดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่อยากให้ผู้สูญหายไป จึงจัดทำโครงการพัฒนาและพลิกฟื้นพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ให้กลับมามีความเคลื่อนไหวอีกครั้ง โดยจัดเป็นโครงการอบรม “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ คือ มหาวิทยาลัยศิลปากรกับชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงและในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งต่างก็มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกัน โดยการรื้อฟื้นครั้งนี้ ไม่ได้เพียงพยายามฟื้นฟูแค่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเท่านั้น แต่มองถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมทั้งสองฝั่งลุ่มน้ำแม่กลอง ตั้งแต่บ้านโป่ง-โพธาราม เนื่องจากความเป็นท้องถิ่นหนึ่งๆ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยลำพัง แต่จะต้องมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่นๆ จึงทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ รวมถึงเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนในกลุ่มแม่น้ำให้เกิดขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานการพัฒนาต่างๆ เกิดหลักประกันในการดำรงอยู่และยั่งยืน โดยวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญของการดำเนินการรื้อฟื้นคือการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและก่อให้เกิด การเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ (จันทร์ชิตา สังขจันทร์, 2552)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

ธัญญา น่วมค้วง (2538) ทำการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จังหวัดอ่างทอง” โดยพบว่าคนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และต้องการให้มีการจัดตั้งอย่างยิ่ง เพราะเป็น โครงการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาในด้านต่างๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อจังหวัดและประชาสัมพันธเพื่อรับบริจาควัตถุสิ่งของเพื่อจัดแสดง โดยเนื้อหาในการจัดแสดงต้องแสดงถึงเอกลักษณ์ในท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยจะต้องใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นสำคัญ

ศิริพร ศรีสินธุ์โร และอุษณีย์ พรหมสุวรรณ (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและกระบวนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนำเสนออะไรอย่างไร 3. พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ผลการวิจัย พบว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จนประสบความสำเร็จแสดงถึงความตั้งใจและความเข้มแข็งทั้ง 2 ชุมชนที่จะหาทางทำความรู้จักตัวเองและบอกเล่าเรื่องราวของตนเองทั้งประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมีความหมายหลายอย่างอยู่ด้วยกันของคนบ้านม่วงและคนยี่สารผ่านการจัดสิ่งของแสดงและเรื่องราวแต่ละท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสร้างความภาคภูมิใจในตนเองมาสู่คนท้องถิ่น ยังเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับท้องถิ่นนั้นๆ เป็นคลังสะสมภูมิปัญญาความรู้สำหรับคนในท้องถิ่น ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้านการท่องเที่ยวทำให้คนรู้จักมากขึ้น เป็นช่องทางได้มาซึ่งรายได้ของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามควรใคร่ครวญถึงรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องศึกษาจุดยืนหรือเป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ด้วยหรือเป็นภาระด้านลบหรือส่งผลกระทบต่อชุมชน

วรวิทย์ องค์กรุทธรักษา (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ในด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านความสะดวกในการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวต้องการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์แบบผสมผสานระหว่างศิลปะท้องถิ่นและศิลปะสมัยใหม่

ประเภทของพิพิธภัณฑ์ที่ดึงดูดใจ 3 อันดับ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา โดยนักท่องเที่ยวต้องการเนื้อหาที่หลากหลาย ต้องการวิธีการจัดแสดงนำเสนอ คือ จัดแสดงวัตถุที่จำลองสามารถจับและทดลองสิ่งของที่จัดแสดงได้ ต้องการให้เจ้าหน้าที่นำชม บรรยาย และสาธิต รวมทั้งต้องการให้มีการนำเสนอเนื้อหาต่างๆ ง่ายต่อการเข้าใจ ส่วนกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจให้จัดขึ้นในพิพิธภัณฑ์ 3 อันดับ ได้แก่ นิทรรศการตามเทศกาลหรือช่วงเวลาสำคัญ กับกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม นิทรรศการหมุนเวียนจากพิพิธภัณฑ์อื่นๆ มีการแสดงและการละเล่นให้ชม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ พบว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านอาคารสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการ 5 อันดับ คือ มีห้องน้ำสะอาดเพียงพอ มีสถานที่จอดรถสะดวกและปลอดภัย มีร้านอาหารหรือร้านเครื่องดื่มของว่าง มีสวนและบริเวณพักผ่อนร่มรื่น มีเก้าอี้จุดพักเพียงพอ มีที่นั่งขะเพียงพอ ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการ คือ มีเจ้าหน้าที่นำชมหรือให้ข้อมูลที่มีความชำนาญ มีเอกสารหรือข้อมูลที่จัดแสดงจำหน่าย มีห้องฉายภาพยนตร์หรือวีดีโอ มีคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์อื่นๆ และมีห้องสมุดรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่จัดแสดง และด้านความสะดวกในการเข้าถึง พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการให้พิพิธภัณฑ์อยู่ในเขตชุมชนหรือหมู่บ้าน ปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าถึงสะดวกและง่าย 3 อันดับ ได้แก่ มีป้ายบอกทางเข้าชัดเจนและป้ายบอกทางเป็นระยะ ๆ มีรถรับจ้างทั่วไปสามารถพาไปได้ และเส้นทางไปพิพิธภัณฑ์เป็นเส้นทางหลวงสายหลัก สื่อที่นักท่องเที่ยวได้รับข่าวสารจากพิพิธภัณฑ์ได้ดีที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ระหว่างเส้นทางทางท่องเที่ยว วารสารและนิตยสาร และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้าชมพิพิธภัณฑ์คือช่วงเสาร์ อาทิตย์ เวลา 13.00 -17.00 น.

นवलพรรณ บุญธรรม (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านมะขามล้ม เพื่อศึกษาแนวทางพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยใช้การศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่าในการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และใช้การจัดสนทนากลุ่มกับแกนนำชาวบ้าน เพื่อร่วมกันหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยเริ่มจากการค้นหาผู้ที่จะเป็นแกนนำในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การจัดสนทนากลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดตั้ง รวมถึงการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มมีความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า จากความร่วมมือของชุมชน ในการร่วมกันคิดและตัดสินใจ สามารถกำหนดแนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยมีคณะทำงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ครูท้องถิ่น

ผู้รู้ท้องถิ่น ชาวบ้านและเยาวชน ร่วมดำเนินการจัดตั้ง แกนนำหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบล งบประมาณการจัดตั้ง และการดูแลรักษาได้จากสภาวัฒนธรรมอำเภอ บางปลาหมี่ งบประมาณพัฒนาหมู่บ้าน และเงินบริจาคจากชาวบ้าน เนื้อหาที่จะนำเสนอ ได้แก่ 1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน 2. สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น 3. วิถีชีวิตชาวบ้าน 4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5. คนดีบ้านมะขามล้ม 6. บ้านมะขามล้มกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง แต่ละหัวข้อ มีวัตถุจัดแสดงที่หาได้ในท้องถิ่น และวัตถุที่หมู่บ้านได้เก็บรวบรวมไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 และเห็นชอบ ให้ปรับใช้อาคารที่ทำการเดิมขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้มเป็นอาคารจัดแสดง แนวทางการบริหารงานจะดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้มจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน เพื่อให้ชาวบ้านและเยาวชนเข้ามาร่วมสืบสานวัฒนธรรมชาวพวน และอาจจัดตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานในท้องถิ่นขึ้นมาเป็นที่ปรึกษา และสนับสนุนกิจการของพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ

ชาญวิทย์ ตีระประเสริฐ (2547) ได้ศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงทางวัฒนธรรม และกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทยเบิ่ง พบว่า การศึกษาการเกิดขึ้นและความเป็นไปของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ่ง โลกสูง และความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับบริบทสังคมแวดล้อม เป็นการศึกษากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในบ้านโลกสูง ผ่านการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องมาจากเขื่อนป่าสัก บ้านโลกสูงเป็นชุมชนไทยเบิ่งแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนป่าสัก และมีนักวิชาการเข้ามาศึกษาและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในโลกสูงได้เกิดมีความตระหนักในความเป็นไทยเบิ่ง โลกสูง ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยเบิ่งเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น แม้ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ่ง โลกสูง จะได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเบิ่งที่โดดเด่นในบ้านโลกสูง หากแต่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก็ยังคงต้องประสบกับปัญหาต่างๆที่ยังไม่สามารถหาทางออกได้ เช่น การได้รับความนิยมขึ้นมาของกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงเพลงพื้นบ้าน ก็ได้กลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ในการแสดงและต่อรองความเป็นไทยเบิ่ง รวมทั้งยังกลายเป็นอีกหนทางหนึ่งในการดำรงกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ความเป็นไทยเบิ่งที่เคยแสดงออกด้วยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านได้ก้าวเข้ามาสู่การแสดงความเป็นไทยเบิ่ง ในปฏิบัติการของการแสดงในสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายกันไป

ชูศรี สุจารักษ์ (2547) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครอง ครู และนักเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมใน โรงเรียนวัดศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน พบว่า ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย ในส่วนของผู้บริหารและครูในด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ผู้บริหารและครูร่วมกันเสนอ

แนวคิดมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้และเครื่องมือวัดผลและประเมินผล ในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ คือได้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้รับความร่วมมือระหว่างคณะครูและผู้ปกครองในการพัฒนาหลักสูตรที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และในส่วนของนักเรียนนั้น พบว่าความคิดเห็นด้านการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม นั้น โดยรวมอยู่ในระดับมาก และผลการศึกษาของปัญหาของผู้ปกครองและคณะครู คือ ปัญหาของผู้ปกครองได้แก่ การไม่มีเวลาเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน การไม่เข้าใจในเรื่องกระบวนการจัดการเรียนรู้ และไม่มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ในส่วนปัญหาของคณะครู ได้แก่ การขาดแคลนเงินงบประมาณในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และการไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่าง

ปิยพงษ์ วิจารย์ (2548) ศึกษาวิจัยการเสนอแนวทางการออกแบบนิทรรศการ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองขาว สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี จุดประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบนิทรรศการ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิพิธภัณฑ์บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ลักษณะการจัดแสดงแบบ Thematic Approach มุ่งเน้นให้ความสำคัญไปที่เนื้อหาแนวทางของเรื่องที่มีการผูกร้อยเรื่องราว โดยมีแก่นของเรื่อง (Theme) เป็นแนวคิดหลักเชื่อมเรื่องราวกับสื่อการจัดแสดงนิทรรศการให้สอดคล้องต่อเนื่องไปตลอดจนจบเรื่อง และนำมาจัดเป็นโมเดลตัวอย่างสำหรับให้กลุ่มชาวบ้านได้ร่วมวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเพิ่มทักษะในเรื่องการออกแบบนิทรรศการแก่กลุ่มชาวบ้าน ผลการศึกษาอาคารโกวิทอินทราทร ซึ่งเป็นอาคารจัดแสดงนิทรรศการด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอาคารและความสัมพันธ์ของตัวอาคารกับท้องถิ่นในแง่ประโยชน์ใช้สอย ศึกษากลุ่มเป้าหมายในด้านความต้องการของท้องถิ่นที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ ศึกษาเนื้อหาภูมิปัญญาบ้านหนองขาวในด้านคุณค่าลักษณะเด่นของภูมิปัญญาและนำผลการศึกษาที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้เป็นรูปแบบแนวทางการจัดนิทรรศการเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดแนวคิดหลักคือ “หนองขาว ถิ่นคนกล้า มีภูมิปัญญาพึ่งพาตนเอง” นำเสนอเนื้อหาตามลำดับขั้น กำหนดสื่อและบรรยากาศที่สอดคล้องต่อเนื่องตลอดตั้งแต่ต้นจนจบโดยกำหนด Theme มุ่งเน้นไปที่คุณค่าภูมิปัญญา คือ พึ่งพาตนเองและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมและธรรมชาติโดยร่วมกับลักษณะเด่นของคนหนองขาวในเรื่องความนิยมความกล้าหาญ และได้เสนอรูปแบบการจัดแสดงต่อกลุ่มชาวบ้านร่วมวิพากษ์วิจารณ์ ได้ผลการประเมินว่า มีความพึงพอใจมีความเข้าใจในข่าวสารที่ตรงกันระหว่างผู้ส่งกับผู้รับสาร มีทักษะในการออกแบบการจัดนิทรรศการเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบว่า ประเด็นที่น่าสนใจในการวิจัยครั้งต่อไปควรพิจารณาเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์ เช่น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของ

การจัดนิทรรศการ เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาวใช้เวลาในการดำเนินการมานานพอสมควร ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานและความรู้สึกของคนในท้องถิ่น

เสริมฤทธิ์ เอี่ยมธนากุล (2549) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตสัมพันธวงศ์ พบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทหนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาต่างๆที่มีความสำคัญในท้องถิ่น ในประเทศไทยมักจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภายในวัดจากผู้นำท้องถิ่น หรือพระสงฆ์ แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ประสบความสำเร็จในด้านจำนวนผู้เข้าชม สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการออกแบบที่ไม่น่าสนใจ การดำเนินงานที่ไม่เหมาะสม อีกทั้งคนในท้องถิ่นไม่ให้ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์ ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเพียงสถานที่เก็บวัตถุโบราณเท่านั้น การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสนใจจากผู้เข้าชม ได้แก่ ปัจจัยด้านการจัดแสดง การบริหารงาน และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้งาน และเสนอแนวทางในการบริหารจัดการ โดยเลือกศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ที่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอื่นๆในเขตกรุงเทพมหานครได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง แล้ววิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อมูล โดยใช้สถิติแบบพรรณนาและการเปรียบเทียบกรณีศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เขตสัมพันธวงศ์เป็นสามด้าน ได้แก่ ด้านอาคาร ด้านผู้ใช้งาน และด้านวิธีการประชาสัมพันธ์ ในปัจจัยด้านอาคาร พบว่าตำแหน่งที่ตั้งในชุมชนและการเข้าถึงอาคารมีความสะดวก แต่เนื่องจากพิพิธภัณฑ์มีขนาดเล็ก ทำให้พื้นที่จัดแสดงและพื้นที่บริการไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องแก้ โดยใช้วิธีการออกแบบมาช่วย ในด้านผู้ใช้งาน พบว่า ผู้เข้าชมไม่เกิดความสนใจ เนื่องจาก การนำเสนอไม่มีความหลากหลาย และไม่มีความต่อเนื่อง การขาดแสงสว่างในพิพิธภัณฑ์ที่เพียงพอ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ไม่ให้ความสะดวกในการให้บริการแก่ผู้เข้าชม ในด้านวิธีการประชาสัมพันธ์ พบว่า การประชาสัมพันธ์ไม่มีความชัดเจน ทำให้คนในท้องถิ่นไม่ทราบถึงการจัดตั้งของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและไม่ให้ความสนใจในกิจการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เนื่องจากไม่มีเวลาเพราะต้องให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพเป็นหลัก ทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ขาดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นที่เป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานให้เป็นท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถสรุปแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้เป็นสองส่วน ได้แก่ ด้านการออกแบบและการดำเนินการ ในส่วนแรกเนื่องจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีขนาดพื้นที่เล็ก การออกแบบจึงควรเร้าความสนใจผู้เข้าชม มีแสงสว่างที่เพียงพอ และลำดับเนื้อหาให้มีความต่อเนื่อง อีกทั้ง ยังสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์

ท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อมจากการเลือกใช้วัสดุกับเทคโนโลยีที่ไม่สูงนัก เพื่อให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วม โดยตรงและพิพิธภัณฑสถานเกิดเอกลักษณ์ท้องถิ่น ในส่วนที่สอง ควรมีการเปิดโอกาสหรือวิธีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยการประชาสัมพันธ์ ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่คนในท้องถิ่นผ่านผู้นำชุมชนและโรงเรียน ให้เห็นถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และฝึกอบรมอาสาสมัครในท้องถิ่นให้ดูแลพิพิธภัณฑสถานหรือนำชมสถานที่ท่องเที่ยวภายในเขตสัมพันธวงศ์ เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจแก่คนในท้องถิ่น และเป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อมด้วยประสบการณ์จริงของผู้เข้าชม

อุษณีย์ ยุทธพงษ์ธาดา (2549) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในรูปแบบพิพิธภัณฑสถาน: ศึกษาเปรียบเทียบพิพิธภัณฑสถานเรือนปั้นหยาและพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านนาชาวสามัคคี ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเปรียบเทียบชุดความรู้ที่มีอยู่ของแต่ละพิพิธภัณฑสถาน ศึกษาการก่อเกิดและขั้นตอนวิธีการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในรูปแบบพิพิธภัณฑสถาน ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันหรือไม่ อย่างไร และศึกษาเปรียบเทียบผลที่ได้จากการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานของทั้งสองพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน(ท้องถิ่น) พบว่า ชุดความรู้ของทั้งสองพิพิธภัณฑสถานประกอบไปด้วย ความรู้ในรูปวัตถุทางวัฒนธรรม และความรู้ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมแต่ต่างกันตรงพิพิธภัณฑสถานเรือนปั้นหยาและพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านนาชาวสามัคคีมีความรู้ในรูปแบบโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านนาชาวสามัคคีมีความรู้ในรูปศาสนาวัตถุ ประเด็นของการก่อเกิดของทั้งสองพิพิธภัณฑสถานก็มีลักษณะคล้ายกัน คือ เกิดจากการที่นักวิจัย/นักวิชาการภายนอกที่เข้าไปให้แนวคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑสถาน และในประเด็นของผลที่ได้ก็คือ นอกจากจะเกิดพิพิธภัณฑสถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ความรู้ที่มีในทั้งสองชุมชน ยังได้รับการยกระดับความรู้ เป็นการดึงความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนให้ออกมาอยู่ในรูปพร้อมใช้ที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ได้โดยและชุมชนต่างๆก็ได้รับการเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติจริงจึงเกิดความรู้ใหม่ที่จะสามารถนำมาใช้และปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานและพัฒนาคนและชุมชนต่อไป

พิณวลี อังศุพันธุ์ (2551) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าขีดความสามารถในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา ทั้ง 4 แห่ง ในช่วงเริ่มการจัดตั้งมีการนำสิ่งของ เครื่องใช้ ทรัพยากรวัตถุ สถาปัตยกรรมโบราณรวมถึงโบราณสถานที่มี

อยู่ในชุมชนของตนเอง มารวบรวมไว้ โดยแนวคิดของผู้นำชุมชนประกอบกับจิตใจสำนึก คนในชุมชนที่มีความรักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพบุรุษนำมาจัดแสดงไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาและบอกถึงเรื่องราวต่างๆในอดีต ซึ่งชุมชนในท้องถิ่นหรือแม้แต่ผู้ที่สนใจศึกษาก็ได้รับประโยชน์มากมาย และของที่ได้มีการนำมาบริจาคก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆจึงทำให้เกิดแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้น พบว่า ในปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานทั้ง 4 แห่ง ระบบการจัดการยังขาดปัจจัยที่สำคัญได้แก่ 4 M คือ การขาดบุคลากร (Man) ที่มีความรู้ และความเข้าใจในงานพิพิธภัณฑสถาน ทั้งเรื่องการค้าเนื้องาน การดูแลรักษา ซ่อมแซมวัตถุที่ถูกต้องและเหมาะสม ขาดวัสดุ อุปกรณ์ (Material) ที่ต้องใช้ในการดำเนินงานต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ยังไม่มีการจัดสรรงบประมาณรายรับรายจ่ายที่ชัดเจน และต่อเนื่อง (Money) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ค่าสาธารณูปโภค ค่าจ้างบุคลากร ค่าวัสดุสิ่งพิมพ์ และขาดการวางแผนงานที่มีความมั่นคงและยั่งยืน (Management) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ผลวิจัยพบว่า ปัญหาพิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติ การมีส่วนร่วมของชุมชนมีเพียงการนำนักเรียนในชุมชนมาศึกษาหาความรู้นอกห้องเรียน พิพิธภัณฑสถานวัดพรหมราชมีส่วนร่วมในเรื่องการทำความสะดวก นำชมพิพิธภัณฑสถาน รักษาความปลอดภัย แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์อื่นๆที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดปฏิบัติ พิพิธภัณฑสถานวัดโลกศรีสะเกษ การมีส่วนร่วมของชุมชนมีเพียงส่วนร่วมในการปฏิบัติเท่านั้น พิพิธภัณฑสถานสืบสานภูมิปัญญาชาวนาไทย การมีส่วนร่วมของชุมชนมีทั้ง ในการคิด ปฏิบัติ รับผลประโยชน์ประเมินผลเพราะมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานขึ้นเป็นประจำทุกปี การบริหาร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย พบว่า ในการดูแล รักษา ซ่อมแซม และการจัดกิจกรรมต่างๆ ผู้มีส่วนสำคัญคือ ชุมชนในท้องถิ่น โดยมีผู้บริหารที่มีความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินงานจัดระบบบริหารจัดการ และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความสามารถ มีระบบระเบียบ มีการประเมินผล และมีงบประมาณสนับสนุน จึงทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความราบรื่น ประโยชน์ที่สังคมได้รับ คือ เกิดความรัก ความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของท้องถิ่น ในส่วนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ในการบริหารและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่ดูแล รักษา มรดกทางวัฒนธรรมภายใต้จิตสำนึกในท้องถิ่น ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

พระครูอนุกฤษฎ์บูรณันท์ (บุญชื่น ฐิตธมฺโม) (2554) ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประวัติมากรรมหินทราย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี)” พบว่า พิพิธภัณฑสถานเวียงพายว (วัดลี) จึงเป็นสถานเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าทาง

ประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา และของประเทศ อันเกิดจากจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมของชุมชนในพื้นที่นั้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างบ้านกับวัดในสังคมไทย ว่ามีการเกื้อกูลส่งเสริมกันและกันตลอดเวลา ยิ่งไปกว่านั้น พลังแห่งชุมชนที่ร่วมกันก่อตั้งและอนุรักษ์พุทธศิลปะ หินทรายของพิพิธภัณฑสถานเวียงพญา (วัดลี) ก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลต่อผู้สนใจที่ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาของบรรพชนในอดีต ผ่านโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าเหล่านั้น

วรรณนา ศิลประเสริฐ (2555) ได้ศึกษาคุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน: กรณีศึกษาจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าในการก่อตั้งจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัวสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ 1. คุณค่าในด้านการฟื้นฟูและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทยวนในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 2. คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3. คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งคุณค่าเหล่านี้สะท้อนผ่านการจัดแสดงภายในจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1. สิ่งของที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวไทย-ยวน 2. หุ่นจำลองเหตุการณ์หรือวิถีชีวิตในอดีตของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3. สิ่งของที่สะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ยุคใกล้ของท้องถิ่น 4. ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ค้นพบในท้องถิ่น 5. หุ่นชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี กระบวนการจัดตั้งจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว มีความสืบเนื่องมาจากการฟื้นฟูศิลปกรรมทอผ้าตีนจกของชาวไทย-ยวน โดยมีผู้นำคนสำคัญ คือ ดร.อุดม สมพร ซึ่งภายหลังจากสามารถฟื้นฟูให้คนในชุมชนกลับมาทอผ้าตีนจก ทั้งสำหรับการใช้สอยภายในครอบครัวและการจำหน่ายเพื่อหารายได้แล้ว ยังต้องการก่อตั้งสถานที่สำหรับเก็บรักษาองค์ความรู้ดังกล่าวมิให้สูญหาย โดยแนวคิดนี้ ต่อมาได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติม ในส่วนที่เป็นการอนุรักษ์และเชิดชูภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน และเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อดีตกาลที่อีกส่วนหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดตั้งจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัวนี้ ใช้เวลายาวนานกว่าจะประสบความสำเร็จ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี หากนับตั้งแต่ ดร.อุดม สมพร ดำริจะก่อตั้งขึ้นก็นับระยะเวลาถึง 18 ปี และในการจัดตั้งจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัวนี้ แม้ว่าจะจัดตั้งได้สำเร็จ แต่ก็มีได้สำเร็จโดยสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้ คณะผู้จัดตั้งได้ถือหลัก “ก่อสร้างต่อเติมทีละเล็กทีละน้อย” โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องจัดทำให้สำเร็จสมบูรณ์แบบในคราวเดียว อันเป็นวิถีทางแบบ “ชาวบ้าน” บังคับหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้งจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว มี 5 ประการ ได้แก่ 1. มีแกนนำในการก่อตั้งที่เข้มแข็ง 2. คณะผู้ดำเนินการก่อตั้งมีความตั้งใจจริง มุ่งมั่น และดำรงความมุ่งมั่นหมายเดิม 3. คณะผู้ดำเนินการมีความเสียสละ 4. ความโปร่งใสในการบริหารงาน 5. ความเสียสละและความตั้งใจเพื่อส่วนรวมอย่าง

แท้จริง แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ซึ่งมีอยู่เพียง 1 ไร่ 2 งาน และไม่มีที่ดินเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถขยายการดำเนินการในด้านกายภาพได้ ทำให้คณะผู้บริหารพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวกำหนดแนวทางการพัฒนาเอาไว้ 2 ประการ คือ 1. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในอาคารบางส่วน 2. การจัดทำอุปกรณ์สำหรับจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่

กฤษฎา ตัสมมา (2556) ได้ศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณมีสภาพปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ์เป็นการจัดการโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้พิพิธภัณฑ์มีการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์ที่ขาดความต่อเนื่อง ขาดการพัฒนา และการขาดความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม พิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ให้ข้อมูล เรื่องราวของโบราณวัตถุ ขอความสนับสนุนจากกลุ่มชาวบ้านในท้องถิ่น สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ในรูปแบบการจัดการอย่างมีส่วนร่วมนี้จะนำไปสู่สำนึกร่วมของคนในท้องถิ่น ให้รู้จักหวงแหนโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเห็นคุณค่าในท้องถิ่น ขณะเดียวกันสามารถเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชน

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เชพพิโร (Shapiro, 1990) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ สาธารณะชนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ในบทความเรื่อง The public and The Museum จาก The Museum ถึงความเป็นมาของกิจการที่พิพิธภัณฑ์กับสาธารณะชนนับแต่อดีตที่ผ่านมา โดยเปลี่ยนเรื่องราวของการนำเสนอพิพิธภัณฑ์เหมือนกับละครสอนศีลธรรมที่แบ่งเป็น 4 ช่วง คือ องค์กรที่ 1 เริ่มจากช่วงศตวรรษที่ 16 เมื่อมีการจัดแสดงสิ่งแปลกตาหายาก หรือการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาให้กับบุคคลที่ร่ำรวย พเนจรที่มีอยู่ทั่วไปในยุโรป และองค์กรที่ 2 เริ่มต้นเมื่อปลาย ค.ศ. ที่ 18 พร้อมกับยุคภูมิปัญญาและการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้กับสาธารณะชนด้วยความสำนึกในส่วนรวมในวัฒนธรรมของชาติ ในองค์กรที่ 3 เป็นไปด้วยรูปแบบคงที่อยู่เป็นเวลานานด้วยมุมมองและทัศนคติของปราชญ์ที่มาจากสถาบันการปกครอง และในช่วงองค์สุดท้ายที่ว่าด้วยแนวคิดในการจัดการพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ที่เป็นการให้บริการกับสังคมทุกชนชั้นที่เกิดขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ 20

โชบอท และโชบอท (Chobot and Chobot, 1990) ศึกษาบทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต และได้เพิ่มการเปลี่ยนแปลงมุมมองหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ออกไป รวมทั้งความสำคัญของการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ด้วย จากการเก็บรักษาการ

นำกลับหรือแก้ไข และเทคโนโลยีการจัดแสดง เช่น วิดีโอดิस्क และคอมพิวเตอร์ มาช่วยอำนวยความสะดวกเร็วในการให้การศึกษาในพิพิธภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

ยามากูชิ (Yamaguchi, 1991) เสนอบทความ The poetics of Exhibition in Japanese Culture จากหนังสือ The Exhibiting Culture กล่าวถึงการจัดแสดงที่นอกเหนือไปจากวัตถุเน้นที่การสร้าง ความหมายและจินตนาการแก่ผู้เข้าชม โดยเปรียบเทียบกับเทคนิคในการจัดแสดงของชาวญี่ปุ่น ที่ได้สร้างความหมายให้กับวัตถุและที่ว่างด้วยเทคนิคที่เรียกว่า มิตาเต (Mitate) มิตาเตเป็นเทคนิคที่เกิดจากความเชื่อ ตำนาน และวิถีชีวิต ที่ได้สร้างให้เห็น ความหมายที่ซ่อนเร้นทั้งที่เป็นเนื้อหาในวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น การจัดแสดง รวมทั้งการจัดการกิจกรรมในชนิดที่สะท้อนให้เห็นรากฐานทางความคิดและวัฒนธรรม ผู้เขียนได้กล่าวเปรียบเทียบกับการจัด “ที่ว่าง” ที่เรียกว่า พิพิธภัณฑ์ โดยทั่วไปจะให้ความสำคัญกับการจัดแสดง “วัตถุ” โดยปฏิเสธความมีชีวิตของวัตถุ การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ในตะวันตก นับแต่ยุคโบราณเป็นความพยายามให้ความหมายกับวัตถุให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและสร้างให้วัตถุนั้นเป็นของสูงส่ง และมีคุณค่าความงามอย่างสูงทางศิลปะ โดยปฏิเสธถึงบริบทและความมีชีวิตของวัตถุนั้นในวัฒนธรรมที่วัตถุนั้นดำรงอยู่ในบทสรุป ผู้เขียนพยายามเสนอ ปล่อยให้ระบบการจัดการจัดแยกสิ่งของ และสร้างระบบการให้ความหมายในรูปแบบลักษณะใหม่แทน

เมอร์ริแมน (Merriman, 1991) ทำการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของสาธารณชนที่มีต่อพิพิธภัณฑ์สถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณวัตถุ ซึ่งมีข้อคำถามในการวิจัยว่า ทำไมผู้คนบางกลุ่มจึงเพิกเฉยต่อพิพิธภัณฑ์ที่เป็นสถาบันที่ผสานอดีตเข้ากับปัจจุบัน และได้พยายามเชื่อมโยงข้อมูลทางวิชาการเข้ากับหลักการปฏิบัติ ผลการวิจัยได้เสนอแนวทางในการให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยุทธวิธีใหม่ที่ทำให้บุคคลเกิดความสนใจในกิจการของพิพิธภัณฑ์ โดยต้องปรับปรุงวิธีการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ให้ดูน่าสนใจและดึงดูดผู้คน เปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงประชาชน

วอลซ์ (Walsh, 1992) ได้มองประสบการณ์ของผู้คนในชีวิตแบบสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ว่าแต่ละคนจะรู้จักแปลกแยก (Alienation) ขาดความมั่นคงในชีวิต ทั้งต่อเศรษฐกิจ การเมือง หรือแม้แต่วัฒนธรรม ซึ่งในสภาวะดังกล่าวแต่ละคนจะต้องแสวงหาหนทางที่จะสร้างความมั่นคง ความเชื่อมั่น เพื่อมายืนยัน มาปรับตัว ตรีกรีตรอง (Self-reflexive) ให้แต่ละคนสามารถดำเนินชีวิตประจำวันต่อไปได้ ซึ่งจากฐานคิดดังกล่าว เควิน ได้มองพิพิธภัณฑ์และการนำเสนอวัตถุโบราณต่างๆ ในพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการ “โหยหาอดีต” ที่แยกออกมาจากชีวิตประจำวัน โดยการนำเอาอดีตกลับมายืนยันต่อตัวของผู้คนในปัจจุบันและอดีตนั้นเป็นสิ่งที่คนในปัจจุบันจะใช้ในการกลับมาตรีกรีตรองต่อตนเองในภาวะสังคมสมัยใหม่ ซึ่งวอลซ์ได้เสนอว่า การ

ริเริ่มขึ้นและพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในบริบทของสังคมตะวันตกก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับสถานะสมัยใหม่และความเชื่อที่มีพัฒนาการมาจากความคิดในยุคแสงสว่าง (Enlightenment) และพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์มีมาจากการคิดเกี่ยวกับ การสะสมของมีค่าส่วนตัว (Private Collections) ซึ่งมักเป็นของแปลกและหายาก ที่เรียกกันว่า “Cabinets of Curiosities” โดยบริบทของการสะสมเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวยุโรปผู้มีการศึกษาจะเรียนรู้ต่อโลกได้โดยผ่านการ “Cabinets” (ห้องขนาดเล็ก ชั้นหรือหิ้งในสมัยโบราณที่นิยมใช้เป็นที่เก็บของเก่าของคนยุโรป) อันเป็นการมองโลกและวัตถุในฐานะผู้กระทำผ่านสายตาสมัยใหม่ (Modern eyes) และวอลซ์ เรียกบริบทของกระแสสะสมนี้ว่าเป็น “พิพิธภัณฑ์ต้นแบบ (Proto-museum)” ในอิทธิพลความคิดที่มอง “ประวัติศาสตร์สายเดียว” ทำให้เรื่องเล่าที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์มีลักษณะเป็น “อดีตที่ถูแช่แข็ง (Freeze)” ในการนำเสนอเนื้อเรื่องต่างๆ โดยไม่ถูกตั้งคำถามและทำให้วัตถุต่างๆ ซึ่งถูกแสดงมิได้ดำรงความหมายด้วยตัวเองอย่างแท้จริง หากแต่วัตถุดังกล่าวได้รับการตีความ เขียน นำเสนอผ่านความคิดความเชื่อของ “ผู้ศึกษา” ในฐานะ “ผู้เชี่ยวชาญ (Expert)” ต่างๆ เช่น นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักจัดแสดง หรือแม้แต่การตอบรับของผู้ชมในสังคมสมัยใหม่ผ่านปฏิบัติการของวัฒนธรรมก็เป็นการย้ำความหมายที่ถูกนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ด้วยเช่นกัน การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ของคนในสังคมชั้นสูงจึงเป็นกระบวนการรับรู้ “ประสบการณ์สมัยใหม่ (Modern Experience)” อันเป็นประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับพื้นฐานของประสบการณ์ภายในชนชั้นนั้นๆ ของสังคม จึงจะพบว่าบริบทของพิพิธภัณฑ์ในระยะเริ่มแรกมิได้นำเสนอ มีจุดขายหรือให้ความสำคัญต่อชนชั้นแรงงานเลย

ฮูเปอร์-กรีนฮิลล์ (Hooper-Greenhill, 2000) ได้ศึกษาถึง หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจของการศึกษาพิพิธภัณฑ์ปัจจุบัน ในการทบทวนแนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับผู้ชม โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งล้วนพยายามที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าชมของตน และโดยทั่วไปความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชมมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ของการให้ความรู้ (Education) หรือการเป็น “แหล่งเรียนรู้ (Pedagogy)” โดยมีใครได้ให้ความสนใจกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของพิพิธภัณฑ์ที่ผ่านมาเท่าใดนัก ทั้งในแง่ของกระบวนการให้การเรียนรู้และบริบทโครงสร้างสังคมภายนอกพิพิธภัณฑ์ แต่แนวทางการศึกษาในปัจจุบันที่หลากหลายได้ทำให้เกิดความต้องการใหม่ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชม ทำให้เราสามารถตั้งคำถามถึงการจัดแสดงต่างๆ ว่าการจัดแสดงนั้นๆ ต้องการบอกอะไรเรา หรือตั้งคำถามต่อกลวิธีที่การจัดแสดงนั้นๆ มีผลต่อเรา โคนในการศึกษาบริบทของพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นหนึ่งในกระบวนการให้ความรู้ จะสนใจว่าพิพิธภัณฑ์ได้ผลิตสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ผ่านการมองเห็นจ้องมองอันเป็นสภาพแวดล้อมซึ่งผู้ชมจะต้องแปรเรื่องราวที่ได้เห็นผ่านยุทธวิธีการตีความ (Interpretive Strategies) และผ่านความรู้ที่ได้สั่งสมมา (Repertoires) ของแต่ละคน ประเด็นสำคัญ

จึงอยู่ที่ว่า อะไรเกิดขึ้น เมื่อแต่ละคนได้เข้าไปชมสิ่งของต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ หรือผู้ชมนั้นๆ จะสร้างความหมายผ่านสิ่งต่างๆ ที่เห็นได้อย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ และใน “วัฒนธรรมการมอง (Visual Culture)” ความหมายในพิพิธภัณฑ์จึงได้ถูกผลิตสร้างผ่านความสัมพันธ์ของการสะสมของต่างๆ คำถามต่อมาจึงเกิดขึ้นว่า วัตถุสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรเก็บสะสม และเก็บเพื่ออะไร ซึ่งหนึ่งในประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์การสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ ก็คือ การปรากฏ (The Presence) และการไม่ปรากฏ (The Absence) ของวัตถุแต่ละชิ้น และประเด็นในเรื่องของ กรอบมุมมองในการเลือกวัตถุไปแสดง การให้ความสนใจศึกษาความเป็นแหล่งเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์สามารถใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์สิ่งของกับผู้ชม ในความหลากหลายของการแสดง ทั้งในแง่ของเนื้อหา (Content) และรูปแบบ (Style) กล่าวคือ ในแง่ของเนื้อหาการศึกษา จะสนใจว่าอะไรที่สิ่งของต่างๆ พูด บอก หรือประเด็นที่ต้องการจะสอนในพิพิธภัณฑ์ ผ่านการเล่าในการสร้าง Collection ของการจัดแสดง และในแง่ของรูปแบบการให้การศึกษา จะสนใจแนวทางที่สิ่งของต่างๆ พูด บอก และแนวทางที่สิ่งของต่างๆ ถูกใช้ ตั้งวาง ถูกบรรยายผ่านคำบรรยายผ่านการนำเสนอ แสง เสียง ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและรูปแบบดังกล่าว ที่แสดงออกถึงรูปแบบของความต้องการสื่อสาร แสดงออกถึงความคาดหวังผลตอบรับ (Expected Responses) หรือความเหมาะสมต่อพฤติกรรม (Appropriate Behavior) ซึ่งสิ่งนี้เป็น “หลักสูตรที่ซ่อนเร้น (Hidden Curriculum)” ที่ได้ก่อรูปเป็นระบบคุณค่าในการรับรู้ของคน การรวมวัตถุมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จึงเป็นการสร้าง “เรื่องราวที่เกิดจากการมอง (Visual Statement)” ที่จะนำไปสู่การสร้าง “เรื่องเล่าของการมอง (Visual Narratives)” วัตถุแต่ละชิ้นที่เคยถูกทำให้เงียบเสียง ได้ถูกให้ความหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลง ลื่นไหลคลุมเครือ ในการตีความผ่านการจัดแสดงและการมอง ซึ่งเมื่อเรารวบรวมสิ่งของแต่ละชิ้นเข้ามาเป็นกลุ่มชุดของวัตถุ เรื่องราวก็จะยิ่งเพิ่มความซับซ้อนเข้าไปอีก ซึ่งความหมายที่ซับซ้อนนี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากเนื้อหาที่บอกเล่าในคำบรรยายในการจัดแสดงต่างๆ (นอกเหนือจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์บางประเภทที่มุ่งดำรงความคลุมเครือของความหมายให้คงอยู่ในการจัดแสดง เช่น ศิลปะ เป็นต้น)

ทอร์เทลโล (Tortello, 2002) ศึกษาถึงการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษานโยบายและภาคปฏิบัติ ของประเทศจาไมกา ศึกษาวิเคราะห์เชิงคุณภาพในการยึดถือปฏิบัติของเด็กรักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑ์เป็นขั้นพื้นฐานและการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์เชิงทฤษฎีซึ่งนำมาใช้ในหัวข้อ เด็กรับรู้ถึงวัฒนธรรมของตนเอง เด็กๆ จากจาไมกาและประสบการณ์ของเด็กๆ ในพิพิธภัณฑ์การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการรวมถึงการพัฒนาความเป็นส่วนตัว พบว่าในปีศตวรรษที่ 1990 วัฒนธรรมนโยบายพัฒนาระดับชาติได้กลับมาเฟื่องฟู สังกัดได้จากการประชุมด้านวัฒนธรรมได้ถูกจัดขึ้นอย่างมากมาย

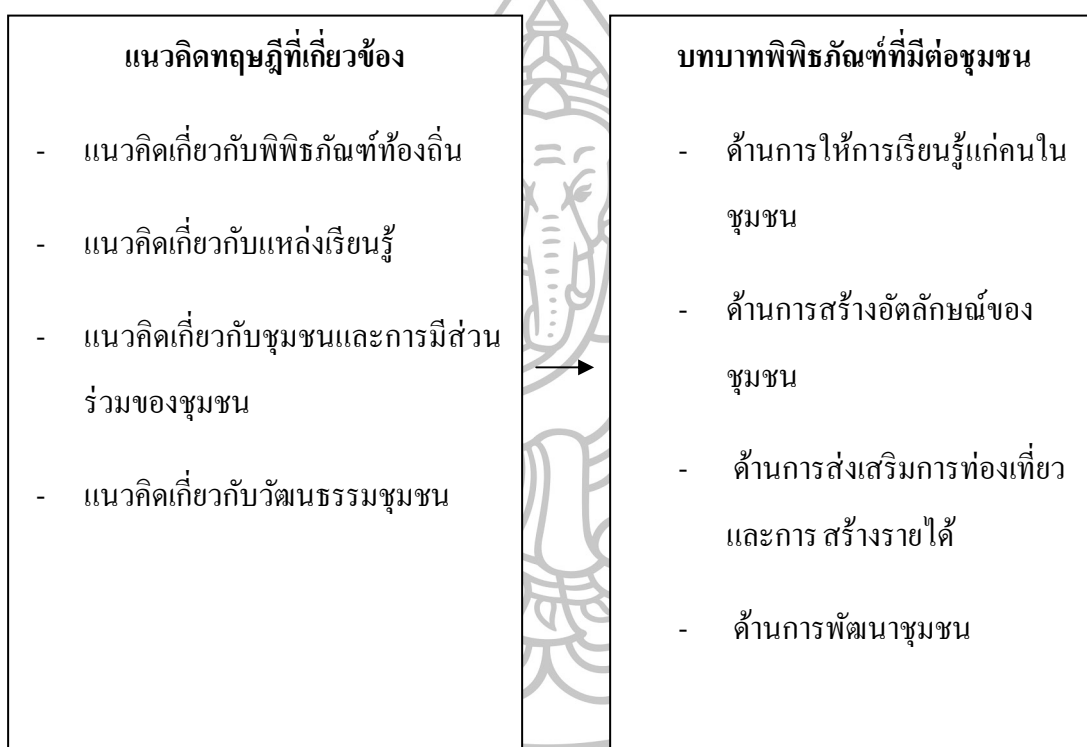
เอกสารด้านนโยบายได้ถูกตีพิมพ์ขึ้น ความร่วมมือในการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจและความชื่นชมในวัฒนธรรม การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและระบบการศึกษาได้เริ่มถูกทบทวนท่ามกลางสิ่งเร้าทางวัฒนธรรมอื่นๆ และเหตุผลในการพัฒนาแบบยั่งยืนที่ขัดแย้งเหล่านั้นมีความซับซ้อนในการพัฒนาจากภาคนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ใช้ประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑน์แบบ Cross - section ในการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ของประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพนี้ได้ยึดปฏิกิริยาของเด็กนักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑน์เป็นขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑน์ในเชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ผู้ที่ต้องถูกตรวจสอบได้แก่ ผู้ให้ความรู้ ผู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและผู้สร้างสังคม การทบทวนนโยบาย การสังเกตเด็กๆ ที่เข้าชมพิพิธภัณฑน์ การสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบพิพิธภัณฑน์เด็ก เช่น ครู ครูใหญ่ พนักงานพิพิธภัณฑน์ สมาชิกกรรมการ และผู้กำหนดนโยบายจะเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ของการศึกษานี้

โฮล์มส์ (Holmes, 2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกรณีผลกระทบของเมืองโอมิน่า รัฐมิชิแกน โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวบ้านกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เกี่ยวกับการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานที่อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลท้องถิ่น และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในอนาคต

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑน์โดยเฉพาะพิพิธภัณฑน์ที่เป็นของท้องถิ่น นอกจากจะทำให้คนในชุมชนรู้จักและมีความภูมิใจในตนเองแล้วยังทำให้คนในชุมชนอื่นได้เข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับชุมชนของตนเอง ซึ่งบทบาทของพิพิธภัณฑน์นอกเหนือจากการทำหน้าที่หลัก คือ อนุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรม แล้ว ยังมีบทบาทในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ การสร้างกำลังใจให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อีกด้วย

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมาปรับใช้เป็นแนวทางการสร้างกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยเรื่อง บทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งได้มาจากการประยุกต์แนวคิดบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของสุวรรณทัตศกร (2545) และ แอมโบรสและเพนย์ (Ambrose and Paine, 1993) โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและตรงตามวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในครัวเรือนของชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 1,152 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง, 2559)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่ได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) และหาจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Taro Yamane, 1967) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มได้ไม่เกินร้อยละ 5 มีค่าความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรจำนวน 300 ครัวเรือน โดยเก็บข้อมูล 1 ครัวเรือนต่อ 1 คน

จากสูตร

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ (.05)

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า } n &= \frac{1,152}{1+1,152(0.05)^2} \\ &= 296.90 \text{ หรือต้องไม่ต่ำกว่า } 300 \end{aligned}$$

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เนื่องจากข้อมูลเชิงลึกจะแสดงออกถึงความคิดและเจตคติได้เป็นอย่างดี ใช้เกณฑ์การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยทำการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดม่วง นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ประธานวัฒนธรรมชุมชนผู้เป็นอาสาสมัครดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง โดยใช้แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้สุทธิต่อเดือน

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของคนในชุมชนเรื่องบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชน โดยใช้เกณฑ์การวัดเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert's Rating Scale) แต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

เห็นด้วยมากที่สุด ค่าระดับคะแนนเท่ากับ 5

เห็นด้วยมาก ค่าระดับคะแนนเท่ากับ 4

เห็นด้วยปานกลาง	ค่าระดับคะแนนเท่ากับ 3
เห็นด้วยน้อย	ค่าระดับคะแนนเท่ากับ 2
เห็นด้วยน้อยที่สุด	ค่าระดับคะแนนเท่ากับ 1

ตอนที่ 3 ข้อมูลแสดงความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในการเสนอแนะเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด (Open Ended)

2.2 เครื่องมือเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) คือเป็นคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อไว้อย่างกว้างๆ โดยผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์มีประเด็นในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความเข้ามาในการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.2 การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน

3. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและแบบ โดยมิตำดับขั้นตอนในดังนี้

3.1 แบบสอบถาม

3.1.1 ศึกษารูปแบบและวิธีการสร้างแบบสอบถามจาก เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวล เพื่อกำหนดเป็นโครงสร้างของเครื่องมือและขอบเขตของเนื้อหา

3.1.3 สร้างแบบสอบถามตามขอบเขตของเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตามรายละเอียดของนิยามศัพท์เฉพาะของตัวแปร

3.1.4 นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3.1.5 เสนอผู้เชี่ยวชาญ ด้านงานวิจัย 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถามที่ได้ออกแบบไว้ ในเรื่องของความครอบคลุมด้านเนื้อหา วัตถุประสงค์และแนวคิดต่างๆ ตลอดจนพิจารณาความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ จากนั้นจึงนำแบบสอบถามดังกล่าวมาปรับแก้ แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Item Objective

Congruence) ซึ่งใช้เกณฑ์ในการพิจารณาค่า IOC ที่มีค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป โดยผลการวิเคราะห์แบบสอบถามการวิจัยครั้งนี้ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าระหว่าง 0.67 ถึง 1 แสดงว่าข้อคำถามสามารถนำไปใช้ได้

3.1.6 การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับสมาชิกในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน ซึ่งมีใช้กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา ของ ครอนบาค (Cronbach, 1984: 126) ซึ่งได้ค่าเท่ากับ .97

$$\text{จากสูตรการคำนวณ } \alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2} \right]$$

เมื่อ α แทน ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ
 n แทน จำนวนข้อในแบบสอบถาม
 $\sum S_i^2$ แทน ผลรวมของค่าคะแนนความแปรปรวนเป็นรายข้อ
 S^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของแบบสอบถามทั้งฉบับ

3.1.7 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพและปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ต่อไป

3.2 แบบสัมภาษณ์

3.2.1 ศึกษารูปแบบ วิธีการ และลักษณะของการสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัยโดยศึกษาจากหนังสือ เอกสาร และเครื่องมือในการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก

3.2.2 นำประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิด มาสร้างประเด็นการสัมภาษณ์ เชิงลึก และเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอคำแนะนำปรับปรุงแก้ไขประเด็นคำถาม

3.2.3 เสนอผู้เชี่ยวชาญ ด้านงานวิจัย และการศึกษา 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสัมภาษณ์ที่ได้ออกแบบไว้ ในเรื่องของความครอบคลุมด้านเนื้อหา วัตถุประสงค์และแนวคิดต่างๆ ตลอดจนพิจารณาความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ จากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ มาปรับแก้ แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Item Objective Congruence) ซึ่งใช้เกณฑ์ในการพิจารณาค่า IOC ที่มีค่ามากกว่า .50 ขึ้นไป โดยผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์การวิจัยครั้งนี้ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ในการพิจารณาแสดงว่าสามารถนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ได้

3.2.4 นำประเด็นคำถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำไปใช้ในการสัมภาษณ์

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

4.1.1 ขอนหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขอความร่วมมือในการทำวิจัย

4.1.2 นำหนังสือขออนุญาตไปติดต่อขอเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1.3 เก็บรวบรวมแบบสอบถามและตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาโดยเลือกแบบสอบถามที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์

4.1.4 นำแบบสอบถามทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ประมวลผล และนำผลจากการประมวลผลมาวิเคราะห์และเสนอเป็นผลการวิจัย

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ใช้แหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

4.2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

5.1.1 นำแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนในการกรอกข้อมูล

5.1.2 นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทั้งหมด จำนวน 300 ชุด นำมาวิเคราะห์ประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกจัดหมวดหมู่และตีความจากข้อมูลในภาพรวมของชุมชน แยกเป็นขั้นตอนดังนี้

5.2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนมาแยกแยะและจัดหมวดหมู่

5.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ข้อมูลระดับลึก ผู้วิจัยใช้การบันทึกเทปเป็นเครื่องมือช่วยในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน จากนั้นจึงทำการถอดเทปการสัมภาษณ์มาเพื่อตรวจสอบข้อมูล

5.2.3 การนำแนวคิดทฤษฎีมาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ภาพรวม

5.2.4 นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์และประมวลความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการก่อตั้งและการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์สถิติกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ โดยใช้การแปรผลของเบสต์ (Best, 1981: 179 - 187) ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.50 - 5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.50 - 4.49 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.50 - 3.49 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.50 - 2.49 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับระดับน้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.49 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

6.2 การวิเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นคำถามปลายเปิด ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง รวมทั้งผู้นำชุมชนตำบลบ้านม่วง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “การศึกษายาทบาทพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและตรงตามวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของบุคคลในครอบครัวในครัวเรือน ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 300 ครัวเรือน และจากแบบสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง รวมทั้งผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านตำบลบ้านม่วง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน นำมาวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลผลการวิเคราะห์โดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
2. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ตอน
ได้แก่
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

1. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 4 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดม่วง นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ประธานวัฒนธรรมชุมชนผู้เป็นอาสาสมัครดูแลพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง และ

เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ โดยใช้แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structural Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นคำถามการวิจัยได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 บริบทชุมชนบ้านม่วง

ชุมชนบ้านม่วง ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลองทางด้านฝั่งตะวันตก ในอดีตชาวบ้านอาศัยการเดินทางเล็กๆ เลียบแม่น้ำเป็นการเดินทางไปมาหาสู่กันและใช้การคมนาคมทางแม่น้ำลำคลอง และด้วยความห่างไกลจากตัวเมือง ทำให้ชุมชนมอญบ้านม่วงมีความเป็นอยู่ในลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆ มีเอกลักษณ์ของชุมชนที่โดดเด่นในเรื่องการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีมอญของตนเองได้อย่างดี จนปัจจุบันเมื่อมีการพัฒนาเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น จึงได้มีการตัดถนนลาดยางเข้ามาและใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลักแทนการเดินทางด้วยเรือทางแม่น้ำดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ตำบลบ้านม่วงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีมีขนาดพื้นที่ประมาณ 7,918.75 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดราชบุรีและอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอบ้านโป่ง โดยห่างจากที่ทำการอำเภอ 13 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัด 35 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ ต.คู่งพยอม ต.หนองปลาหมอ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

ทิศใต้ ติดต่อ ต.ชำแระ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อ ต.นครชุมน์ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อ ต.หนองปลาหมอ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

มีจำนวน 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านวังมะนาว หมู่ที่ 2 บ้านบัวงาม หมู่ที่ 3 บ้านม่วง หมู่ที่ 4 บ้านม่วง หมู่ที่ 5 บ้านม่วง หมู่ที่ 6 บ้านหนองคา หมู่ที่ 7 บ้านหนองไม้ท่อน หมู่ที่ 8 บ้านรับน้ำ

ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา และมีอาชีพเสริม ค้าขายและรับจ้าง

มีจำนวนประชากรทั้งหมด 3,730 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,152 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง, 2559)

การนับถือศาสนาของชาวมอญบ้านม่วง ชาวบ้านส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีวัดและพระสงฆ์โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาสเป็นสถาบันและเป็นบุคคลที่มีความสำคัญซึ่งมีบทบาทอย่างมากในชุมชน ทั้งทางด้านจิตใจ การศึกษา รวมถึงการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยวัดม่วงถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชาวมอญตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย รวมถึงศูนย์ให้การศึกษารวมถึงโรงเรียนของชาวมอญบ้านม่วง

1.2 การก่อตั้งของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง

จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เริ่มมาจากการที่พระครูวรธรรมพิทักษ์ (พระอาจารย์ถ่ม) เจ้าอาวาสขณะนั้นได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของของเก่าต่างๆ ที่อยู่ภายในชุมชนมอญบ้านม่วงว่าควรได้รับการเก็บรักษาดูแลไว้ไม่ให้สูญสลายไปตามกาลเวลา เนื่องจากสิ่งของเหล่านั้นเป็นการแสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่เอกลักษณ์ของชาวมอญที่สืบทอดกันมายาวนาน โดยเฉพาะคัมภีร์ใบลานที่เป็นภาษามอญซึ่งมีอายุร้อยถึงสองร้อยกว่าปีและอยู่เป็นจำนวนมาก และทางชาวบ้านม่วงเองก็ได้ให้ความสนใจและร่วมบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นของเก่าหายากมาให้ทางเจ้าอาวาสและวัดเก็บรักษาไว้

“...จริงๆแล้วของโบราณ อย่างเช่นว่า คัมภีร์ใบลานอายุร้อยกว่าปี สองร้อยกว่าปี เยอะมากในวัดนี้ เพราะเป็นชุมชนเก่าแก่ ท่านเจ้าอาวาสองค์ก่อนท่านสะสมเก็บไว้แต่เป็นภาษาบาลีมอญนะ เพราะสมัยก่อนที่วัดนี้เป็นที่สำนักศึกษาภาษาบาลีมอญมาก่อน อันนั้นแหละจุดเริ่มต้นก่อนอาตมาเป็นเจ้าอาวาส ท่านพระอาจารย์ถ่มเป็นคนริเริ่ม ท่านเห็นว่าของพวกนี้ถ้าหากเราไม่เก็บรักษาไว้ต่อไปจะสูญสลายหายหมด...” (พระครูภักตาทิธีธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...ตอนนั้นปี พ.ศ.2534 - 35 พระอาจารย์ถ่ม เจ้าอาวาสวัดม่วงท่านได้ชักชวนชาวบ้าน ให้มาช่วยเก็บรวบรวมสิ่งของต่างๆเอาไว้ เช่น คัมภีร์ใบลาน ศิลปวัตถุ และเครื่องมือเครื่องใช้จำนวนมาก เพราะมีความกังวลว่าจะสูญหายไป...” (สอวงศ์ พรหมอินทร์, 2559)

เมื่อทางวัดมีการเก็บสะสมสิ่งของโบราณต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากขึ้นแล้ว ท่านเจ้าอาวาสจึงเริ่มมีความคิดที่จะก่อตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ศึกษา วัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณีมอญของผู้คนที่สนใจและคนในชุมชนเอง และในขณะนั้นทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้มีการให้นักศึกษาเข้ามาทำการศึกษางานภาคสนามที่วัดม่วงเป็นประจำอยู่แล้ว จึงได้มีการร่วมพูดคุยถึงการจัดทำพิพิธภัณฑสถานขึ้น ซึ่งรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้ทำเรื่องขึ้นนำเสนอมหาวิทยาลัยศิลปากรและคุณหญิงไขศรี ศรีอรุณขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา

“...ท่านเจ้าอาวาสถ่ม ท่านเล็งเห็นว่าของเก่าวัดม่วงนั้นมีเยอะ ของเก่าแก่ตามบ้านที่ชาวบ้านเก็บสะสมไว้เยอะ ที่วัดก็เยอะ เลยเห็นสมควรว่ามีความจำเป็นที่จะต้องตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาเป็นที่เก็บรักษา อนุรักษ์ของเก่าเหล่านั้นเอาไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังหรือคนรุ่นหลังได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวมอญบ้านม่วง เป็นของพื้นถิ่นพื้นถิ่น ชุมชนกับวัดก็ช่วยกันให้ความร่วมมือ บางคนก็บริจาคสิ่งของมาที่วัดบ้าง ช่วยแรงอะไรบ้าง ก็มีท่านเจ้าอาวาสถ่มนี่แหละเป็นผู้นำหลักอยู่ ทางศิลปากรก็มาดูแลออกแบบอาคารและดูแลส่วนการจัดตั้งของ

ลงทะเบียนของเก่าในพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นระเบียบ ให้ง่ายต่อการเข้ามาศึกษา เรียนรู้ การดูแลก็ง่ายขึ้น ...” (บัญญัติ บุญเจริญ, 2559)

“...แต่ก่อนอาจารย์พระคุณอยู่ พระครูธรรมพิทักษ์ท่านชอบพิพิธภัณฑ์ สิ่งของต่างๆ ท่านเก็บหมด แล้วก็มีการบ้านเอามาให้ ชาวบ้านที่เคร่งครัดในศาสนา คิดว่าจะได้บุญเอามาให้ พระ ก็มีคัมภีร์งาช้าง คัมภีร์เงินคัมภีร์ทองในพิพิธภัณฑ์แห่งเดียวในประเทศไทย...” (สอแสง พรหมอินทร์, 2559)

การดำเนินงานการจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง ทางมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน เป็นค่าก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์และได้เงินสมทบจากทางวัดม่วงร่วมด้วย เป็นเงินจำนวนทั้งหมด 10,000,000 บาท โดยอาจารย์วันดา พึ่งสุนทร ศิลปินแห่งชาติ และอาจารย์บัญชา ชุ่มเกษร อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ ให้เข้ากับชุมชนมอญ และมีเหล่าอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากรหลายท่านมาดูแลให้เป็นสัดส่วน สำหรับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานอื่นๆ ทางพระอาจารย์ลมเป็นผู้จัดหาเจ้าภาพอื่นๆ ให้มาช่วยร่วมสมทบงบสร้างอาคารด้วยอีกทาง รวมถึงเงินบริจาคจากชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วงเองด้วย การก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์เริ่มดำเนินการขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2536 ใช้เวลาในการก่อสร้าง 2 ปี จึงแล้วเสร็จ เป็นอาคารเพื่อเฉลิมฉลองแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ครบ 60 พรรษา ในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535 สมเด็จพระเทพฯ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง ในวันศุกร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 ซึ่งพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง นับเป็นพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านแห่งแรกในประเทศไทย โดยมีจุดมุ่งหมายในการให้ความรู้เกี่ยวกับมอญในกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมมอญที่สำคัญ

“...เงินงบประมาณในการก่อสร้าง งบประมาณสร้างพิพิธภัณฑ์ คุณหญิงไขศรีขอทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้มา 6 ล้านบาท และพระอาจารย์และชาวบ้านสมทบเพิ่มได้มาเป็น 10 ล้านบาท ก่อสร้างอาคารหลังแรก และผู้เก็บสิ่งของทางมหาวิทยาลัยจัดมาให้ ต่อมาปี พ.ศ. 2547 ก็สร้างอาคารอีกหลังหนึ่ง อาจารย์พระเป็นคนจัดหาเงินมาสร้าง...” (สอแสง พรหมอินทร์, 2559)

“...ก็ได้คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณเป็นหลักในการช่วยจัดหาเงินมาสร้างอาคารประมาณ 6 ล้านบาท แล้วก็ได้อาจารย์วันดา พึ่งสุนทรมาออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์...” (พระครูภัททาสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...ก็สร้างขึ้นมาเป็นอาคารเฉลิมฉลองให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ครบรอบพระชนมายุ 5 รอบ ตอนนั้น เปิดให้ประชาชนคนทั่วไปเข้าชมมีทั้งคนในประเทศและจาก

ต่างประเทศก็เคยมีมา ตั้งแต่วันนี้แรกที่เปิดพิพิธภัณฑ์จนถึงวันนี้ก็เป็นเวลากว่า 23 ปีแล้ว...” (สวัสดี เจิมเครือ, 2559)

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงยังได้มีการจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้นมาอีกในราวปีพ.ศ. 2547 หลังจากเริ่มดำเนินงานพิพิธภัณฑ์มาได้ระยะหนึ่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งให้ความรู้ในเรื่องทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนมอญในกลุ่มน้ำแม่กลองและการสอนภาษามอญ แต่เนื่องจากในปัจจุบันทางพิพิธภัณฑ์ยังไม่สามารถจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ศูนย์มอญจึงถูกพักโครงการไว้ ยังไม่สามารถให้บริการได้ ปัจจุบันศูนย์มอญศึกษาได้มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นที่เก็บหนังสือ เกี่ยวกับความรู้สมัยใหม่ หนังสือเกี่ยวกับมอญและภาษามอญจัดซึ่งไว้เป็นหมวดหมู่ นอกจากนี้ยังใช้เป็นสถานที่ไว้เพื่อต้อนรับแขกและนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์และเพื่อมาทานอาหารมอญได้อีกทางหนึ่งด้วย

“...จุดประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์มอญ คือ ต้องจะให้ใครก็ได้เข้ามาศึกษา นักเรียนหรือครูหรือผู้ที่สนใจ ใครมาก็จะเปิดให้ไปอ่านหนังสือเอาเอง มีเรื่องของมอญ วัฒนธรรมต่างๆ ภาษามอญนี่ยังมีน้อย ไม่กล้าเอาไว้อย่างคัมภีร์โบราณก็เอาไว้ไม่ได้ คัมภีร์มีตั้ง 5,000 ฉบับ ต้องเอาไว้บนวัด ศูนย์มอญทางชุมชนไม่ค่อยเข้าใช้เท่าไร เปิดเอาไว้ให้คนภายนอกที่สนใจเข้าศึกษามากกว่า...” (สอวงค์ พรหมอินทร์, 2559)

“...การจัดตั้งศูนย์มอญศึกษา คือ ตอนนั้นเนื่องจากมีคลังหนังสือที่เกี่ยวกับมอญ ก็ให้เยาวชนให้นักเรียนมาเข้าศึกษาเกี่ยวกับมอญ มาดูหนังสือมาอ่านหนังสืออะไรไป แต่ตอนหลังนี้ก็ไม่ได้เป็นห้องหนังสือแล้ว ตอนนี่ก็มีเป็นศูนย์ทอผ้าแทน อาจารย์เขาพยายามส่งเสริมอยู่...” (พระครูภัททาสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...ศูนย์มอญฯ แต่เดิมมีการศึกษาภาษามอญโดยตรงหลายครั้งหลายปีอยู่ แต่ว่ากาลต่อมาที่โรงเรียนเขามีโครงการชั่วโมงภาษามอญ ก็ร่นย้ายจากการสอนภาษามอญที่ศูนย์นี้ ไปสอนอยู่ที่โรงเรียนวัดม่วง ตอนเปิดเทอมก็มีนักเรียน ป.5 ม.1 มาเรียน เรียนวันจันทร์บ้าง วันพฤหัสบดีบ้างที่จำได้นะ แต่ตอนนี้ปิดเทอมก็ต้องหยุดไป สำหรับศูนย์มอญตอนนี้มันเปลี่ยนไปเป็นที่เก็บหนังสือเกี่ยวกับความรู้สมัยใหม่กับหนังสือมอญด้วย มีการจัดหนังสือเป็นหมวดหมู่ และเวลามีเจ้านายใหญ่โตมาหรือมีแขกต่างถิ่นมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ มาทานอาหารมอญ ก็ปรับเป็นที่ทานอาหารของแขกหรือได้...” (สวัสดี เจิมเครือ, 2559)

1.3 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ในยุคก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในความดูแลของวัดม่วงและมหาวิทยาลัยศิลปากร หลังจากได้มีการดำเนินก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แล้ว ทางคณะผู้ดูแลดำเนินงานได้มีการประชุมจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อเข้ามาดูแลและรับผิดชอบงานในส่วนต่างๆของพิพิธภัณฑ์

พื้นบ้านวัดม่วง เป็นการทำงานร่วมมือกันระหว่างวัด คนในชุมชน มหาวิทยาลัยศิลปากร และกรมศิลปากร ในการเรียบเรียงจัดทำเนื้อหาและข้อมูลในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด ส่วนเรื่องการรับผิดชอบดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์ ทำความสะอาดสถานที่ คอยดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นหน้าที่ของทางวัดม่วงและเจ้าหน้าที่ที่ดูแลพิพิธภัณฑ์และคนในชุมชนที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือ

“...ในช่วงแรกๆ ชุมชนมีส่วนร่วมมาก ตอนกลางคืนจะมีชาวบ้านมาช่วยทุกวัน มาหาบดินจากข้างล่างเพราะรถขึ้นไม่ได้ ประมาณเที่ยงคืนก็เลิก การจัดทำทะเบียนทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้พานักศึกษามาช่วยทำทะเบียนสิ่งของให้ ในพิพิธภัณฑ์สิ่งของที่นำแสดงมีทะเบียนทุกชิ้น ปัญหาอุปสรรคช่วงก่อตั้งก็ยังไม่ค่อยมี เพราะเรามีคนดูแลตลอด...” (สอวงค์ พรหมอินทร์, 2559)

“...การบริหารงานพิพิธภัณฑ์ช่วงนั้นถ้าจะเป็นหลัก หลังจากที่ก่อตั้งนี้ก็วัดเขาดูแลเอง แล้วก็มือดีผู้ใหญ่บ้านสอวงค์ พรหมอินทร์จะเป็นหลักในการจัดการดูแล...” (บัญญัติ บุญเจริญ, 2559)

เมื่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงดำเนินการมาได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ถอนตัวจากการดูแลพิพิธภัณฑ์ออกไป เนื่องด้วยเห็นว่าระยะหลังจากที่พิพิธภัณฑ์เปิดให้บริการแล้ว หน้าที่ที่ต้องเข้าไปดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์มีน้อยลง จึงได้มีการย้ายโอนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงให้มาอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงแทน มีการประชุมร่วมพูดคุยในเรื่องนี้ระหว่างทางวัด ชุมชน และทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ซึ่งในตอนแรกทางวัดและทางชุมชนเองยังมีความไม่เข้าใจอยู่บ้าง ถึงเหตุผลในการโอนให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าดูแลรับผิดชอบ แต่ก็หาทางออกได้ในที่สุด

ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงหลังจากที่ได้เข้ามาดูแลรับผิดชอบพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงแล้วหน้าที่หลัก คือ การสนับสนุนงบค่าใช้จ่ายเดือนละ 10,000 บาท ในการจัดจ้างคนมาดูแลพิพิธภัณฑ์ โดยแบ่งเป็นค่าจ้างสำหรับคนเฝ้าดูแลพิพิธภัณฑ์และทำความสะอาดอาคารตอนกลางวัน 6,000 บาท และคนเฝ้าดูแลพิพิธภัณฑ์ตอนกลางคืน 4,000 บาท นอกจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลยังทำหน้าที่ดูแลพื้นที่โดยรอบของพิพิธภัณฑ์ การคอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่างๆ เมื่อทางวัดและพิพิธภัณฑ์ขอความช่วยเหลือหรือมีการจัดงานเทศกาลต่างๆขึ้น สำหรับงานด้านอื่นๆ ของพิพิธภัณฑ์ผู้ใหญ่สอวงค์ พรหมอินทร์ ซึ่งตอนนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ได้เข้ามาทำหน้าที่ดูแลตั้งแต่ตอนก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ช่วงแรกๆ และปัจจุบันนี้ถึงแม้จะไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ก็ยังคงอาสาช่วยดูแลจัดการงานพิพิธภัณฑ์อยู่ตลอด โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ เป็นการเสียสละทำหน้าที่ช่วยเหลือด้วยใจรักอย่างแท้จริง

“...ตอนนี้ก็ดีที่มีอบต.มาช่วย เพราะไม่อย่างนั้นก็ไม่รู้ว่าจะมีเงินจ้างคนมาดูแลทำความสะอาดพิพิธภัณฑน์ใหม่ พิพิธภัณฑน์ต้องสะอาด คนที่ดูแลก็จ้างให้มาเฝ้าทำความสะอาดพิพิธภัณฑน์ ป้าเองก็มาดูแลทุกวัน โดยสมัครใจไม่มีค่าตอบแทน 22 ปี แล้วที่มาช่วยดูแล วางบ่างไม่วางบ่าง บางทีก็มาประชุมตอนนั้นยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่...” (สอองค์ พรหมอินทร์, 2559)

“...ช่วงที่โอนให้อบต.ดูแล ตอนนั้นเจ้าอาวาสคนเก่ายังอยู่ ก็มีการพูดคุยกันว่าจะให้โอนให้อบต. ทีแรกว่าหลวงพ่อบ้านก็ไม่เข้าใจ ก็อธิบายว่าอบต.เพียงเข้าไปมีส่วนดูแลช่วยในนามตัวพิพิธภัณฑน์นั้นอยู่เกี่ยวข้องอยู่กับวัด ทางวัดก็ยังได้มีส่วนต้องดูแลพิพิธภัณฑน์อยู่ การรับรู้ของชาวบ้านนั้นก็ถือมีการเรียกประชุม ตอนแรกชาวบ้านก็ยังไม่เข้าใจ ทางเราก็ต้องอธิบายถึงเหตุผลจนชาวบ้านยอมรับการเข้ามาดูแลของอบต...” (บุญญวัต บุญเจริญ, 2559)

การบริหารจัดการด้านการเงินของพิพิธภัณฑน์ นอกจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงจะสนับสนุนงบประมาณในการจัดจ้างคนมาดูแลพิพิธภัณฑน์แล้ว งบประมาณอื่นๆนั้นทางพิพิธภัณฑน์บางครั้งก็ได้มาจากทางจังหวัดซึ่งได้รับผ่านมาจากองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเงินเก็บของวัดหรือพิพิธภัณฑน์ที่ได้จากการทอดกฐินสามัคคีในช่วงที่มีการก่อตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้น เงินบริจาคจากชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเงินในส่วนนี้ใช้สำหรับการซ่อมแซมบูรณะอาคารสถานที่ ส่วนเรื่องค่าน้ำค่าไฟและค่าใช้จ่ายอื่นๆของพิพิธภัณฑน์ ได้มาจากผู้รับบริจาคจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑน์

“...มีอย่างพวกงานวัฒนธรรมจังหวัดก็มาให้งบประมาณอะไรต่างๆ ผ่านอบต.มาอีกทางหนึ่ง ทุกวันนี่งบประมาณที่อบต.จ่ายอยู่คือ สำหรับจ้างคนมาเฝ้ามาดูแลพิพิธภัณฑน์แค่นั้น ค่าน้ำค่าไฟค่าใช้จ่ายอื่นๆ เมื่อก่อนวัดเป็นฝ่ายจัดการและก็มีผู้บริจาคใครมาเข้าชม ก็สามารถหยอดใส่ผู้รับบริจาคได้ ทุกวันนี้เรื่องเงินวัดไม่ได้เข้าไปดูแลแล้ว ให้ทางคนดูแลใช้จ่ายจัดการเอง...” (พระครูภัททาสิทธิธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...อบต.เข้ามาดูแล ในเรื่องของงบประมาณค่าจ้างคนดูแลอย่างเดียว ถ้าเป็นงานเกี่ยวกับวัฒนธรรม ทางอบต.ต้องขอจากวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรีมาทุกปี ได้ทุกปี วัดก็ร่วมมือชาวบ้านก็ร่วมมือ...” (สวัสดิ์ เติมเครือ, 2559)

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์ในปัจจุบัน โดยสรุป คือ พิพิธภัณฑน์ที่พื้นบ้านวัดม่วงอยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง โดยให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณการจัดจ้างผู้ดูแลพิพิธภัณฑน์เป็นหลัก ด้านการบริหารงานพิพิธภัณฑน์ผู้ดูแลหลัก คือ ผู้ใหญ่สอองค์ อดีตผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ในการจัดการงานพิพิธภัณฑน์ต่างๆ โดยปัจจุบันพิพิธภัณฑน์ที่พื้นบ้านวัดม่วงกำลังจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในเรื่องของการทอดผ้ามอญ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนมอญบ้านม่วง โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ให้คำแนะนำในการดำเนินการ พิพิธภัณฑน์ที่พื้นบ้านวัดม่วงมีเจ้าหน้าที่

ดูแลพิพิธภัณฑ์จำนวน 2 คน โดยทำหน้าที่เฝ้าดูแลและทำความสะอาดสถานที่ตอนกลางวัน 1 คน และเฝ้าดูแลอาคารตอนกลางคืนอีก 1 คน ส่วนทางเจ้าอาวาสวัดม่วงและทางวัดม่วงเองไม่ได้เข้ามาดูแลงานพิพิธภัณฑ์โดยตรง แต่ได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือช่วงที่มีการจัดงานวัฒนธรรมของทางจังหวัด หรือการจัดงานประเพณีในช่วงเทศกาลต่างๆ และทางชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลืองานตามเทศกาลงานบุญต่างๆ ตามแต่โอกาส

จากการศึกษาในเรื่องการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นตารางได้ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลา	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	ลักษณะการบริหารจัดการ
ช่วงก่อตั้ง	วัด	- จัดหาสิ่งของ วัสดุ โบราณ - จัดหาเงินสมทบในการก่อสร้าง
	มหาวิทยาลัยศิลปากร	- จัดหางบประมาณในการก่อสร้าง - จัดหาข้อมูลเนื้อหาในการจัดแสดง - จัดทำทะเบียนวัตถุโบราณในพิพิธภัณฑ์
	ชุมชน	- ให้ความร่วมมือในการบริจาคสิ่งของวัตถุ - บริจาคเงินสมทบทุนการก่อสร้าง - ให้การช่วยเหลือในการก่อสร้าง
ช่วงดำเนินการ	วัด	- ดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์ - จัดการเรื่องรายรับรายจ่าย
	มหาวิทยาลัยศิลปากร	- ให้คำแนะนำการดูแลพิพิธภัณฑ์
	ชุมชน	- ให้ความช่วยเหลืองานพิพิธภัณฑ์
ช่วงองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาดูแล	วัด	- มีส่วนร่วมในการดูแลงานพิพิธภัณฑ์น้อยลง
	องค์การบริหารส่วนตำบล	- จัดจ้างคนดูแลพิพิธภัณฑ์
	บ้านม่วง	- ให้การสนับสนุนเงินในการทำกิจกรรม
	ชุมชน	- ยังคงให้การช่วยเหลืองานพิพิธภัณฑ์อยู่ ตามแต่โอกาส

1.4 บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง

จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ได้พบข้อสรุปเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง ดังนี้

1.4.1 บทบาทด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน

ทำหน้าที่ในการเป็นแหล่งสะสมรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและ

วิธีการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิต โบราณวัตถุ ศิลปะหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต รวมถึงการเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน

“...การให้ความรู้กับชุมชนมีบทบาทมากเลย เพราะว่าเขามาถาม เขามาเรียนรู้ บางอย่างเนี่ยต้องมาหาเรา ถามว่าเราเก่งไหม ก็ไม่เก่งหรอกแต่จากประสบการณ์มา อยู่กับวัดเป็นศิษย์วัด ตั้งแต่เป็นเด็กเจอวัฒนธรรม เจอประเพณีอะไรต่างๆ ก็คือเห็นมาเยอะ ก็เล่าได้...” (พระครูภัททาสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...บทบาทการเรียนรู้ เพื่อเด็กรุ่นหลังจะได้เข้าไปเรียนรู้ว่า บรรพบุรุษเขามาอย่างไร ตั้งแต่สมัยดั้งเดิม ประวัติความเป็นมา อพยพมาจากไหน เครื่องใช้ไม้สอยสมัยก่อนเป็นอย่างไร ก็จะมีหมดอยู่ในพิพิธภัณฑ์หมด ของเก่าของโบราณก็อยู่ในนั้น...” (บุญญวัต บุญเจริญ, 2559)

1.4.2 บทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ทำหน้าที่ในการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ในเรื่องของจารีตประเพณี การเรียนรู้แลกเปลี่ยนเรื่องค่านิยมความเชื่อต่างๆทางศาสนาของชุมชน เช่น การนับถือผี การใช้ภาษาเฉพาะของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้าน การแต่งกายของชาวมอญ

“...การจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ วันสำคัญต่างๆ มีวันสงกรานต์วันที่ 15 เมษายนนี้ จัดทุกปี ส่วนมากก็จัดตามวันสำคัญทางศาสนา อย่าง เดือนห้าสงกรานต์ เดือนแปดเข้าพรรษา เดือนสิบตักบาตรน้ำผึ้ง เราจะมีกิจกรรมที่วัดตลอด เดือนสิบเอ็ดออกพรรษาก็กวนกระยาสารท เดือนสิบสองก็ลองกระทง กระทงนี้ไม่เหมือนที่อื่นมีแห่งเดียวในประเทศไทย กระทงกระดาษ กระทงสาย เป็นต้น...” (สอางค์ พรหมอินทร์, 2559)

“...ก็สร้างวัฒนธรรมประเพณีไป การจัดประเพณีแต่ละประเพณีอย่างสงกรานต์ อัตลักษณ์ชัดเจน แล้วก็ญาติโยมออกมาก็จะนั่งขึ้นแล้วก็ห่มสไบอันนี้เข้าวัด สงกรานต์มาทำบุญสงข้าวแช่ แล้วก็ภาษาพูด ภาษามอญทุกวันนี้ก็ยังใช้อยู่ในชุมชนยังสื่อสารกันได้อยู่ แต่เด็กรุ่นหลังนี้รู้สึกลัวจะไม่ค่อยพูดแต่เขารู้รู้ไม่ไม่พูด มีการเรียนการสอนภาษามอญที่โรงเรียน เป็นการสอนพื้นฐานแต่ว่าไม่ลึกนะ เมื่อก่อนเปิดสอนอยู่ที่พวกลูกศิษย์วัดนี่แหละ...” (พระครูภัททาสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

“...มันมีวิชาโบราณๆชนิดหนึ่ง เป็นลูกบิดที่ประดับมวยผมของผู้หญิงมอญตอนนี้ก็รื้อฟื้นขึ้นมาได้ คือ ส่งเสริมวัฒนธรรมไปในตัว แต่ว่าเราก็มีการจำหน่ายด้วย เครื่องประดับลูกบิดเป็นของใช้มาหลายร้อยปีแล้ว ตอนนี้อาจจะขาดเป็นช่วงก็คนพยายามจะฟื้นฟูขึ้นมา แล้วก็มันก็

ได้ผล เป็นที่เลื่องลือให้ลูกหลานชาวมอญได้ประดับเครื่องประดับชนิดนี้ ก็แล้วแต่ตัวตนนั้นต้องการแบบแพง ต้องการแบบธรรมดา ลูกปัดพวกนี้บางที่เป็นลูกปัดเงินก็ราคาแพง ทำเสร็จราคาเป็นหมื่นก็มี เพราะที่นี้ไม่ใช่แหล่งลูกปัดเงิน...” (สวัสดี เจิมเครือ, 2559)

1.4.3 บทบาทด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้

ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ทำให้ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย รวมถึงการขายสินค้าที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ผ้าทอมือของชาวบ้าน เครื่องมือจักรสาร ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน

“...การท่องเที่ยว ถ้าเข้ามาเป็นคณะ ที่นี้ไม่ได้เก็บเงินนะ แล้วแต่จะบริจาคมีผู้รับบริจาคอยู่ แต่ถ้าเข้ามาเที่ยวเขาจะสั่งอาหาร ก็ทำให้เป็นอาหารมอญ ส่วนมากนักท่องเที่ยวเขาเข้ามา ก็จะสั่งให้ทำอาหารมอญ ทางนี้ก็ทำไว้ให้ แล้วตอนนี้ก็มีศูนย์การเรียนรู้การทอผ้า ก็กำลังทำกำลังพัฒนาอยู่ สถานที่ก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นที่สร้างรายได้ให้ชุมชน...” (บุญญวัต บุญเจริญ, 2559)

“...การส่งเสริมสร้างรายได้ ก็ส่งเสริมตลอด มีครูเขามาสอนถักตะกร้า กระเป๋าหัวหรือการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาของชาวมอญก็เอาไปขายแก่นักท่องเที่ยวได้...” (สวัสดี เจิมเครือ, 2559)

1.4.4 บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน

ทำหน้าที่ในส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและการสร้างความเป็นชุมชนให้เข้มแข็ง โดยให้คนในชุมชนมีความสามัคคีและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการร่วมมือกันในชุมชน ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา มุ่งเน้นพัฒนาให้คนในชุมชนมีการพึ่งตนเองและก้าวไปสู่การพัฒนากลุ่มหรือชุมชนให้เข้มแข็ง

“...พิพิธภัณฑน์ี่ก็ต่างคนต่างก็ช่วยกันนั้นแหละ ร่วมมือกัน คนในจังหวัดราชบุรีเขาก็สนับสนุนโฆษณาให้ เช่น ว่าที่นี้ดินะมีพวกคนมอญอยู่ มีอาหารมอญอร่อย ถ้าสั่งอาหารมอญก็ได้ทานอาหารมอญแท้ๆ แบบพื้นๆ ก็นั้นแหละมีการโฆษณาให้เราที่มีชื่อเสียงเป็นที่สนใจขึ้นมาเรื่อยๆ...” (สวัสดี เจิมเครือ, 2559)

“...ก็ทำอยู่ แต่ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมมันพาไป คือบ้านเมืองมันเจริญ เทคโนโลยีอะไรต่างๆมันก้าวหน้า ก็ถ้าชุมชนไม่เข้มแข็งมันก็ไปตามกระแสเรื่อยๆ เนี่ยก็พยายามดิ้น เขาก็พยายามช่วยกันส่งเสริมการทำกิจกรรมอยู่ อย่างสงกรานต์ก็ยังทำอยู่ พิพิธภัณฑน์ี่มีส่วนในเรื่องของทำกิจกรรมงานบุญต่างตามประเพณี...” (พระครูภัททาสิริธรรม เจ้าอาวาสวัดม่วง, 2559)

2. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับรายละเอียดส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ของครอบครัวต่อเดือน จำนวนครั้งของการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการคำนวณ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (percentage) ของแบบสอบถามจากสมาชิกในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเสนอผลการวิเคราะห์รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคล		ความถี่	ร้อยละ
เพศ	ชาย	113	37.7
	หญิง	187	62.3
อายุ	20 ปีหรือน้อยกว่า	19	6.3
	21 – 30 ปี	39	13.0
	31 - 40 ปี	66	22.0
	41 – 50 ปี	47	15.7
	51 – 60 ปี	70	23.3
	60 ปีขึ้นไป	59	19.7
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	141	47.0
	มัธยมศึกษาตอนต้น	53	17.7
	มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	48	16.0
	อนุปริญญา / ปวส.	24	8.0
	ปริญญาตรี	28	9.3
	สูงกว่าปริญญาตรี	6	2.0

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

(n=300)

ปัจจัยส่วนบุคคล	ความถี่	ร้อยละ
อาชีพ		
เกษตรกรรวม	106	35.3
รับจ้าง	74	24.7
ค้าขาย	49	16.3
ข้าราชการ	15	5.0
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	2	0.7
พนักงานบริษัทเอกชน	23	7.7
นักเรียน / นักศึกษา	16	5.3
แม่บ้าน	15	5.0
รายได้ของครอบครัวต่อเดือน		
5,000 บาทหรือน้อยกว่า	61	20.3
5,001-10,000 บาท	109	36.3
10,001-15,000 บาท	71	23.7
15,001-20,000 บาท	23	7.7
20,001 – 25,000 บาท	21	7.0
25,001 – 30,000 บาท	9	3.0
มากกว่า 30,001 บาทขึ้นไป	6	2.0
ท่านเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกี่ครั้งในรอบ 1 ปี		
1 – 2 ครั้งต่อปี	200	66.7
3 – 4 ครั้งต่อปี	51	17.0
ตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไปต่อปี	29	9.7
เคยเข้าชมเมื่อนานมาแล้ว	20	6.6

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

1. เพศ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3 และเพศชาย จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 37.7

2. อายุ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 รองลงมาคืออายุ 31 – 40 ปี จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0 อายุระหว่าง 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 19.7 อายุระหว่าง 41 – 50 ปี จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7 อายุ

ระหว่าง 21 – 30 ปี จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และอายุระหว่าง 20 ปีหรือน้อยกว่า จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 6.3

3. ระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 47.0 รองลงมามีระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 17.7 ระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.3 ระดับการศึกษาระดับอนุปริญญา / ปวส. จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 8.0 และระดับการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี มีน้อยที่สุด จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.0

4. อาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 24.7 อาชีพค้าขาย จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 16.3 อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 7.7 เป็นนักเรียนนักศึกษา จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 5.3 อาชีพข้าราชการ จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0 เป็นแม่บ้าน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0 และเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ น้อยที่สุด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.7

5. รายได้ของครอบครัวต่อเดือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ 5,001 – 10,000 บาท จำนวน 109 คน คิดเป็นร้อยละ 36.3 รองลงมามีรายได้ 10,001 – 15,000 บาท จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 23.7 มีรายได้ 5,000 บาทหรือน้อยกว่า จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 20.3 มีรายได้ 15,001 – 20,000 บาท จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 7.7 มีรายได้ 20,001 – 25,000 บาท จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 7.0 มีรายได้ 25,001 – 30,000 บาท จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 3.0 และมีรายได้มากกว่า 30,001 บาทขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.0

6. จำนวนครั้งของการไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในรอบ 1 ปี พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง 1 – 2 ครั้งต่อปี จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง 3 – 4 ครั้งต่อปี จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 17.0 เคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่ 5 ครั้ง ขึ้นไปต่อปี จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 9.7 และเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเมื่อนานมาแล้ว จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 6.6

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง ใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ดังนี้ ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงในภาพรวม

(n = 300)

ความคิดเห็น	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น	ลำดับ
ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน	4.41	.68	มาก	1
ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	4.39	.69	มาก	2
ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้	4.07	.79	มาก	3
ด้านการพัฒนาชุมชน	3.96	.78	มาก	4
การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์	3.92	.81	มาก	5
รวมเฉลี่ย	4.15	.75	มาก	-

จากตารางที่ 3 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.15$, S.D. = 0.75) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความคิดเห็นด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.41$, S.D. = 0.68) รองลงมาคือ ความคิดเห็นด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ($\bar{x} = 4.39$, S.D. = 0.69) ความคิดเห็นด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.79) ความคิดเห็นด้านการพัฒนาชุมชน ($\bar{x} = 3.96$, S.D. = 0.78) และความคิดเห็นการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.92$, S.D. = 0.81)

ตารางที่ 4 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการให้
ความรู้แก่คนในชุมชน

(n = 300)

ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความ คิดเห็น	ลำดับ
1. เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน	4.28	.70	มาก	5
2. เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญ ตำบลบ้านม่วง	4.46	.62	มาก	2
3. เป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เสื่อมสูญไป	4.47	.64	มาก	1
4. เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตำบลบ้านม่วง	4.38	.69	มาก	3
5. เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและโบราณวัตถุที่พบในตำบลบ้านม่วง	4.37	.72	มาก	4
รวมเฉลี่ย	4.41	.68	มาก	-

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.41$, S.D. = 0.68) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เสื่อมสูญไป มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.47$, S.D. = 0.64) รองลงมาคือ เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญ ตำบลบ้านม่วง ($\bar{x} = 4.46$, S.D. = 0.62) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน ($\bar{x} = 4.28$, S.D. = 0.70)

ตารางที่ 5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการ สร้างอัตลักษณ์ชุมชน

(n = 300)

ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความ คิดเห็น	ลำดับ
1. มีส่วนในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อและเอกลักษณ์ของชุมชน	4.33	.73	มาก	4
2. ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษามอญของคนในชุมชน	4.30	.74	มาก	5
3. มีส่วนในการอนุรักษ์การแต่งกายด้วยชุดแบบชาวมอญของคนในชุมชน	4.38	.68	มาก	3
4. มีส่วนในการเชิดชูภาพลักษณ์ของชุมชน และเป็นที่เชิดหน้า ชูตาของคนในชุมชน	4.38	.69	มาก	3
5. ทำให้ท่านเกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวมอญบ้านม่วง	4.53	.60	มากที่สุด	1
6. มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่เยาวชนในชุมชน	4.42	.68	มาก	2
รวมเฉลี่ย	4.39	.69	มาก	-

จากตารางที่ 5 พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงด้านการ สร้างอัตลักษณ์ชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.39$, S.D. = 0.69) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงทำให้เกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวมอญบ้านม่วง มี ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.60) รองลงมาคือ มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่ เยาวชนในชุมชน ($\bar{x} = 4.42$, S.D. = 0.68) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษามอญของคนในชุมชน ($\bar{x} = 4.30$, S.D. = 0.74)

ตารางที่ 6 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านส่งเสริมการ ท่องเที่ยวและการสร้างรายได้

(n = 300)

ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความ คิดเห็น	ลำดับ
1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน	4.30	.66	มากที่สุด	1
2. เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน	4.14	.77	มาก	3
3. มีการขายของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน	3.86	.91	มาก	5
4. มีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสถานที่สำคัญอื่นๆของตำบลบ้านม่วง และในตำบลใกล้เคียง	4.09	.74	มาก	4
5. เป็นความภูมิใจของชาวชุมชนบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี	4.27	.66	มาก	2
6. มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน	3.73	.99	มาก	6
รวมเฉลี่ย	4.07	.79	มาก	-

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.79) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.30$, S.D. = 0.66) รองลงมาคือ เป็นความภูมิใจของชาวชุมชนบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ($\bar{x} = 4.27$, S.D. = 0.66) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน ($\bar{x} = 3.73$, S.D. = 0.99)

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการพัฒนา ชุมชน

(n = 300)

ด้านการพัฒนาชุมชน	\bar{x}	S.D.	ระดับ ความ คิดเห็น	ลำดับ
1. มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน	3.97	.79	มาก	2
2. มีส่วนช่วยในการสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน	3.96	.78	มาก	3
3. มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น	3.90	.79	มาก	5
4. เป็นแหล่งสำหรับพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในชุมชน	3.94	.77	มาก	4
5. ช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน	4.02	.77	มาก	1
รวมเฉลี่ย	3.96	.78	มาก	-

จากตารางที่ 7 พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้านการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.96$, S.D. = 0.78) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.02$, S.D. = 0.77) รองลงมาคือ มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ($\bar{x} = 3.97$, S.D. = 0.79) ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ($\bar{x} = 3.90$, S.D. = 0.79)

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง จำแนกตามด้านการ บริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน

(n = 300)

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน	\bar{x}	S.D	ระดับ ความ คิดเห็น	ลำดับ
1. ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล มีความสามารถในการดูแลจัดการ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง	3.98	.73	มาก	2
2. ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ อย่างมีประสิทธิภาพ	3.90	.79	มาก	3
3. ภายในพิพิธภัณฑสถาน มีการจัดรูปแบบห้องจัดแสดงและ วัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดงอย่างมีความเหมาะสม	4.06	.73	มาก	1
4. มีหน่วยงานรัฐและองค์กรท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมใน การดูแลพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง	3.86	.91	มาก	4
5. พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เปิดโอกาสและรับฟังความ คิดเห็นในการบริหารจัดการจากคนในชุมชน	3.82	.91	มาก	5
รวมเฉลี่ย	3.92	.81	มาก	-

จากตารางที่ 8 พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงด้านการ บริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.92$, S.D. = 0.81) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ภายในพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง มีการจัดรูปแบบห้องจัดแสดงและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดง อย่างมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x} = 4.06$, S.D. = 0.73) รองลงมาคือ ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล มีความสามารถในการดูแลจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง ($\bar{x} = 3.98$, S.D. = 0.73) ส่วนที่มี ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นในการบริหาร จัดการจากคนในชุมชน ($\bar{x} = 3.82$, S.D. = 0.91)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ตารางที่ 9 แสดงผลการวิเคราะห์ปัญหา/อุปสรรคใดในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ปัญหา/อุปสรรคใดในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง	ความถี่
ได้งบประมาณมาสนับสนุนในพัฒนาพิพิธภัณฑ์น้อย	12
ขาดความร่วมมือในการพัฒนาจากทั้งคนในชุมชน วัด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และองค์กรภาครัฐ	9
ชุมชนไม่มีโอกาสออกความคิดเห็นในการพัฒนา	3
การประชาสัมพันธ์ไม่ครอบคลุม	3
ขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดการทำงาน	2
รวม	29

จากตารางที่ 9 พบว่า ปัญหา/อุปสรรคใดในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อันดับแรกคือ ได้งบประมาณมาสนับสนุนในพัฒนาพิพิธภัณฑ์น้อย โดยมีความถี่ 12 รองลงมา คือ การขาดความร่วมมือในการพัฒนาจากทั้งคนในชุมชน, วัด, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และองค์กรภาครัฐ โดยมีความถี่ 9 ชุมชนไม่มีโอกาสออกความคิดเห็นในการพัฒนา โดยมีความถี่ 3 เท่ากันกับ การประชาสัมพันธ์ไม่ครอบคลุม และการขาดคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดการทำงาน โดยมีความถี่ 2 ตามลำดับ

ตารางที่ 10 แสดงผลการวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหา

แนวทางแก้ไขปัญหา	ความถี่
หางบประมาณมาสนับสนุน เช่น ทำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจำหน่าย	11
ชุมชน วัด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และองค์การของภาครัฐควรให้ความร่วมมือกันให้มากขึ้น	6
เปิดรับให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและหาทางแก้ปัญหา	3
ปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีของบ้านเกิด	2
ทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้หลายหลาย เช่น การทำเว็บไซต์	2
รวม	24

จากตารางที่ 10 พบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อันดับแรกคือ หางบประมาณมาสนับสนุน เช่น ทำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจำหน่าย โดยมีความถี่ 11 รองลงมาคือ ชุมชน, วัด, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และองค์การของภาครัฐควรให้ความร่วมมือกันให้มากขึ้น โดยมีความถี่ 6 เปิดรับให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและหาทางแก้ปัญหา โดยมีความถี่ 3 ปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดและภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณีของบ้านเกิด โดยมีความถี่ 2 เท่ากันกับ ทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้หลายหลาย เช่น การทำเว็บไซต์ ตามลำดับ

ตารางที่ 11 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะอื่นๆต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ความถี่
ทำของที่ระลึกที่ราคาไม่แพงเกินไปให้คนที่มาเที่ยวชมเลือกซื้อเพื่อหารายได้เข้าพิพิธภัณฑ์	21
ควรมีประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายครอบคลุมมากขึ้น	15
ควรมีความร่วมมือของคนในชุมชนและผู้นำในชุมชนให้มากกว่านี้	10
ปรับปรุงทัศนียภาพโดยรอบให้ดีกว่าเดิม เพื่อภาพลักษณ์ที่ดี	9
จัดอบรมให้ลูกหลานของคนในชุมชนได้สืบทอด	5
หน่วยงานรัฐควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้มากขึ้น	3
ควรใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีร่วมด้วย	2
ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแลต้องมีความเข้มแข็ง	2
ควรมีผู้นำในทางการแต่งกายแบบมอญ หรือผู้นำทางด้านภาษามอญ เป็นตัวตั้งตัวตีให้ชาวบ้านร่วมใจปฏิบัติตาม	2
ควรมีจุดให้ถ่ายรูป	2
ควรมีน้ำดื่มให้บริการ หรือตั้งเป็นผู้หยอดเหรียญ	1
อยากให้ติดเครื่องปรับอากาศ	1
รวม	73

จากตารางที่ 11 พบว่า ข้อเสนอแนะ/ความคิดเห็นอื่นๆ ต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อันดับแรกคือ การทำของที่ระลึกที่ราคาไม่แพงเกินไปให้คนที่มาเที่ยวชมเลือกซื้อเพื่อหารายได้เข้าพิพิธภัณฑ์ เช่น ทำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจำหน่าย โดยมีความถี่ 21 รองลงมาคือ ควรมีประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายครอบคลุมมากขึ้น โดยมีความถี่ 15 และควรมีความร่วมมือของคนในชุมชนและผู้นำในชุมชนให้มากกว่านี้ โดยมีความถี่ 10

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนในครัวเรือนของตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 300 ครัวเรือน ซึ่งโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Taro Yamane, 1967) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มได้ไม่เกินร้อยละ 5 มีค่าความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ คือ เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับจัดการพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งผู้นำชุมชนตำบลบ้านม่วง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ

กระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในช่วงก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

จุดเริ่มต้นในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง สืบเนื่องมาจาก การที่ผู้นำชุมชนซึ่งก็คือเจ้าอาวาสวัดม่วงและคนในชุมชน เล็งเห็นถึงความสำคัญของโบราณเก่าแก่ เครื่องมือเครื่องใช้ ศิลปะ วัตถุต่างๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายภายในชุมชนมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ว่าควรมีการเก็บรักษาดูแล อนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญสลายหายไปตามกาลเวลา เนื่องด้วยเห็นว่าสิ่งของเหล่านั้นเป็นสิ่งสะท้อนถึงตัวตนของบรรพบุรุษชาวมอญที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย และการแสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมวิถีชีวิต และภูมิปัญญาการทำเครื่องไม้ใช้สอย

ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวมอญในสมัยโบราณที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งได้รับการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

เมื่อทางวัดม่วงมีเก็บสะสมของเอาไว้เป็นจำนวนมากขึ้น จึงได้มีความคิดจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา เพื่อต้องการให้เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาเรียนรู้แก่นักเรียนนักศึกษา ประชาชนทั่วไป รวมถึงชาวบ้านคนในชุมชนบ้านม่วงเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยศิลปากรในการให้คำแนะนำ รับผิดชอบหน้าที่ในการดูแลก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ เก็บข้อมูลในการขึ้นทะเบียนสิ่งของวัตถุต่างๆ และออกแบบในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การดำเนินการสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้หางบประมาณมาดำเนินการก่อสร้างอาคาร และทางวัดม่วงได้จัดหาเงินสมทบทุนเข้ามาเป็นค่าครุภัณฑ์ต่างๆภายในพิพิธภัณฑ์ เมื่อได้มีก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แล้วทางคณะทำงานจึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ ต่อมาเมื่อการดำเนินการมาได้ระยะหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ถอนตัวในการดูแลพิพิธภัณฑ์ออกไป ทำให้การบริหารงานในช่วงนี้จึงเหลือแค่เจ้าอาวาสและผู้ดูแลที่เป็นคนในชุมชนที่อาสามาคอยดูแลอยู่ ภายหลังมีหน่วยงานภายนอกพยายามเข้ามาช่วยเหลืองานพิพิธภัณฑ์ โดยการร่วมจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้นมาให้เป็นศูนย์กลางความรู้เรื่องมอญโดยเฉพาะเพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนภายนอกเข้ามาในชุมชนมากขึ้น แต่ด้วยสาเหตุที่ทางผู้ดูแลยังขาดความรู้ในการจัดการจึงทำให้การจัดตั้งศูนย์มอญขาดการเคลื่อนไหวไป

ในเรื่องของการเงินรายรับรายจ่าย จากเดิมทางพิพิธภัณฑ์ไม่ได้จัดทำเป็นบัญชีเป็นกิจจะลักษณะ เงินที่เป็นรายรับจากการรับบริจาคในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์และการขายหนังสือ ใช้เป็นค่าใช้จ่ายในส่วนต่างๆของพิพิธภัณฑ์ เช่น ค่าน้ำค่าไฟ ต่อมาในระยะหลังได้มีการทำบัญชีขึ้นแยกเป็นค่าบริจาคจากผู้บริจาคในพิพิธภัณฑ์ และค่าขายหนังสือ

เมื่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงดำเนินการมาได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ถอนตัวจากการดูแลพิพิธภัณฑ์ออกไป เนื่องด้วยเห็นว่าระยะหลังจากที่พิพิธภัณฑ์เปิดให้บริการแล้ว หน้าที่ที่ต้องเข้าไปดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์มีน้อยลง จึงได้มีการย้ายโอนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงให้มาอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงแทน มีการประชุมร่วมพูดคุยในเรื่องนี้ระหว่างทางวัด ชุมชน และทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง จนทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วงได้เข้าไปช่วยเหลือดูแลพิพิธภัณฑ์ การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคือ การให้เงินสนับสนุนจัดจ้างคนดูแลพิพิธภัณฑ์ ทั้งหมด 2 คน และช่วยเหลืองานด้านอื่นๆที่พิพิธภัณฑ์ขอความช่วยเหลือมา ส่วนการงานพิพิธภัณฑ์ทางวัดและผู้ใหญ่สงฆ์ที่ดูแลพิพิธภัณฑ์มาตั้งแต่ต้นยังคงเป็นผู้ดูแลอยู่ในปัจจุบัน

โดยสรุป การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงอยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง โดยให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณการจัดจ้างผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานเป็นหลัก ด้านการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานผู้ดูแลหลัก คือ ผู้ใหญ่สว่าง อติดี ผู้ใหญ่บ้านเป็นการอาสาเข้ามาดูแลพิพิธภัณฑสถานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ทำหน้าที่ในการจัดการงานพิพิธภัณฑสถานต่างๆ และดูแลบัญชีรายจ่ายของพิพิธภัณฑสถาน ขณะปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงกำลังจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในเรื่องของการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนมอญบ้านม่วง เป็นการช่วยฝึกอาชีพและกระจายรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง โดยมีอาจารย์จากทางมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ให้คำแนะนำในการดำเนินการ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงมีเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑสถานจำนวน 2 คน โดยทำหน้าที่เฝ้าดูแลและทำความสะอาดสถานที่ตอนกลางวัน 1 คน และเฝ้าดูแลอาคารตอนกลางคืนอีก 1 คน ส่วนทางด้านเจ้าอาวาสวัดม่วงและทางวัดม่วงเองไม่ได้เข้ามาดูแลจัดการพิพิธภัณฑสถานโดยตรง แต่ก็ยังให้การสนับสนุนช่วยเหลือในช่วงที่มีการจัดงานวัฒนธรรมของทางจังหวัด หรือการจัดงานประเพณีในเทศกาลต่างๆ รวมถึงคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงถึงแม้จะไม่ได้มีส่วนในการจัดการดูแลพิพิธภัณฑสถานมากนัก แต่ก็ยังมีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือในการจัดงานวัดงานบุญต่างๆ ตามแต่โอกาส

2. สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประชาชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.3 โดยมีอายุระหว่าง 51 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.3 มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 47.0 ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 35.3 มีรายได้ของครอบครัวเฉลี่ยต่อเดือน 5,001 – 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.3 มีพฤติกรรมกรเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงในรอบ 1 ปี จำนวน 1 – 2 ครั้งต่อปี คิดเป็นร้อยละ 66.7

2.2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยระดับความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 คือ ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน ($\bar{x} = 4.41$) ลำดับที่ 2 คือ ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ($\bar{x} = 4.39$) ลำดับที่ 3 คือ ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ ($\bar{x} = 4.07$) ลำดับที่ 4 คือ ด้านการพัฒนาชุมชน ($\bar{x} = 3.96$) และลำดับที่ 5 คือ คิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน ($\bar{x} = 3.92$)

ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับสูงสุด คือ พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เสื่อมสูญไป รองลงมา คือ เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญ ตำบลบ้านม่วง ส่วนข้อที่ต่ำที่สุด คือ เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน

ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับสูงสุด คือ พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงทำให้เกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวมอญบ้านม่วง รองลงมาคือ มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่เยาวชนในชุมชน ส่วนข้อที่ต่ำที่สุด คือ ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษาของมอญของคนในชุมชน

ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับสูงสุด คือ พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน รองลงมา คือ เป็นความภูมิใจของชาวมอญบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ส่วนข้อที่ต่ำที่สุด คือ มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน

ด้านการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับสูงสุด คือ พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑสถานให้กับคนในชุมชน รองลงมาคือ มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ส่วนข้อที่ต่ำที่สุด คือ มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ลำดับสูงสุด คือ ภายในพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง มีการจัดรูปแบบห้องจัดแสดงและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดงอย่างมีความเหมาะสม รองลงมา คือ ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล มีความสามารถในการดูแลจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ส่วนข้อที่ต่ำที่สุด คือ เปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นในการบริหารจัดการจากคนในชุมชน

2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

ปัญหา/อุปสรรคในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง อันดับแรก คือ ได้งบประมาณมาสนับสนุนในพัฒนาพิพิธภัณฑสถานน้อย อันดับสอง คือ ขาดความร่วมมือในการพัฒนาจากทั้งคนในชุมชน, วัด, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถาน และองค์กรภาครัฐ และอันดับสาม คือ ชุมชนไม่มีโอกาสออกความคิดเห็นในการพัฒนา

แนวทางแก้ไขปัญหา อันดับแรก คือ หางบประมาณมาสนับสนุน เช่น ทำผลิตภัณฑ์ในชุมชนมาจำหน่าย อันดับสอง คือ ชุมชน, วัด, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถาน และองค์กรของภาครัฐควรให้

ความร่วมมือกันให้มากขึ้น และอันดับสาม คือ เปิดรับให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและหาทางแก้ปัญหา

ข้อเสนอแนะอื่นๆต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อันดับแรก คือ ทำของที่ระลึกที่ราคาไม่แพงเกินไปให้คนที่มาเที่ยวชมเลือกซื้อเพื่อหารายได้เข้าพิพิธภัณฑ์ อันดับสอง คือ ควรมีประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายครอบคลุมมากขึ้น และอันดับสาม คือ ควรมีความร่วมมือของคนในชุมชนและผู้นำในชุมชนให้มากกว่านี้

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน” ผู้วิจัยได้อภิปรายผล ดังต่อไปนี้

กระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง สืบเนื่องมาจากการที่มหาวิทยาลัยศิลปากรและทางชุมชนตำบลบ้านม่วงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่เอกลักษณ์ของชาวมอญที่สืบทอดกันมายาวนานเพื่อไม่ให้เป็นการสูญสลายไปตามกาลเวลา จึงได้มีการก่อตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ ภูมิปัญญาและศิลปวัตถุของชุมชนเอาไว้ โดยคนในชุมชนและทางมหาวิทยาลัยศิลปากรได้มีการร่วมแรงร่วมใจกันเป็นอย่างดีในการระดมทุนและก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ซึ่งต่อมาในระยะดำเนินการทางมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ถอนตัวออกไปจากการดูแลพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามาดูแลพิพิธภัณฑ์ของชุมชนมากยิ่งขึ้น และได้มีการ โอนย้ายพิพิธภัณฑ์ให้มาอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง โดยให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณการดูแลพิพิธภัณฑ์ ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงดูแลบริหารจัดการ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง วัด และอาสาสมัครในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2540) ซึ่งได้เสนอประเด็นหนึ่งถึงขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า ท้องถิ่นควรเป็นผู้ริเริ่มจัดทำและดำเนินการพิพิธภัณฑ์ กล่าวคือ ความต้องการในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ควรจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มในท้องถิ่น ซึ่งบางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือบ้าง แต่คนในชุมชนจะต้องทำหน้าที่ในการจัดการดูแล รักษาและดำเนินการด้วยตนเอง

1. บทบาทด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นในการให้ความรู้ที่อยู่ในระดับมาก โดยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญ ตำบลบ้านม่วง เป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เสื่อมสูญไป

เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่คนในชุมชน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตำบลบ้านม่วง อีกทั้งยังเป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและโบราณวัตถุที่พบในตำบลบ้านม่วง สอดคล้องกับความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2552) กล่าวว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งของรัฐ องค์กรท้องถิ่น และเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่รวบรวมบรรดาสงครามที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อให้คนภายในท้องถิ่นได้เรียนรู้และถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังๆ

2. บทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดม่วงมีส่วนในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อและเอกลักษณ์ของชุมชน ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษาของชุมชนในชุมชน มีส่วนในการอนุรักษ์การแต่งกายด้วยชุดแบบชาวอมญของคนในชุมชน มีส่วนในการเชิดชูภาพลักษณ์ของชุมชน และเป็นที่เชิดหน้าชูตาของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวอมญบ้านม่วง และมีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่เฒ่าชนรุ่นใหม่ภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชาญวิทย์ ตีระประเสริฐ (2547) ได้ศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงทางวัฒนธรรมและกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทยเบิ่ง พบว่า การศึกษาการเกิดขึ้นและความเป็นไปของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ่ง โลกสูง และความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับบริบทสังคมแวดล้อมเป็นการศึกษากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในบ้าน โลกสูง ผ่านการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องมาจากเงื่อนไขป่าสัก บ้าน โลกสูงเป็นชุมชนไทยเบิ่งแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเงื่อนไขป่าสัก และมีนักวิชาการเข้ามาศึกษาและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านใน โลกสูง ได้เกิดมีความตระหนักในความเป็นไทยเบิ่ง โลกสูง ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยเบิ่งเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น แม้ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ่ง โลกสูง จะได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเบิ่งที่โดดเด่นในบ้าน โลกสูง หากแต่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก็ยังคงต้องประสบกับปัญหาต่างๆที่ยังไม่สามารถหาทางออกได้ เช่น การได้รับความนิยมขึ้นมาของกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงเพลงพื้นบ้าน ก็ได้กลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ในการแสดงและต่อรองความเป็นไทยเบิ่ง รวมทั้งยังกลายเป็นอีกหนทางหนึ่งในการดำรงกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ความเป็นไทยเบิ่งที่เคยแสดงออกด้วยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ได้ก้าวข้ามมาสู่การแสดงความเป็นไทยเบิ่ง ในปฏิบัติการของการแสดงในสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายกันไป

3. บทบาทด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ จากการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยชุมชนมีความคิดเห็นว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดม่วงเป็น

แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน มีการขายของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อีกทั้งมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสถานที่สำคัญอื่นๆ ของตำบลบ้านม่วงและในตำบลใกล้เคียง และเป็นความภูมิใจของชาวชุมชนบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี และยังมี การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรวิทย์ ธรรม ประพจน์และคณะ (2551) ได้ศึกษา ความสนใจและความพร้อมในการดำเนินงานตามโครงการท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรม Home Stay ของหมู่บ้านวัฒนธรรมกระเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า หมู่บ้านวัฒนธรรมกระเหรี่ยงมีศักยภาพในการจัดตั้งที่พักแบบโฮมสเตย์ ด้านสิ่ง คึงคูดใจ และด้านการเข้าถึง ส่วนปัจจัยสิ่งอำนวยความสะดวก ยังคงต้องพิจารณาเตรียมความพร้อม ในด้านที่พัก และการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว สำหรับแนวทางในการพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์ จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้ในด้านการ บริหารจัดการธุรกิจที่พักแบบโฮมสเตย์ ควรเริ่มต้นจากโครงการนำร่องนำเสนองานประเพณีผูกแขนเรียก ขวัญกินข้าวท่ที่มีการจัดทุกปี เป็นงานประเพณีที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวเป้าหมายเข้าสู่ชุมชน โดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับการ ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวทางการเกษตรซึ่งเป็นจุดแข็งของพื้นที่

4. บทบาทด้านการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งพิพธิภักดิ์พื้นที่บ้านวัดม่วงมีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน มีส่วน ช่วยในการสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้มีความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นแหล่งสำหรับพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในชุมชน ทำให้ช่วยสร้างความ รู้สึกเป็นเจ้าของพิพธิภักดิ์ให้กับคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ Ambrose and Paine (1993) ที่กล่าวว่า พิพธิภักดิ์ท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่หนักในการสงวนรักษา อนุรักษ์ จัดแสดงและให้ การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภูมิใจ ความ มั่นใจและสร้างกำลังใจให้แก่คนในท้องถิ่น สามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพ ของตน พิพธิภักดิ์ท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในการสร้าง จิตสำนึกและความภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น มีบทบาทในการ เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และมีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนใน ท้องถิ่น

5. ด้านการบริหารจัดการพิพธิภักดิ์ จากการศึกษาพบว่า มีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก โดยชุมชนมีความคิดเห็นที่ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแลพิพธิภักดิ์ มีความสามารถในการ ดูแลจัดการพิพธิภักดิ์พื้นที่บ้านวัดม่วง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภายในพิพิธภัณฑ์ มีการจัดรูปแบบห้องจัดแสดงและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดงอย่างมีความเหมาะสม หน่วยงานรัฐและองค์กรท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมในการดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นในการบริหารจัดการจากคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ วิโรจน์ สารรัตนะ (2542) กล่าวว่า การบริหารเป็นขบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหารอย่างน้อย 4 ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารมี 3 ลักษณะคือ ผู้บริหารระดับต้น ระดับกลางและระดับสูง แต่ละระดับมีความเกี่ยวข้องกับทักษะทางการบริหาร (Management Skill) บทบาททางการบริหาร (Manager Rules) และหน้าที่ทางการบริหารที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

ในการศึกษาครั้งนี้สามารถสรุปข้อเสนอแนะที่สำคัญได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำไปเป็นแนวทางให้ดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนำไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงให้ดียิ่งขึ้น ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงยังไม่ค่อยมีความหลากหลายในการนำเสนอ คือ เป็นการจัดแสดงในรูปแบบเดิมๆ เป็นเวลานานๆ ทำให้คนที่เคยเข้ามาชมแล้วไม่มีความสนใจที่จะเข้ามาเยี่ยมชมอีก จึงควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามความเหมาะสม เพื่อดึงดูดคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมบ่อยขึ้น
2. จากผลการวิจัยที่พบว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงยังขาดบุคลากรที่จะเข้ามาสืบสานงานพิพิธภัณฑ์ต่อ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการสืบทอดงานพิพิธภัณฑ์แก่เยาวชน คนรุ่นใหม่ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อยที่ทางพิพิธภัณฑ์ทำอยู่แล้ว
3. จากผลการวิจัยที่พบว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงยังไม่มีการบูรณาการในการดูแลพิพิธภัณฑ์ได้อย่างเพียงพอ ทำให้การดูแลรักษาสถานที่ หรือการบูรณะต่างๆยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ ควรเสนอให้ภาครัฐและเอกชนให้ความร่วมมือสนับสนุนงบประมาณการดูแลพิพิธภัณฑ์

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบบทบาทของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแบบพหุกรณีเพื่อเปรียบเทียบบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนแต่ละท้องถิ่น
2. ควรมีการศึกษาการบริหารงานพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน 4 ประเภท ได้แก่ การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุหรือวัตถุคิบ (Material) และการบริหารวิธีปฏิบัติงาน (Method)
3. ควรมีการศึกษาพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านแบบเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.
4. ควรมีการศึกษาพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
5. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่ชุมชนต้องการ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรณีการ์ ชมดี (2524). “การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาปัตย์ศิลป์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- _____ (2549). แต่การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนในอนาคต. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). คู่มือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุภัททิยกุล.
- กรมวิชาการ (2545). การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.
- กรมศิลปากร. (2550). คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักงานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กราฟิควอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด.
- กรมสามัญศึกษา. (2544). การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- กฤษฎา ตัสมมา. (2556). “การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดศรีสุพรรณ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. (11 - 22). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จันทร์ธิดา สังขจันทร์. (2552). “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- จิรา จงกล. (2532). **พิพิธภัณฑสถานวิทยา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จิรวิทย์ ธรรมประพจน์และคณะ. (2551). “ความสนใจและความพร้อมในการดำเนินการตามโครงการท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรมโฮมสเตย์ Home Stay ของหมู่บ้านวัฒนธรรมกระเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี” คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2538). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (2545). **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์.
- ชยันต์ วรรธนะภูติ. (2536). “การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย” ในอุทัย ดุลยเกษม **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาญวิทย์ ทวีรสตรี (2547). “พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน การแสดงทางวัฒนธรรมและกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทยแข็ง.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตและมานุษยวิทยาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.
- ชีวลีสิทธิ์ บุญเกียรติ. (2551). **พิพิธภัณฑสถานศึกษา: ทบทวนบทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถาน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชูศรี สุจารักษ์. (2547). “ความคิดเห็นของผู้ปกครอง ครู และนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น แบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนวัดศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน” การศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โชติรส พิพัฒน์ผล. (2550). “ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์พิพิธภัณฑสถานช้างเอราวัณ.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล**.
- ดิเรก พรสีมา. (2543). **ปฏิรูปการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ: ส.รุ่งทิพย์ออฟเซต.
- ธัญญา น่วมด้วง. (2538). “การนำเสนอรูปแบบการตัดตั้งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน จังหวัดอ่างทอง.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**.
- เทพธิดา บัวเลิง. (2552). **คู่มือ “เฮียนฮู้” : กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็ง**. สุรินทร์: โรงพิมพ์รวมทวีผลการพิมพ์
- ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย. (2556). **พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง**. เข้าถึงเมื่อ 15 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/>

- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิคม มูลิเกคามะ. (2521). วิชาการพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____ (2536). คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรม ศิล ปา กร . กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นิษฐา หุ่นเกษม.(2549). “การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพวัฒน์ สมพิน. (2542). งานช่างศิลปกรรมในห้องถิ่น. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- นवलพรรณ บุญธรรม. (2546). “การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนบ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นवलลอ ทินานนท์. (2547). การศึกษาพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นรพรรณ วจันสุนทร. (2554). “แนวทางการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้: กรณีศึกษามิวเซียมสยาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญญวัต บุญเจริญ. (2559). นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, 9 เมษายน.
- ปณิตา สระวาสี. (2549). มรดกสนทนา เวลา พื้นที่ และจินตนาการของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สิงคโปร์. จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2548 - พฤษภาคม 2549) 56-71.
- ปรัตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุลและคณะ. (2548). โครงการวิจัยและสังเคราะห์ความรู้เรื่อง “ความรุนแรงในมิติวัฒนธรรม” เพื่อจัดประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปารย์ชัย วิสัยปาน. (2553). “การศึกษาอัตลักษณ์พิพิธภัณฑ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2543). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยพงษ์ วิจารณ์. (2548). “การเสนอแนวทางการออกแบบนิทรรศการเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองขาว สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล**.
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2549). **พิพิธภัณฑ์ไทยกับการไล่ตามฝัน**. จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์. ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2548 - พฤษภาคม 2549): 48-55.
- ประเวศ วะสี. (2541). **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม**. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ประไพ เกษแก้ว. (2548). “การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี**.
- ประสิทธิ์ รัตนมณี และคณะ. (2550). **วัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส)**. ผลงานวิจัยสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เสนอต่อ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระครูภักตาทิรัจฉาร (อุน สิริภัทร โท). (2559). **เจ้าอาวาสวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี**. สัมภาษณ์, 9 เมษายน.
- พระครูอนุกฤษฎ์บุรานันท์ (บุญชื่น ฐิตธมฺโม). (2554). “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์พุทธประติมากรรมหินทราย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี) กาญจนบุรี.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
- พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ. (2552). “บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน: พุทธกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร**.
- พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. (2548). **นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ไทยออฟเซค.

- พิเนตร ดาวเรือง. (2552). “กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- พิณวลี อังศุพันธุ์. (2551). “การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พรศิริ แสงสุวรรณ. (2547). การบริหารงานสำนักงาน. นครราชสีมา: นครก้อปปี.
- ไพโรจน์ คะเชนทร์. (2559). การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้. เข้าถึงเมื่อ 10 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้จาก <http://chan2.obec.go.th/>
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2536). พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วง เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาวมดี บุญสมบัติ. (2552). “การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มงคลรัตน์ มหَمَّدซอและ. (2553). “การจัดการพิพิธภัณฑสถานเชิงไทยหาอดีต: กรณีศึกษาบ้านพิพิธภัณฑสถาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2526). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2553). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณนา ศิลประเสริฐ. (2555). “การศึกษาคุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วรชัย โครตบั้ง. (2552). “บทบาทแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2542). **การบริหาร: หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- วิทยา คำนธำรงกุล. (2546). **การบริหาร.** กรุงเทพฯ: เชิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). **พัฒนาชุมชน-พัฒนาสังคม.** เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรวิทย์ องค์กรุทธรักษา. (2544). “พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิรินทรา ปัทมาคม. (2544). “ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ศรีสินธุ์ไธ และอุษณีย์ พรหมสุวรรณ. (2543). **พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี และพิพิธภัณฑ์เขายี่สาร อ.อัมพวา จ.สมุทรสาคร.** กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____. (2543). **ทัศนะนอกกริต: สังคม วัฒนธรรมในวิถีอนุรักษ.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- _____. (2546) รายงานพิเศษ: โครงการศูนย์มอญศึกษา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ 50, 19(3-9 ตุลาคม): 68-69.
- _____. (2551). **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (องค์กรมหาชน). (2540). **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย.** เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- _____. (2545). **พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สวัสดิ์ เจิมเครือ. (2559). **เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง.** สัมภาษณ์, 9 เมษายน.

- สวางค์ พรหมอินทร์. (2559). ประธานคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมสายใยชุมชนบ้านม่วง และอาสาสมัครพิพิธภัณฑ. สัมภาษณ์, 9 เมษายน.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สายันต์ ไพเราะชญิตร์. (2547). การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ: แนวคิด วิชาการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจารีย์ จรัสด้วง. (2552). “การบริหารจัดการพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนันทา คงสาย. (2553). “การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมโคตรชุมชน: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑจิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประกอบการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภาวค์ จันทวานิช และคณะ. (2549). รวมบทความทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปี 2549. กรุงเทพฯ: ศรีบูรณะคอมพิวเตอรืการพิมพ์.
- สุภาภรณ์ จินตคามณีโรจน์. (2554). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คนชุมชนและวัฒนธรรม บ้านโป่ง-เจ็ดเสมียน. พิพิธภัณฑบ้านม่วง: หจก. เอราวันการพิมพ์.
- สุวรรณ ทศกร. (2545). “แนวโน้มการพัฒนาเทคนิคการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานในทศวรรษหน้า”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวิทย์ ยี่วรพันธุ์. (2521). การพัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น.
- สุเทพ เชาวลิต. (2524). การบริหารการจัดการภาครัฐแนวใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมอธรรม.
- เสรี พงศ์พิศ. (2535). เอกสารสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2514). การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เกษมสุวรรณ.
- สมยศ นาวิการ. (2540). ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- สมลักษณ์ เจริญพจน์. (2547). คู่มือพิพิธภัณฑท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคอ์แมท (ไทยแลนด์).

เสริมฤทธิ์ เอี่ยมชนากุล. (2549). “แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาเขตสัมพันธวงศ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). **ไทยนิทัศน์**. กรุงเทพมหานคร: ฉลองรัตน์.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (2545). **ปฏิรูปการศึกษาแนวทางการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). รายงาน “การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบ” (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542) สรุปรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2548 ก). รายงานวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต: สวนสาธารณะ. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2548 ข). รายงานวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต: ห้องสมุดประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา กรรณสูต. (2515). **ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อาคม จันตะนี. (2559). แหล่งเรียนรู้ชุมชน. เข้าถึงเมื่อ 10 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้จาก <http://www.krunokrabop.com>.

อุษณีย์ ยุทธพงษ์ธาดา. (2549). “การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน: ศึกษาเปรียบเทียบพิพิธภัณฑ์เอือนบ้านสวกแสนชื่น ตำบลสวก และพิพิธภัณฑ์วัดบ้านนาชาวสามัคคี ตำบลนาชาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง. (2559). **ข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านม่วง**. จังหวัดราชบุรี

ภาษาต่างประเทศ

- Ambrose, T. and C, Piene. (1993). **Museum basics**. Mandison Ave, New York: Routledge.
- Arthur, Dunham. (1958). **Community welfare organization**. New York: Thomas Y Crowell Company.
- Bollo, Alessando and Luca Dal Pozzolo. (2002).“Analysis of Visitor Behavior inside the Museum : An Empirical Study,” Faculty of Architecture. Politecnico of Turin Research Coordinator. Fondazione Fitzcarraldo.
- Chobot, K and Chobot. (1990). “Museum as Lifelong Center”. PH.Ddissertation. University of Wisconsin.
- Hooper-Greenhill, Eilean. (2001). **Museum and the interpretation of visual culture**. Florence, KY, USA : Routledge.
- Holmes, Amanda J. (2004). Writing local history: Reflections on Omena. Michigan: University of Pennsylvania.
- Walsh, Kevin. (1992). **The representation of the past: museum and heritage in the postmodern world**. London: Routledge.
- Kull, Michael David. (2003). Stories of Knowledge Management: Exploring Coherence on a Community of Practice. Washington : The George Washington University.
- Merriman, Nic. (1991). “People’s Attitude for Architecture Museum”. Ph.D. dissertation. University of Pretoria.
- Shapiro, Michael Steven. (1990). **The museum: a reference guide**. Westport, CT: Greenwood Press.
- Tortello, Rebecca Marie. (2002). “Children get your culture Jamaica children and their museum experiences Informal education and the development of Individualism”. Ph.D’s thesis, Development of Education, sociology of Columbia University.
- Yamaguchi, Masao. (1991). “Offers information from the conference entitled. The poetics of exhibition in Japanese culture.” **Exhibiting cultures: the poetics and politics of museum display**. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Yamane, Taro. (1967). **Statistics: an introductory analysis**. New York: Harper and Row.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
2. อาจารย์ ดร. ยูรี ผลพันธิน
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพพร จันทร์นำชู
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ภาคผนวก ข

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องเชิงเนื้อหา (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแบบสอบถาม
เรื่อง การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

นิยาม	รายการคำถาม	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			รวม	IOC
		1	2	3		
ด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน						
การให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน หมายถึง แหล่งสะสมรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลความรู้ทั้งในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวิธีการดำเนินชีวิต สิ่งของ ใ ช้ ใน ชี วิ ต ประจำวันตลอดจน ภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต	1. เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชน	1	1	1	3	1.00
	2. เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญ ตำบลบ้านม่วง	1	1	1	3	1.00
	3. เป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เสื่อมสูญไป	1	1	1	3	1.00
	4. เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่คนในชุมชน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตำบลบ้านม่วง	1	1	1	3	1.00
	5. เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและ โบราณวัตถุที่พบในตำบลบ้านม่วง	1	0	1	2	0.67
ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน						
อัตลักษณ์ของชุมชน หมายถึง เรื่องของ ประเพณี ความเชื่อ เช่น การนับถือผี ภาษาพูด ศิลปะภูมิปัญญา การแต่งกายของชาวมอญ	6. มีส่วนในการเรียนรู้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อและเอกลักษณ์ของชุมชน	1	1	1	3	1.00
	7. ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษามอญของคนในชุมชน	1	1	1	3	1.00
	8. มีส่วนในการอนุรักษ์การแต่งกายด้วยชุดแบบชาวมอญของคนในชุมชน	1	1	1	3	1.00

นิยาม	รายการคำถาม	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			รวม	IOC
		1	2	3		
	9. มีส่วนในการเชิดชูภาพลักษณ์ของชุมชน และเป็นທີ່เชิดหน้า ชูตาของคนในชุมชน	1	1	1	3	1.00
	10. ทำให้ท่านเกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวมอญบ้านม่วง	1	1	1	3	1.00
	11. มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่ เยาวชนในชุมชน	1	1	1	3	1.00
ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสร้างรายได้						
ส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน	12. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน	1	1	1	3	1.00
	13. เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน	1	1	1	3	1.00
	14. มีการขายของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน	1	1	1	3	1.00
	15. มีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสถานที่สำคัญอื่นๆของตำบลบ้านม่วง และในตำบลใกล้เคียง	1	1	1	3	1.00
	16. เป็นความภูมิใจของชาวมอญบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี	1	1	1	3	1.00
	17. มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน	1	1	1	3	1.00

นิยาม	รายการคำถาม	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			รวม	IOC
		1	2	3		
ด้านการพัฒนาชุมชน						
การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการ พัฒนา คุณ ภาพ ชีวิต ของ ประชาชนและความเป็น ชุมชนให้เข้มแข็ง โดยให้ ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ ดีขึ้น และมุ่งเน้นพัฒนาให้ ประชาชนพึ่งตนเองและ ก้าวไปสู่การพัฒนา กลุ่ม หรือชุมชนให้เข้มแข็ง	18. มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ ชุมชน	1	1	1	3	1.00
	19. มีส่วนช่วยในการสร้างความสามัคคีให้แก่ คนในชุมชน	1	1	1	3	1.00
	20. มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น	1	1	1	3	1.00
	21. เป็นแหล่งสำหรับพัฒนาศักยภาพของ ชาวชนในชุมชน	1	1	1	3	1.00
	22. ช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ ์ให้กับคนในชุมชน	1	0	1	2	0.67
ด้านการบริหารจัดการ						
การบริหารจัดการหมายถึง กระบวนการวางแผนงาน เพื่อให้เกิดกิจกรรมอย่าง ใด อย่าง หนึ่ง การ ปฏิบัติการตามแผน การ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใน กระบวนการ สร้าง กิจกรรมเหล่านั้น ระบบที่ ประกอบ ไปด้วย กระบวนการในการนำเอา ทรัพยากรทางการบริหาร ทั้ง วัสดุ และ คน มา ดำเนินการ เพื่อบรรลุตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ	23. ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล มีความสามารถในการ ดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง	1	1	1	3	1.00
	24. ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล สามารถแก้ไขปัญหา ต่างๆที่เกิดขึ้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	1	1	1	3	1.00
	25. ภายในพิพิธภัณฑ์ มีการจัดรูปแบบห้องจัด แสดงและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดงอย่างมี ความเหมาะสม	1	1	1	3	1.00
	26. มีหน่วยงานรัฐและองค์กรท้องถิ่นเข้ามา มี ส่วนร่วมในการดูแลพิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง	1	1	1	3	1.00
	27. พิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านวัดม่วง เปิดโอกาสและ รับฟังความคิดเห็นในการบริหารจัดการจาก คนในชุมชน	1	1	1	3	1.00

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องเชิงเนื้อหา (IOC) ของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแบบสัมภาษณ์
เรื่อง การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

คำถามสัมภาษณ์	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			รวม	IOC
	1	2	3		
1. จุดเริ่มต้นในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร มีปัญหา/อุปสรรคใดเกิดขึ้นบ้าง และมีวิธีการแก้ไขปัญหา/อุปสรรคนั้นอย่างไร	1	1	1	3	1.00
2. การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในช่วงก่อตั้งเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1.00
3. มีบุคคลหรือองค์กรใด ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้องบ้างและทำหน้าที่อะไร	1	1	1	3	1.00
4. มีการจัดการเรื่องงบประมาณอย่างไร และได้งบประมาณมาจากที่ไหน	1	1	1	3	1.00
5. ปัจจุบันใครเป็นคนจัดการดูแลพิพิธภัณฑ์ และมีการบริหารจัดการอย่างไร	1	1	1	3	1.00
6. บทบาทสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงมีอะไรบ้าง	1	1	1	3	1.00
7. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงควรมีแนวทางการจัดการและการพัฒนาอย่างไรในอนาคต	1	1	1	3	1.00
8. ข้อเสนอแนะอื่นๆ	1	1	1	3	1.00

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

แบบสอบถาม

เรื่อง การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

คำอธิบาย

1. แบบสอบถามฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิจัย เรื่องการศึกษากระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

2. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

3. การวิจัยครั้งนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความอนุเคราะห์จากท่านและขอความกรุณา ท่านตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นที่แท้จริง ข้อมูลที่ได้มาจากแบบสอบถามจะเป็นความลับ และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

นางสาวสาทิสลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้เลือกตอบโดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง () ของคำตอบตามความเป็นจริง (เพียงคำตอบเดียว)

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. อายุ

- 20 ปีหรือน้อยกว่า 21 – 30 ปี 31 – 40 ปี
 41 – 50 ปี 51 – 60 ปี 60 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น
 มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช. อนุปริญญา / ปวส.
ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
 อื่นๆ โปรดระบุ.....

4. อาชีพ

- เกษตรกรรม รับจ้าง
 ค้าขาย ข้าราชการ
 พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทเอกชน
 อื่นๆ โปรดระบุ.....

5. รายได้ของครอบครัวต่อเดือน

- 5,000 บาทหรือน้อยกว่า 5,001-10,000 บาท 10,001-15,000 บาท
 15,001-20,000 บาท 20,001 – 25,000 บาท 25,001 – 30,000 บาท
 มากกว่า 30,001 บาทขึ้นไป

6. ท่านเคยไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงกี่ครั้ง ในรอบ 1 ปี

- 1 – 2 ครั้งต่อปี 3 – 4 ครั้งต่อปี
 ตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไปต่อปี อื่นๆ โปรดระบุ.....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง ให้เลือกตอบ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องตารางที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

- 5 หมายถึง ท่านเห็นด้วยมากที่สุด
 4 หมายถึง ท่านเห็นด้วยมาก
 3 หมายถึง ท่านเห็นด้วยปานกลาง
 2 หมายถึง ท่านเห็นด้วยน้อย
 1 หมายถึง ท่านเห็นด้วยน้อยที่สุด

ข้อ	รายการคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
ด้านการให้ความรู้แก่คนในชุมชน						
1	เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ ด้านวัฒนธรรมของชุมชน					
2	เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญและประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญตำบลบ้านม่วง					
3	เป็นแหล่งในการสืบทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวมอญมิให้เลือนลหายไป					
4	เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่คนในชุมชน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตำบลบ้านม่วง					
5	เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและโบราณวัตถุที่พบในตำบลบ้านม่วง					
ด้านการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน						
6	มีส่วนในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ และเอกลักษณ์ของชุมชน					
7	ช่วยฟื้นฟูการใช้ภาษาของมอญของคนในชุมชน					
8	มีส่วนในการอนุรักษ์การแต่งกายด้วยชุดแบบชาวมอญของคนในชุมชน					
9	มีส่วนในการเชิดชูภาพลักษณ์ของชุมชน และเป็นที่เชิดหน้าชูตาของคนในชุมชน					

ข้อ	รายการคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
10	ทำให้ท่านเกิดความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นชาวมอญบ้านม่วง					
11	มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด แก่เยาวชนในชุมชน					
ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสร้างรายได้						
12	เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน					
13	เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชน					
14	มีการขายของที่ระลึกที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน					
15	มีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักสถานที่สำคัญอื่นๆของตำบลบ้านม่วง และในตำบลใกล้เคียง					
16	เป็นความภูมิใจของชาวมอญบ้านม่วง ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี					
17	มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน					
ด้านการพัฒนาชุมชน						
18	มีส่วนช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน					
19	มีส่วนช่วยในการสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน					
20	มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น					
21	เป็นแหล่งสำหรับพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในชุมชน					
22	ช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน					
การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์						
23	ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล มีความสามารถในการดูแลจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง					
24	ผู้ก่อตั้งและผู้ดูแล สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ					
25	ภายในพิพิธภัณฑ์ มีการจัดรูปแบบห้องจัดแสดงและวัตถุสิ่งของที่นำมาจัดแสดงอย่างมีความเหมาะสม					
26	มีหน่วยงานรัฐและองค์กรท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมในการดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง					
27	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นในการบริหารจัดการจากคนในชุมชน					

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค แนวทางแก้ปัญห และข้อเสนอแนะในการบริหาร
จัดการ พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง (ถ้ามีโปรดระบุ)

1. มีปัญหา/อุปสรรคใดในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

.....

.....

.....

.....

2. แนวทางแก้ไขปัญหา

.....

.....

.....

.....

3. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง การศึกษาบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
สำหรับเจ้าหน้าที่ / ผู้นำท้องถิ่น / ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล เพศ

อายุ ปี วุฒิการศึกษา อาชีพ

ที่อยู่

วันที่สัมภาษณ์ สถานที่สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การบริหารจัดการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วงก่อตั้ง

- จุดเริ่มต้นในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างไร มีปัญหา/อุปสรรคใดเกิดขึ้นบ้าง และมีวิธีการแก้ไขปัญหา/อุปสรรคนั้นอย่างไร
- การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงในช่วงก่อตั้งเป็นอย่างไร
- มีบุคคลหรือองค์กรใด ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้องบ้างและทำหน้าที่อะไร
- มีการจัดการเรื่องงบประมาณอย่างไร และได้งบประมาณมาจากที่ไหน

ปัจจุบัน

- ปัจจุบันใครเป็นคนจัดการดูแลพิพิธภัณฑ์ และมีการบริหารจัดการอย่างไร
- บทบาทสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่มีต่อคนในชุมชนตำบลบ้านม่วงมีอะไรบ้าง
- พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงควรมีแนวทางการจัดการและการพัฒนาอย่างไรในอนาคต
- ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก ง

หนังสือขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

และหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทร.034-218788 ต่อ 11-12
 ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1445 วันที่ 7 มีนาคม 2559
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.ยุวี ผลพันธ์

ด้วย นางสาวสาทิศลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
 มหบัณฑิตสาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การจั
 ดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ ขอเรียนเชิญท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย
 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ตรวจคุณภาพ
 เครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยศ ไพวิทยศิริธรรม)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
 รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทร.034-218788 ต่อ 11-12
 ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1448 วันที่ 7 มีนาคม 2559
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม

ด้วย นางสาวสาทิศลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
 มหามบัณฑิตสาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การจัด
 การพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย
 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ตรวจคุณภาพ
 เครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)
 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
 รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โทร.034-218788 ต่อ 11-12
 ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1444 วันที่ 7 มีนาคม 2559
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพพร จันทรนำชู

ด้วย นางสาวสาทิสดกษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
 มหามบัณฑิตสาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การจัด
 การพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย
 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ตรวจคุณภาพ
 เครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1666

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

12 มีนาคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดม่วง

ด้วย นางสาวสาทิศลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "
การจัดการพิพิธภัณฑ์ที่บ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ จะขอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่บ้านวัดม่วง
ในระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2559 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลแก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพชยศ ไพวิทยศิริธรรม)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1667

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

12 มีนาคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

เรียน ประธานคณะกรรมการ โครงการวัฒนธรรมสายใยชุมชนบ้านม่วง

ด้วย นางสาวสาทิษฐกษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "
การจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ จะขอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง
ในระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2559 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลแก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยยศ ไพทยศิริธรรม)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.034-218790

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1668

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

12 มีนาคม 2559

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

เรียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง

ด้วย นางสาวสาทิศลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชา พัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "
การจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ จะขอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง
ในระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2559 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลแก่
นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชยศ ไพวิทยศิริธรรม)
รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 1665

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

12 มีนาคม 2559

เรื่อง ขอดำเนินการขอความเห็นชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายกองดีการบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ด้วย นางสาวสาทิศลักษณ์ ชาติเสริมศักดิ์ รหัสประจำตัว 54260216 นักศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต
สาขาวิชา พัฒนาศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
วัดม่วงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น "

มีความประสงค์ จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนตำบลบ้านม่วง เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดแจ้งประชาชนทราบ
เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่ นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไขยยศ ไพทยศิริธรรม)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาราชการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.034-218790

ภาคผนวก จ
รายชื่อผู้ใช้สัมภาระเชิงลึก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 4 คน

ที่	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	ตำแหน่งหน้าที่
1.	พระครูภัททาสิริธรรม (อ๋น สิริภัทร โท)	เจ้าอาวาสวัดม่วง
2.	คุณบุญญวัต บุญเจริญ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง
3.	คุณสอังก์ พรหมอินทร์	ประธานคณะกรรมการโครงการวัฒนธรรมสายใย ชุมชนบ้านม่วง และอาสาสมัครพิพิธภัณฑ
4.	คุณสวัสดิ์ เจริญเครือ	เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ

